

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník X.
1/2015

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume X

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

**Vedecký časopis
Ročník X.
1/2015**

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume X

Redakcia:

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava

Kontakt:

+421-2-6729 5456
rudolf.kucharcik@euba.sk

Hlavný redaktor:

PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Redakčná rada:

prof. Ing. Vít'azoslav Balhar, CSc.
prof. Kiyoshi Kasahara
doc. Milan Kurucz, CSc.
prof. PhDr. Zuzana Lehmannová, CSc.
prof. PhDr. Ján Lid'ák, CSc.
Dr.h.c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.
prof. PhDr. Ľudmila Malíková, CSc.
doc. PhDr. Milan Márton, CSc.
prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.
JUDr. Peter Rusiňák, PhD.
doc. PhDr. René Pawera, CSc.
doc. PhDr. Dalibor Vlček, CSc.

Vydavateľ:

Vydavateľstvo EKONÓM,
Ekonomická univerzita v Bratislave
IČO 00 399 957

Evidenčné číslo:

ISSN 1339-3502

Za obsahovú stránku a jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori.

OBSAH

SNAHY O NAŠTARTOVANIE MIEROVÉHO PROCESU NA BLÍZKOM VÝCHODE PO NÁSTUPE JIMMYHO CARTERA DO BIELEHO DOMU <i>TOMÁŠ MICHALÁK</i>	5
HNUTIE CASAPOUND - MODERNÝ PREJAV EXTRÉMNEJ PRAVICE <i>PAVOL STRUHÁR</i>	21
ROZVOJOVÁ AGENDA NA PÔDE ORGANIZÁCIE SPOJENÝCH NÁRODOV <i>MARTINA BOLEČEKOVÁ</i>	35
REGIONAL IDENTITY AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE <i>VITALII STASHUK</i>	55
„ZLATÉ ROKY“ ŠVÉDSKEJ EKONOMIKY <i>TATIANA DAMAŠKOVÁ</i>	67
HODNOTOVÁ STABILITA ŠTÁTOV STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY <i>MARIAN BUŠŠA</i>	80
UKRAINE'S ACCESSION TO THE WTO AND ITS INFLUENCE ON THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE <i>ROMAN STASHUK</i>	92

Snahy o naštartovanie mierového procesu na Blízkom východe po nástupe Jimmyho Cartera do Bieleho domu

Tomáš Michalák

Abstrakt

Blízky východ sa na prelome rokov 1976 a 1977 nachádzal v zložitej situácii. V Libanone zúrila občianska vojna, Egypt bol v procese plnenia druhej sinajskej dohody s Izraelom o odpútaní vojsk a Liga arabských štátov nebola schopná nastoliť v Libanone pokoj zbrani ani zabrániť rastúcemu vplyvu v Libanone. Sýrske vojenské jednotky totiž v júni 1976 vpadli do Libanonu, aby zachránili mārūnovské milície pred rozdrvením silami Libanonského vlasteneckého hnutia (LVH) a Organizácie za oslobodenie Palestíny.¹ Výber spojencov bol šokujúci, keďže sýrski vojaci a bojovníci mārūnovských milícií bojovali spoločne proti silám OOP a LVH a Sýria museli čeliť rastúcej kritike zo strany väčšiny arabských štátov. Mimoriadne ostro vystupoval predovšetkým Egypt, ktorý Sýriu obviňoval z nedostatočnej podpory Palestínčanov a žiadal stiahnutie sýrskych vojsk z Libanonu.² Zložité partnerstvo medzi Sýriou a kresťanskými pravicovými vodcami sa však začalo koncom roka 1976 oslabovať a naopak, palestínsko-sýrske vzťahy sa začali zlepšovať.

Kľúčové slová: Organizácia za oslobodenie Palestíny, mierový proces, Sýria, Egypt, Izrael, prezident USA, mierová konferencia v Ženeve

JEL klasifikácia: F51, Y80

Abstract

The Middle East was at the turn of 1976 and 1977 in a difficult situation. In Lebanon civil war raged, Egypt was in the process of the second Sinai agreement with Israel in diverting troops and the Arab League has been unable to establish a cease-fire in Lebanon or to prevent growing influence in Lebanon. Because of the hot situation in Lebanon Syrian troops intervene into Lebanon in June 1976 to save maronite militia from crushing forces of the Lebanese National Movement (LNM) and the Palestine Liberation Organization. Choosing allies were shocking, since Syrian troops and fighters maronite militias fought together

¹ SORBY, Karol R. „Libanonská občianska vojna 1975 – 1976“. In: *Studia Politica Slovaca*, 1/2011, s. 63.

² SORBY, Karol R.: „Syria and the 1975 – 1976 Civil War in Lebanon“. In: *Asian and African Studies*, 2/2011, s. 211.

against the forces of the PLO and LVH and Syria have faced growing criticism by most Arab states. Extremely sharply was mainly Egypt, who blamed Syria from the lack of support for the Palestinians and demanded the withdrawal of Syrian troops from Lebanon. Complicated partnership between Syria and Christian's right-wing leaders began to weaken in late 1976. On the other hand, the Palestinian-Syrian relations started to improve.

Keywords: Palestine Liberation Organization, Peace Process, Syria, Egypt, Israel, President of the United States, Peace conference in Geneva

JEL Classification: F51, Y80

1 Turné Cyrusa Vanca po Blízkom východe

Zatiaľ čo do konca roka 1976 boli sily LVH a OOP na väčšine libanonského územia porazené, alebo aspoň výrazne na ústupe, situácia na juhu krajiny bola iná. Na juhu boli stále prítomné dobre vyzbrojené a vycvičené skupiny OOP bojujúce proti oslabeným kresťanským milíciám, ktoré za tejto situácie začal výrazne podporovať Izrael. Práve táto podpora znepokojila sýrske vedenie, lebo nemohlo pripustiť, aby kresťanské milície získali nadvládu nad týmto územím, v ktorom Sýria nemala dostatočný vplyv. Taká situácia mohla ohroziť zámer Damasku dostať Libanon, alebo aspoň jeho väčšiu časť, pod svoju kontrolu.³ Hrozba odvetného izraelského úderu nedovoľovala Sýrii zasiahnuť priamo, preto sa usilovala udržiavať v južnom Libanone výbušnú situáciu a zaistiť, aby tam žiadna strana nezískala rozhodujúci vplyv. Izraelskú podporu kresťanských milícií sa preto Sýria rozhodla vyvážiť podporou palestínskych skupín. A práve v tomto ovzduší sa začal jeden z prvých pokusov dosiahnuť komplexný mier na Blízkom východe.

Dňa 20. januára 1977 sa 39. americkým prezidentom stal Jimmy Carter, ktorého voľba – ako sa neskôr ukázalo – ponúkla nádej na úspešný mierový proces na Blízkom východe. Prezident Jimmy Carter po nástupe do Bieleho domu potvrdil dlhodobý postoj USA k blízkovýchodnému konfliktu. Najprv potvrdil pevné a neochvejné spojenectvo medzi USA a Izraelom, pričom zdôraznil, že USA rešpektujú už prijaté rezolúcie BR OSN, osobitne rezolúciu číslo 242 z roku 1967 a číslo 338 z roku 1973, ktoré boli schválené jednomyseľne a sú stále platné. Tie zdôrazňovali fakt, že pokračujúca okupácia vo vojne dobytých arabských

³ SORBY, Karol R. „Snaha Sýrie získať postavenie regionálnej moci na Blízkom východe, 1970 – 1976“. In: *Studia Politica Slovaca*, 1/2012, s. 92.

území je nelegálna a že Izrael sa musí z týchto území stiahnuť. Popri deklarovaní práva Izraela na život v mieri v rámci bezpečných a uznaných hraníc, žiadali aj vyriešenie otázky utečencov. Nový prezident potvrdil, že USA sa zasadujú o to, aby medzinárodné spoločenstvo pomáhalo pri dosiahnutí spravodlivého a trvalého mieru na Blízkom východe. Americká politika po nástupe Jimmyho Cartera teda považovala izraelské osady na Západnom brehu a v Gaze za „ilegálne a za prekážku mieru“.⁴

V zimných a jarných mesiacoch roka 1977 Jimmy Carter inicioval sériu stretnutí s vodcami Egypta, Jordánska, Sýrie, Libanonu, Saudskej Arábie a Izraela. Vo februári 1977 minister zahraničných vecí USA (Secretary of State) Cyrus Vance, z poverenia amerického prezidenta, odcestoval na Blízky východ. Mal za úlohu zistiť postoje predstaviteľov štátov regiónu k možnosti obnovenia ženevskej konferencie, ktorá sa po prvý krát konala v decembri 1973 po októbrovej vojne, avšak bez konkrétneho výsledku.⁵ Americký prezident do nového procesu hodlal zapojiť aj ZSSR. Diplomatická cesta Cyrusa Vanca po Blízkom východe bola skutočne vyčerpávajúca. Prvá jeho cesta smerovala do Izraela, kde dorazil 15. februára 1977 a strávil tam dva dni. Nasledovali dva dni v Egypte, odkiaľ v dopoludňajších hodinách dňa 18. februára 1977 odletel rokovať do Libanonu a ten deň ukončil návštevou v Jordánsku. Ďalší deň ráno odletel do Saudskej Arábie, kde strávil dva dni a svoju cestu po Blízkom východe zavíšil v Sýrii 21. februára 1977.⁶

Ani jeden z arabských vodcov, s ktorými Cyrus Vance rokoval, sa nepostavil proti obnoveniu konferencie v Ženeve. Problém však nastal pri riešení otázky, akoby sa mali delegácie arabských štátov na konferencii zúčastniť. Či ako jednotná arabská delegácia, zahrňujúca aj predstaviteľov Palestínčanov, teda OOP, alebo každá delegácia samostatne. Väčšina arabských vodcov sa vyjadrila, že OOP by sa konferencie v Ženeve mala zúčastniť ako samostatný subjekt, ale zároveň vyvíjali tlak na predstaviteľov OOP, aby súhlasili aj s možnosťou byť súčasťou jednotnej arabskej delegácie.⁷ Spoločný postup Arabov v rámci jednotnej arabskej delegácie presadzoval najmä sýrsky prezident Ĥāfīz al-Asad. Naopak Egypt podporoval samostatné reprezentácie všetkých zúčastnených štátov a Palestínčania mali byť súčasťou jordánskej delegácie. Sýrsky prezident postupoval takticky: aby dokázal

⁴ CARTER, Jimmy: *Palestine. Peace Not Apartheid*. New York: Simon & Schuster, 2006, s. 38 - 39.

⁵ KOBER, Avi: *Coalition Defection*. Westport: Praeger, 2002, s. 106.

⁶ SNEH, Itai Nartzizenfeld: *The Future Almost Arrived. How Himmy Carter Failed to Change U.S. Foreign Policy*. New York: Peter Lang Publishers, 2008, s. 166.

⁷ AMIRAHMADI, Hooshang (ed): *The United States and the Middle East: A Search for New Perspectives*. Albany: State University of New York, 1993, s. 106.

zabrániť akémukoľvek posunu egyptského prezidenta Anwara as-Sādāta a jordánskeho kráľa Ḥusajna k urovnaniu s Izraelom, takticky presadzoval vyslanie spojenej arabskej delegácie do Ženevy. Preto verejne vyjadril všeobecné želanie dosiahnuť urovnanie a požadoval prijať konkrétne opatrenia, ako ukončenie vojnového stavu, zriadenie demilitarizovanej a nárazníkovej zóny kontrolovanej mierovými silami OSN a implementáciu ekonomických opatrení, aby sa mierový proces pohol dopredu.⁸

Po turné amerického ministra zahraničných vecí po Blízkom východe sa druhého kola rokovaní ujal sám americký prezident. Najväčšou prekážkou bol postoj Izraela, ktorý odmietal rokovania s OOP, preto neprekvapuje, že najťažšie rokovania mal s Jicchakom Rabinom. Americký prezident už vtedy vedel, že Rabin sa bude musieť vzdať funkcie úradujúceho izraelského premiéra v prospech Šimona Peresa a že v máji sa Izraeli uskutočnia voľby. Napriek tomu, že za týchto podmienok Jicchak Rabin nemohol garantovať dlhodobú platnosť svojich rozhodnutí, americký prezident sa rozhodol nestrácať čas a rokovať s ním o citlivých politických otázkach.⁹ Po všetkom, čo sa udialo, považoval Blízky východ za nestabilný región a musel rátať s tým, že do izraelských volieb sa môže udiat' všeličo.

2 Problém zvaný Likud

Prvé stretnutie amerického prezidenta s úradujúcim izraelským premiérom sa konalo v dňoch 7. a 8. marca 1977 vo Washingtone.¹⁰ Na tomto dvojdnovom stretnutí Jimmy Carter navrhol nový scenár mierového procesu na komplexné mierové urovnanie cez obnovenú mierovú konferenciu v Ženeve, ktorá mal byť využitá ako odrazový mostík k bilaterálnym rokovaniam.¹¹

Americký prezident tiež zisťoval izraelský postoj k palestínskemu problému a jeho riešeniu. Nevyhnutne to viedlo k diskusii o okupovaných územiach a hraniciach Izraela. Jicchak Rabin vysvetlil Jimmymu Carterovi pohľad ľavice (Strana práce a Mapam) a opozičného bloku Likud na riešenie otázky okupovaných území Západného brehu Jordánu. „V kontexte možnej mierovej dohody, by izraelská ľavica bola pripravená deliť sa o kontrolu Západného brehu s Jordánskom a to tak, že by Jordánsko bolo zodpovedné za arabskú civilnú administratívu a Izrael by bol zodpovedný za bezpečnosť. Politiku Likudu je možné zhrnúť do

⁸ KOBER, Avi: *Coalition Defection*. Westport: Praeger, 2002, s. 106.

⁹ MAOZ, Zeev: *Defending the Holy Land*. University of Michigan Press, 2009, s. 429.

¹⁰ QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986, s. 407.

¹¹ RABIN, Yitzhak: *The Rabin Memoirs*. Los Angeles: University of California Press, 1996, s. 292-293.

jednej vety – žiadne stiahnutie sa ani z jediného metra štvorcového Západného brehu. Avšak oba politické bloky odmietajú akýkoľvek návrh Palestínskeho štátu, ktorý by mal vzniknúť medzi Izraelom a Jordánskom a rovnako oba odmietajú rokovať s OOP“.¹²

Americký prezident ďalej zisťoval izraelský názor na možnosť, že by sa na konferencii v Ženeve zúčastnili aj Palestínčania, ktorí by boli súčasťou jednotnej arabskej delegácie. Izraelský premiér odpovedal, že nemá nič proti tomu, ak by napríklad súčasťou jordánskej delegácie boli aj Palestínčania avšak zdôraznil, že Izrael bude rokovať iba so suverénnym štátom. Jimmy Carter vedel, že bez zmeny izraelského postoja voči OOP sa palestínsku otázku nepodarí vyriešiť. Preto sa Jicchaka Rabina pokúšal presvedčiť, aby Izrael svoj postoj prehodnotil. Jimmy Carter hovoril: „Radili sme sa s Tipom’O Neilom¹³ celú noc. Sme jasne proti terorizmu, ale v histórii existuje niekoľko precedensov, pokiaľ ide o rokovanie medzi štátmi a organizáciami podobnej povahy ako je OOP. Na palestínskej strane nevidím žiadneho iného vodcu ako je vedenie OOP. Snáď by bolo možné nájsť nejaký kompromis, keby sa palestínski vodcovia pripojili k arabskej delegácii. Dúfam, že budete schopní akceptovať takúto formu po voľbách v Izraeli“.¹⁴

Už prvé mesiace úradovania novej americkej administratívy prezidenta Jimmyho Cartera boli svedectvom toho, že Američania si vo svojej politike na Blízkom východe stanovili jasný cieľ: nastoliť plnohodnotný a komplexný mier na Blízkom východe. Jimmy Carter chcel dosiahnuť mier medzi Izraelom a všetkými jeho susedmi naraz a urovnať všetky sporné záležitosti, ktoré dlhodobo traumatizujú možnú arabsko-izraelskú mierovú koexistenciu. Hoci to bol ambiciózny cieľ, Carterova administratíva bola presvedčená, že trvalý mier môže byť dosiahnutý, ak budú vyriešené tri zásadné otázky. Tieto tri podmienky americký prezident Jimmy Carter uverejnil hneď po dvojdňovom rokovaní s izraelským premiérom 9. marca 1977: skutočný mier, bezpečné hranice a palestínske práva.¹⁵

Na deklarovanej nový prístup americkej administratívy voči Palestínčanom zareagovala aj OOP. V dňoch 12. až 22. marca 1977 sa v Káhire konalo trinásť zasadnutí Palestínskej národnej rady, ktoré by sme mohli nazvať aj prelomové. Po prvý krát tu bola prijatá myšlienka zriadenia palestínskeho štátu na územiach Západného brehu Jordánu

¹² Tamže, s. 294.

¹³ Thomas Phillip (prezývka Tip’O Neil) – predseda americkej Snemovne reprezentantov za Demokratickú stranu. Vo funkcii od januára 1977 do januára 1987.

¹⁴ RABIN, Yitzhak: *The Rabin Memoirs*. Los Angeles: University of California Press, 1996, s. 296.

¹⁵ QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986, s. 407.

a pásma Gazy, ktorý by existoval v susedstve Izraela. Okrem iného PNR vyjadrila aj súhlas s účasťou delegácie OOP na ženevskej konferencii, ak sa bude konať. Výsledky tejto konferencie znamenali víťazstvo „umiernených“ členov OOP nad „radikálnymi“, ktorí stále požadovali zrušenie izraelského štátu a založenie palestínskeho štátu v hraniciach bývalého mandátu Palestína.¹⁶ Toto umiernené posolstvo pozitívne prijala medzinárodná odborná verejnosť.

Američania jasne definovali svoje pohľady na každú z týchto troch zásadných podmienok. Skutočným mierom nazvali nevojnové a normalizované vzťahy. Pokiaľ ide o hranice, vyzvali Izrael na stiahnutie sa za línie platné pred šesťdňovou vojnou z roku 1967. V súvislosti s riešením palestínskeho problému predpokladali zriadenie palestínskej domoviny na Západnom brehu Jordánu a v pásme Gazy následne po tom, ako sa Izrael stiahne zo všetkých týchto území. Pod palestínskou domovinou si predstavovali zriadenie nezávislého palestínskeho štátneho subjektu, o budúcnosti ktorého by rozhodovali samotní Palestínčania v spolupráci s ostatnými arabskými štátmi. O palestínskej domovine hovoril po prvýkrát Jimmy Carter na verejnom stretnutí v meste Clinton v štáte Massachusetts dňa 16. marca 1977.¹⁷ On sám to vo svojich pamätiach označil za svoju „prvú podporu pre zriadenie Palestínskeho štátu“.¹⁸

Prezident Jimmy Carter sa aj napriek nevôli niektorých amerických a izraelských politikov pokúšal zapojiť do procesu mierového urovnania na Blízkom východe aj druhú svetovú superveľmoc ZSSR. Cyrus Vance navštívil v dňoch 28. až 30. marca 1977 Moskvu, kde so sovietskym ministrom zahraničných vecí Andrejom Gromykom rokovali nielen o obmedzení strategických rakiet, ale aj o situácii na Blízkom východe. Ministri zahraničných vecí oboch superveľmocí sa dohodli na ďalšom stretnutí, na ktorom budú rokovať o možnostiach obnovenia mierovej konferencie v Ženeve.¹⁹ Jicchak Rabin v mene svojej vlády a strany v rozhovore s americkými predstaviteľmi striktne neodmietol možné ústupové kroky v mierových rokovaníach. Naopak naznačil, že vláda ľavice by si vedela predstaviť aj ústupky v otázke kontroly nad okupovaným Západným brehom Jordánu a pásmom Gazy.

Možnosti Američanmi navrhovaného riešenia krízy na Blízkom východe však skomplikovali výsledky parlamentných volieb v Izraeli v máji 1977, po ktorých sa k moci

¹⁶ RUBENBERG, Cheryl A.: *Israel and the American National Interest*. University of Illinois Press 1986, s. 194.

¹⁷ CHRISTINSON, Cathleen: *Perceptions of Palestine*. Los Angeles: University of California, 1999, s. 159.

¹⁸ CARTER, Jimmy: *Palestine. Peace Not Apartheid*. New York: Simon & Schuster, 2006, s. 39.

¹⁹ VYCHODIL, František: *Blízky východ: války či mír?* Praha: Sloboda, 1978, s. 283.

dostal pravicový blok Likud vedený Menachemom Beginom. Tento tvrdohlavý politik, ktorý v predvolebnej kampani razil ostrú líniu žiadnych územných ústupkov zo strany Izraela, mal po nástupe do úradu niekoľko vyhlásení, pri ktorých sa držal svojej tvrdej línie a potvrdzoval svoj nekompromisný imidž. O Západnom brehu Jordánu zásadne hovoril ako o „oslobodenej Judei a Samárii“, ktorá bude pod vládou Likudu naďalej osídľovaná mladými židmi a voči Arabom bude postupovať zásadne z pozície sily.²⁰

Jedným z prvých krokov novej koalície vedenej Menachemom Beginom bol radikálny odklon od politiky, ktorú razila vláda Jicchaka Rabina. Na jednej strane sa nová izraelská vláda pripojila k vyhláseniu prezidenta Jimmyho Cartera, že jediným operatívnym cieľom by mal byť plnohodnotný mier, ale to bolo jediné, na čom sa s Carterovou administratívou zhodli. K teritoriálnej otázke zaujal Menachem Begin radikálny až extrémny postoj, že územia v Gaze a na Západnom brehu Jordánu patria právoplatne Izraelu a v žiadnom prípade nebudú predmetom rokovania o konečnej mierovej dohode s Arabmi.²¹ Samozrejme sa ostro postavil aj proti vytváraniu akéhokoľvek palestínskeho subjektu (entity), pretože jeho vláda rozhodla o začlenení „Judey, Samárie“ a pásma Gazy do suverénneho štátu Izrael ako súčasti akéhokoľvek konečného urovnania.²² Po nástupe do kresla predsedu vlády začal Menachem Begin otvorene spochybňovať aj znenie rezolúcie 242 z 22. novembra 1967. Konkrétne tvrdil, že prvý bod rezolúcie 242, ktorý požaduje stiahnutie izraelských ozbrojených síl z území okupovaných po júnovej vojne, sa nevzťahuje na jordánsky Západný breh, alebo Judeu a Samáriu, ako to nazýval on.²³ Americká administratíva takéto videnie izraelského premiéra o neúplnom stiahnutí sa Izraela z okupovaných území viackrát verejne odmietla. Arabské štáty stále trvali na tom, že podľa tejto rezolúcie musí Izrael ako prvý stiahnuť svoje okupačné sily z území obsadených v roku 1967.

Nová izraelská vláda zaujala neústupné stanovisko aj v palestínskej otázke, ktoré potvrdil Menachem Begin pri svojej prvej návšteve Bieleho domu vo Washingtone v dňoch 19. a 20. júla 1977. V súvislosti s Palestínčanmi hovoril o bližšie neurčenej autonómii s právom na „osobitné vzťahy“ s Jordánskom. Za ďalšiu podmienku označil právo izraelskej

²⁰ NEWSWEEK, 30. mája 1977 – rozhovor s Menachemom Beginom; v MENDEL, Miloš: *Židé a Arabové*. Prachatice: Rovina, 1992, s. 108 – 110.

²¹ CARTER, Jimmy: *Palestine. Peace Not Apartheid*. New York: Simon & Schuster, 2006, s. 40.

²² RABIN, Yitzhak: *The Rabin Memoirs*. Los Angeles: University of California Press, 1996, s. 317.

²³ SORBY, Karol R.: *Jún 1967*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2010, s. 451.

kontroly nad autonómiou a rozhodne odmietol rokovať o týchto otázkach s OOP.²⁴ Na tomto dvojdnovom stretnutí s Jimmym Carterom však zároveň naznačil, že za určitých podmienok, by Izrael bol ochotný úplne stiahnuť vojská zo Sinajského polostrova. Egypt a Izrael podpísali 4. septembra 1975 *druhú sinajskú dohodu*. Za ďalší ústup izraelských vojsk za priesmyky Džiddī a Mītlā sa egyptský prezident Anwar as-Sādāt zriekol vojny ako prostriedku na urovanie izraelsko-arabského konfliktu a súhlasil s obmedzením počtu egyptských vojsk a tankov na navrátených územiach východne od Suezského prielavu.²⁵ Menachem Begin tak zatiaľ hodlal pokračovať v nastúpenom kurze, ktorý stanovila predchádzajúca vláda, iba pokiaľ išlo o Egypt a neodmietol ani možnosť obnovenia ženevskej konferencie, avšak bez akejkoľvek angažovanosti OOP.

Cyrus Vance sa 2. augusta 1977 opäť vybral na diplomatické turné po Blízkom východe, aby oboznámil arabské štáty so stanoviskom novej izraelskej vlády a ďalej skúmal možnosti usporiadanie ženevskej konferencie. Počas svojej dvanásťdňovej cesty postupne navštívil Egypt, Saudskú Arábiu, Jordánsko, Sýriu, Libanon a Izrael, odkiaľ sa opäť vrátil do Egypta. Americký predstaviteľ sa pokúšal získať podporu Sýrie, Jordánska a Izraela pre egyptský návrh vytvoriť tzv. pracovnú skupinu na úrovni ministrov zahraničných vecí, ktorá by pod americkým patronátom prerokovala prípravy ženevskej konferencie.²⁶ Egypt aj Izrael s takýmto návrhom súhlasil, avšak Sýria a Jordánsko ho rezolútne odmietli. Kým obe krajiny presadzovali jednotný postup na rokovaní s Izraelom a jednotnú spoločnú delegáciu, Izrael presadzoval separátne rozhovory s každou arabskou krajinou zvlášť. Účasť samostatných delegácií v Ženeve presadzoval aj Anwar as-Sādāt, ktorý bol skeptický, pokiaľ išlo o skutočné úmysly ostatných arabských štátov, predovšetkým Sýrie. Obával sa, že v jednotnej delegácii by Sýrčania mohli obmedzovať Egypt v slobodnom manévri.²⁷

Dôležitým bodom pri hľadaní cesty k obnoveniu ženevskej konferencie sa stávala otázka formy účasti Palestínčanov na nej. Sýrsko-egyptská rivalita o to, kto sa stane najsilnejším obhajcom palestínskych práv, sa odrážala aj v pohľade na riešenie tejto otázky. Egyptania po rokovaní s Cyrusom Vancom navrhovali, aby na konferenciu necestovala

²⁴ QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986, s. 81-84.

²⁵ SORBY, Karol R.: „Diplomacia postupných krokov: egyptsko-izraelské dohody o odpútaní síl, 1973 – 1975“. In: *Studia Politica Slovaca*, 2/2014, s. 18.

²⁶ SHAKED, Haim; RABINOVICH, Itamar (ed): *The Middle East and the United States*. New Jersey: Transaction Publishers, 1980, s. 192.

²⁷ QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986, s. 132.

samostatná palestínska delegácia, ale aby Palestínčania z OOP boli súčasťou jordánskej delegácie, čo by bolo prijateľné pre Jordánsko aj Izrael. Naopak Sýrčania trvali na účasti delegácie OOP ako účastníka s rovnakými právami ako majú ostatné štáty. Hāfiz al-Asad to zdôraznil aj prezidentovi Jimmymu Carterovi na stretnutí v Ženeve 9. mája 1977 a na svojom postoji Sýria nič nezmenila ani v auguste 1977.²⁸

Neochotu novej izraelskej vlády diskutovať o stiahnutí svojich vojsk zo Západného brehu Jordánu tvrdo kritizovalo Jordánsko, a preto tiež odmietalo s Izraelom rokovať separátne. Kráľ Ḥusajn predpokladal, že spojená arabská delegácia bude mať väčšiu možnosť niečo presadiť. Rovnako jordánsky kráľ odmietal účasť OOP na ženevskej konferencii ako samostatnej delegácie a netajil názor, že OOP bez jordánskej pomoci nebude schopná získať späť ani kúsok okupovaného územia. Okupovaný Západný breh považovalo Jordánsko stále za svoju súčasť, čo jordánska vláda dokazovala tým, že stále vyplácala mzdy štátnym úradníkom na Západnom brehu Jordánu a ďalej poskytovala fondy pre výchovno-vzdelávacie a náboženské inštitúcie. Starostovia zo Západného brehu, aj tí, ktorí otvorene podporovali OOP, boli pravidelne pozývaní do Ammánu.²⁹

Americký prezident Jimmy Carter dňa 8. augusta 1977 verejne vyhlásil, že ak Palestínčania akceptujú rezolúciu 242 a uznajú právo Izraela na existenciu, Spojné štáty začnú otvorene rokovať s predstaviteľmi OOP a začnú hľadať spôsob ako zabezpečiť ich účasť na konferencii v Ženeve.³⁰ Treba pripomenúť, že OOP neprijala rezolúciu 242, pretože Palestínčania a ich práva sa v nej vôbec nespomínajú a rezolúcia hovorí iba o „urovnaní problému utečencov“. ³¹ Jimmy Carter skutočne naivne veril, že ústupový krok Palestínčanov je to, čo zmení postoj Izraela a že on má tu moc presvedčiť Izrael, že nastal čas ukončiť dlhoročný konflikt. Jimmy Carter podcenil politické zmeny v Izraeli. Kým predchádzajúca ľavicová vláda by takýto krok OOP možno dokázala oceniť, novú vládu na čele s pravicovým blokom Likud ústupky OOP vôbec nezaujímali. Vláda Likudu totiž opakovane tvrdila, že územie Západného brehu si ponechá a o tejto skutočnosti nemieni vôbec diskutovať.

²⁸ DEEB, Marius: *Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process*. New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 31.

²⁹ SORBY, Karol R. a SORBY, Karol, ml.: *Blízky východ v medzinárodnej politike (1971-1990)*. Bratislava: Ekonóm, 2011, s. 122.

³⁰ LUKACS, Yehuda: *Israel, Jordan, and the Peace Process*. Syracuse University Press, 1999, s. 149.

³¹ Znenie rezolúcie 242 dostupné na oficiálnej stránke OSN - <http://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7D35E1F729DF491C85256EE700686136>

3 Krach americko-sovietskej deklarácie a koniec nádejí

Vyhlásenie amerického prezidenta zastihlo jeho ministra zahraničia Cyrusa Vanca práve na ceste do Izraela. Hneď na druhý deň 9. augusta 1977 sa Cyrus Vance stretol s Menachemom Beginom v Jeruzaleme. Aj verejne aj v súkromí bol izraelský premiér mimoriadne kritický voči USA za to, že ponúkli dohodu OOP, nech bola postavená na splnení akýchkoľvek podmienok. Ponuku pre OOP od USA, že ak Palestínčania uznajú rezolúciu 242, tak USA s nimi začnú rozhovory, prirovnal izraelský premiér k politike appeasementu Nevilla Chamberlaina v roku 1938. Menachem Begin trval na tom, že Izrael nevyšle svoju delegáciu do Ženevy, ak tam budú pozvaní aj predstavitelia OOP. Izraelský premiér pripustil, že je ochotný akceptovať jednotnú arabskú delegáciu, ktorej súčasťou budú aj palestínski Arabi, ale ak by mali byť z OOP, Izrael povie jasné nie.³² Izraelská vláda potvrdila slová svojho premiéra dňa 25. septembra 1977, keď kabinet schválil uznesenie týkajúce sa konferencie v Ženeve. Písalo sa v ňom, že Izrael bude akceptovať jednotnú arabskú delegáciu, ktorej súčasťou budú aj palestínski Arabi, avšak títo nesmú byť členmi OOP, musia pochádzať zo Západného brehu Jordánu a byť súčasťou jordánskej zložky jednotnej arabskej delegácie.³³

Hneď po vyhlásení prezidenta Jimmyho Cartera začali aj najvyšší predstavitelia OOP diskutovať o americkom návrhu. Predseda OOP Jāsir ‘Arafāt a niekoľko ďalších umiernených vodcov OOP odporúčali prijať návrh amerického prezidenta v nádeji, že by to mohol byť dôležitý krok pre OOP. Na rokovaní Výkonného výboru OOP dňa 26. augusta 1977 však väčšina členov odmietla uznať rezolúciu 242, napriek americkému návrhu. Uznanie rezolúcie 242 títo členovia výboru vnímali ako zbytočný risk, pretože ani jej uznanie by negarantovalo, že OOP bude skutočne pozvaná na rokovanie do Ženevy. Keďže izraelský premiér sa viackrát vyjadril, že jeho vláda nikdy nedopustí vytvorenie palestínskeho štátu a nikdy nebude akceptovať pozvánku pre OOP do Ženevy, členovia OOP usúdili, že ani USA nebudú schopné vytvoriť dostatočný tlak, ktorý by zmenil izraelský názor.³⁴

Americká administratíva sa v septembri 1977 rozhodla definitívne prizvať do príprav mierového procesu na Blízkom východe aj ZSSR, aby spoločne prevzali záštitu nad konferenciou v Ženeve. Cyrus Vance absolvoval niekoľko rokovaní so svojím sovietskym

³² QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986, s. 92.

³³ LEA, David (ed): *A Political Chronology of the Middle East*. London: Europa Publications, 2001, s. 101.

³⁴ KHOURI, Fred John: *The Arab-Israeli Dilemma*. Syracuse University Press, 1985, s. 397.

partnerom Andrejom Gromykom. Výsledkom ich rokovaní bolo uverejnenie spoločnej americko-sovietskej deklarácie dňa 1. októbra 1977, ktorá vzbudila pozornosť nielen v oblasti Blízkeho východu, ale aj na celom svete. Deklarácia zdôrazňovala nutnosť „čo najrýchlejšieho spravodlivého a trvalého urovnania arabsko-izraelského konfliktu“. Konštatovala, že toto urovanie „musí byť úplné a musí zahŕňať všetky zainteresované strany a všetky otázky“. Deklarácia požadovala riešenie sporných otázok ako „stiahnutie izraelských vojsk z okupovaných území v roku 1967, zaistenie bezpečnosti izraelských hraníc, ukončenie vojnového stavu a nadviazanie normálnych mierových vzťahov na základe vzájomného uznania zásad zvrchovanosti, územnej celistvosti a politickej nezávislosti“.³⁵ Pokiaľ išlo o Palestínčanov, deklarácia žiadala aj vyriešenie palestínskej otázky, vrátane „zaistenia zákonných práv palestínskeho ľudu“ a „účasť zástupcov palestínskeho ľudu na ženevskej konferencii“.³⁶ Spoločná americko-sovietska deklarácia v podstate predstavila plán na dosiahnutie komplexného riešenia arabsko-izraelského konfliktu. Jej základom bolo, že arabské štáty a Palestínčania uzavrujú s Izraelom mier, formálne uznajú Izrael, pričom výmenou za to sa Izrael stiahne z okupovaných území a uzná zákonné práva palestínskeho ľudu. Bezpečné hranice Izraela mali spoločne garantovať obe superveľmoci USA a ZSSR.

Arabské štáty a OOP spoločnú deklaráciu superveľmocí uvítali a akceptovali ju ako podklad pre rokovania vedúce k mieru s Izraelom. Niektorí členovia vedenia OOP boli sklamaní, že ich organizácia nebola v deklarácii menovite spomenutá, a že v nej nebol špecifický záväzok vytvorenia Palestínskeho štátu. Ale predseda OOP Jāsir ʿArafāt sa vyjadril, že väčšina vedenia je pripravené prijať deklaráciu ako základ pre rokovania s Izraelom.³⁷ OOP naopak vyhovovalo, že v deklarácii nebolo spomenuté uznanie rezolúcie BR OSN 242.

Izrael okamžite americko-sovietsku deklaráciu odsúdil. Izraelskí predstavitelia namietali použitie termínu „zákonné práva“ a tvrdili, že to sú len iné slová pre nezávislý palestínsky štát. Ďalej namietali, že v deklarácia neodkazuje na splnenie rezolúcií BR 242 a 338 a v neposlednom rade ostro kritizovali slová o stiahnutí izraelských vojsk z okupovaných území. Izrael vyhlásil, že ak bude konferencia v Ženeve zvolaná na základe tejto deklarácie, bude ju bojkotovať. Izraelský minister zahraničných vecí Moše Dajan

³⁵ VYCHODIL, František: *Blízky východ: války či mír?* Praha: Svoboda, 1978, s. 285.

³⁶ AMIRAHMADI, Hooshang (ed): *The United States and the Middle East: A Search for New Perspectives*. Albany: State University of New York Press, 1993, s. 138.

³⁷ HART, Alan: *Arafat, a Political Biography*. Bloomington: Indiana University Press, 1989, s. 433.

okamžite odcestoval do USA, aby proti deklarácii protestoval. Izraelská loby v USA, členovia amerického kongresu aj médiá rovnako deklaráciu odmietli a obvinili Jimmyho Cartera, že otvára dvere sovietskemu vplyvu do oblasti Blízkeho východu.³⁸ Snaha amerického prezidenta dosiahnuť úplné arabsko-izraelské urovnanie za účasti ZSSR sa nepozdávala nielen Izraelu ale ani Anwarovi as-Sādātovi.³⁹

Jimmy Carter podcenil silu izraelskej loby v USA. Nadšený a idealisticky naladený prezident nevenoval dostatočnú pozornosť domácej podpore pre svoju zahraničnú politiku. Prezident počas leta 1977 síce cítil rastúcu nespokojnosť židovskej komunity v Amerike k jeho blízkovýchodnej politike, ale aká veľká táto nespokojnosť bola, zistil až po uverejnení deklarácie 1. októbra 1977. Prezident Jimmy Carter nakoniec domácemu tlaku ustúpil. Aby upokojil situáciu, dňa 4. októbra 1977 poveril svojho ministra zahraničia Cyrusa Vanca, aby pracoval na spoločnej deklarácii so svojim izraelským náprotivkom Moše Dajanom, ktoré by upokojilo domácu politickú opozíciu.⁴⁰

Americká vláda od americko-sovietskej deklarácie v podstate ustúpila, keď 5. októbra bolo predstavené komuniké, ktoré spoločne vypracovali Moše Dajan, Cyrus Vance a Jimmy Carter. V ňom bolo uvedené, že znovuotvorenie konferencie v Ženeve bude založené na akceptácii rezolúcii BR OSN 242 a 338, a že spoločná americko-sovietska deklarácia nie je jedinou podmienkou obnovenia konferencie.⁴¹ Súčasťou komuniké bol aj tajný „pracovný dokument“ o zásadách obnovenia ženevskej konferencie, ktorý mal byť zverejnený až po tom, ako sa k nemu vyjadria arabské štáty. Moše Dajan ho však po svojom návrate z USA prečítal v Knesete.⁴² Dokument uvádzal, že arabské krajiny by na ženevskú konferenciu pricestovali ako jednotná arabská delegácia, ktorej súčasťou by boli aj „palestínski Arabi“. Po otvorení konferencie by sa jednotná delegácia rozdelila do štyroch pracovných skupín: egyptsko-izraelská, jordánsko-izraelskej, sýrsko-izraelskej a libanonsko-izraelskej, ak by sa jej zúčastnil aj Libanon. Otázku Západného brehu Jordánu a pásma Ľazy by mala riešiť pracovná skupina,

³⁸ KHOURI, Fred John: *The Arab-Israeli Dilemma*. Syracuse University Press, 1985, s. 398.

³⁹ SORBY, Karol R. a SORBY, Karol ml.: *Blízky východ v medzinárodnej politike (1971-1990)*. Bratislava: Ekonom, 2011, s. 173.

⁴⁰ QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986, s. 131-132.

⁴¹ Originálna kópia americko-izraelského komuniké dostupná na oficiálnej stránke izraelského predsedu vlády: <http://www.archives.gov.il/NR/rdonlyres/1A4B0050-7EF8-403E-AAEA-2F538CD99C4E/0/Egypt08APP1.pdf>

⁴² AMIRAHMADI, Hooshang (ed): *The United States and the Middle East: A Search for New Perspectives*. Albany: State University of New York Press, 1993, s. 107.

ktorej súčasťou by boli Izrael, Jordánsko, Egypt a palestínski Arabi.⁴³

Americko-izraelský „pracovný dokument“ mal zjavne ukázať snahu vyhovieť tak Sýrii (jednotná delegácia) ako aj Egyptu a Izraelu (pracovné skupiny). V podstate ale presadzoval separátne rokovania a bolo jasné, že vnesie spor do arabského tábora. Rovnako bolo zrejmé že dokument vylúčil z rokovania OOP a palestínsky problém spájal s „riešením problémov arabských a židovských utečencov“, ako sa písalo v 4. bode. Navyše boli Palestínčania v dokumente zásadne spomenutí ako palestínski Arabi a nie ako ľud Palestíny. Napriek tomu sa Jāsir ʿArafāt po oboznámení sa so znením americko-izraelského vyhlásenia vyjadril, že akceptuje takúto formuláciu palestínskych zástupcov, ale trvá na tom, že ich bude menovať OOP.⁴⁴

Po ustúpení USA od politiky vytvárania tlaku na Izrael, Sýria otvorene dávala najavo svoj skepticizmus a pochybnosti o usporiadaní ženevskej konferencie a nejakému posunu vpred, pokiaľ išlo o arabsko-izraelské urovanie. Sovietsky zväz reagoval na americko-izraelský pracovný dokument veľmi ostro a vystavil ho tvrdej kritike. Druhá superveľmoc oznámila, že sťahuje svoje ústupky, ktoré urobila v americko-sovietskej deklarácii a začala opäť trvať na tom, aby sa Izrael úplne stiahol zo všetkých území okupovaných od roku 1967, aby bol vytvorený nezávislý Palestínsky štát a aby sa konferencie v Ženeve zúčastnili predstavitelia OOP.⁴⁵ Napriek tomu ZSSR neodstúpil z postu „spolupatróna“ ženevskej konferencie.

Egyptský prezident Anwar as-Sādāt sa nestotožnil s presvedčením amerického prezidenta, že konferencia v Ženeve je správnou cestou k nastoleniu mieru na Blízkom východe a rozhodol sa prevziať mierovú iniciatívu do svojich rúk. V prítomnosti pozvaného predsedu OOP Jāsira ʿArafāta dňa 9. novembra 1977 predniesol pred egyptským parlamentom prejav, v ktorom oznámil, že je pripravený ísť aj na kraj sveta a dokonca aj predstúpiť pred izraelský Kneset, aby dosiahol mier.⁴⁶ V priebehu dvoch týždňov ignorujúc prosby mnohých arabských štátnikov a aj členov vlastnej vlády, aby do Izraela necestoval, Anwar as-Sādāt dňa

⁴³ Originálna kópia americko-izraelského komuniké dostupná na oficiálnej stránke izraelského predsedu vlády: <http://www.archives.gov.il/NR/rdonlyres/F97B44C2-363A-4410-B08C-D0EACB97B7CC/0/Egypt08APP2.pdf>

⁴⁴ AMIRAHMADI, Hooshang (ed): *The United States and the Middle East: A Search for New Perspectives*. Albany: State University of New York Press, 1993, s. 138.

⁴⁵ KHOURI, Fred John: *The Arab-Israeli Dilemma*. Syracuse University Press, 1985, s. 399.

⁴⁶ QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986, s. 140.

19. novembra 1977 sa vydal na oficiálnu návštevu Izraela, kde strávil tri dni.⁴⁷

Návšteva Anwara as-Sādāta v Jeruzaleme v novembri 1977 šokovala arabský svet. Túto iniciatívu egyptského prezidenta prijali iba Omán, Maroko a Sudán, určitú kritiku vyslovili konzervatívne režimy v Saudskej Arábii a v Spojených arabských emirátoch, zatiaľ čo ostatné štáty žiadali proti Egyptu zaviesť čo najostrejšie sankcie. Najostrejšie reagovala OOP a ďalšie zložky palestínskeho odboja. V hlavných mestách sa konali mohutné protiegyptské pochody a v niektorých prípadoch demonštranti napadli egyptské diplomatické a kultúrne zastupiteľstvá.⁴⁸ Bezprostrednou reakciou najostrejších kritikov egyptského prezidenta bolo dňa 2. decembra 1977 vytvorenie Frontu neústupnosti a odporu.⁴⁹ Jeho prvé zasadnutie sa konalo v líbyjskom Tripolise a zúčastnili sa ho Sýria, Líbya, OOP a južný Jemen. Frontu predsedal sýrsky prezident Ḥāfīz al-Asad, ktorý sa rád zhostil úlohy byť protiváhou Egyptu a jeho snahám, ktoré podľa Frontu narúšali arabskú jednotu. Uznesenie z prvého stretnutia Frontu neústupnosti a odporu vyzývalo k ekonomickej, politickej a vojenskej podpore Sýrie, ktorá sa stala hlavným frontovým štátom v arabsko-izraelskom konflikte. Ďalej deklarovalo vznik spoločného frontu Sýrie a OOP s podporou arabských štátov ako Alžírsko, Líbya a Južný Jemen.⁵⁰

Keď USA vycúvali zo spoločnej mierovej iniciatívy so ZSSR, egyptskému prezidentovi poskytli dôvod na to, aby sám začal priamo rokovať s Izraelčanmi. Obe tieto udalosti mali zásadný vplyv na to, že nádej na obnovenie konferencie v Ženeve sa začala vytrácať. Anwar as-Sādāt si veľmi dobre uvedomoval význam palestínskeho činiteľa v usporiadaní zložitého blízkovýchodného procesu a hoci niekoľkokrát prízvukoval, že bojuje aj za palestínske záujmy, stratil dôveru a podporu najdôležitejšej palestínskej organizácie – OOP. Naopak sympatie OOP a Palestínčanov vo všeobecnosti si napriek udalostiam v Libanone získaval Ḥāfīz al-Asad.

Použitá literatúra:

AMIRAHMADI, Hooshang (ed): *The United States and the Middle East: A Search for New Perspectives*. Albany: State University of New York, 1993. 512 s. ISBN 0791412253

⁴⁷ SORBY, Karol R. a SORBY, Karol ml.: *Blízky východ v medzinárodnej politike (1971-1990)*. Bratislava: Ekonóm, 2011, s. 174.

⁴⁸ RÁCZ, Juraj: *Palestína včera a dnes*. Bratislava: Pravda, 1983, s. 204.

⁴⁹ Po arabsky: Džabhat aš-šumūd wa at-tašaddī.

⁵⁰ DEEB, Marius: *Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process*. New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 34.

CARTER, Jimmy: *Palestine. Peace Not Apartheid*. New York: Simon & Schuster, 2006. 288 s. ISBN 0-7432-8502-6

DEEB, Marius: *Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process*. 1. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2003. 285 s.

HART, Alan 1989. *Arafat, a Political Biography*. Bloomington: Indiana University Press, 1989. 560 s. ISBN 0-253-32711-3

CHRISTISON, Cathleen 1999. *Perceptions of Palestine*. Los Angeles: University of California, 1999. 379 s. ISBN 0-520-21717-9

KHOURI, Fred John: *The Arab-Israeli Dilemma*. Syracuse University Press. 613 s. ISBN 0-8156-2340-2

KOBER, Avi: *Coalition Defection*. Westport: Praeger, 2002. 240 s. ISBN 0275977226

LEA, David (ed): *A Political Chronology of the Middle East*. London: Europa Publications, 2001. 296 s. ISBN 1857431154

LUKACS, Yehuda 1999. *Israel, Jordan and the peace process*. New York: Syracuse University Press, 1999. 258 s. ISBN 0-8156-2720-3

MAOZ, Zeev: *Defending the Holy Land*. University of Michigan Press, 2009. 728 s. ISBN 0472033417

MENDEL, Miloš 2000. *Náboženství v boji o Palestinu*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 2000. 268 s. ISBN 80-7108-189-2

QUANDT, William: *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington: Brookings Institution Press, 1986. 450 s. ISBN 0815772890

RABIN, Yitzhak: *The Rabin Memoirs*. Los Angeles: University of California Press. 1996. 435 s. ISBN 0-520-20766-1

RÁCZ, Juraj 1983. *Palestína včera a dnes*. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1983. 344 s. ISBN neuvedené

RUBENBERG, Cheryl A.: *Israel and the American National Interest*. University of Illinois Press 1986. 446 s. ISBN 0252013301

SHAKED, Haim; RABINOVICH, Itamar (ed): *The Middle East and the United States*. New Jersey: Transaction Publishers, 1980. 419 s. ISBN 0878557520

SNEH, Itai Nartzizenfeld: *The Future Almost Arrived. How Himmy Carter Failed to Change U.S. Foreign Policy*. New York: Peter Lang Publishers, 2008. 373 s. ISBN 0820481858

SORBY, Karol R.: *Jún 1967*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2010. 519 s. ISBN 978-80-8095-065-1

- SORBY, Karol R. a SORBY, Karol, ml. 2011. *Blízky východ v medzinárodnej politike (1971 – 1990)*. Bratislava: Ekonóm, 2011. 265 s. ISBN 978-80-225-3227-3
- SORBY, Karol R.: „Syria and the 1975 – 1976 Civil War in Lebanon”. In: *Asian and African Studies*, 2/2011, s. 193-213. ISSN 1335-1257
- SORBY, Karol R.: „Libanonská občianska vojna 1975 – 1976“. In: *Studia Politica Slovaca*, 1/2011, s. 54-66. ISSN 1337-8163
- SORBY, Karol R.: „Sýria v arabskej a medzinárodnej politike po rozpade ZAR, 1961 – 1963“. In: *Medzinárodné vzťahy*, roč. IX. 2/2011, s. 7-24. ISSN 1336-1562
- SORBY, Karol R. „Snaha Sýrie získať postavenie regionálnej mocnosti na Blízkom východe, 1970 – 1976“. In: *Studia Politica Slovaca*, 1/2012, s. 81-93. ISSN 1337-8163
- SORBY, Karol R. „Diplomacia postupných krokov: egyptsko-izraelské dohody o odpútání síl. (1973 – 1975)“. In: *Studia Politica Slovaca*, 2/2014, s. 5-19. ISSN 1337-8163
- VYCHODIL, František: *Blízky východ: války či mír?* Praha: Svoboda, 1978. 408 s.
- Oficiálna stránka izraelského predsedu vlády http://www.archives.gov.il/ArchiveGov_eng

Štúdia bola vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA – 2/0107/15, v ÚO SAV.

Informácia o autorovi:

PhDr. Tomáš Michalák

Historický ústav, Slovenská akadémia vied

Klemensova 2522-19,

811 09 Bratislava

Email: tmichalak@centrum.sk

Hnutie CasaPound - moderný prejav extrémnej pravice

Pavol Struhár

Abstrakt

Predkladaný článok sa zaoberá talianskym neofašistickým hnutím CasaPound Italia, ktorý predstavuje moderné vyjadrenie extrémnej pravice a vzhľadom na ideologické a strategické špecifiká tvorí exkluzívny projekt v rámci pravicovo-extrémistického prostredia. Cieľom príspevku je priblížiť ideológiu, témy, stratégiu tohto hnutia a naznačiť možný prienik myšlienok či stratégie aj do iných krajín vrátane Slovenskej republiky. Zo zistení vyplýva, že hnutie CasaPound Italia, v snahe získať podporu verejnosti a postupne budovať totalitnú fašistickú spoločnosť, vytvára sieť inštitúcií, ktoré najmä v čase krízy pomáhajú občanom v sociálnej a životnej núdzi a zároveň im ponúkajú možnosti trávenia voľného času. Napriek nízkej volebnej podpore sa vplyv hnutia v dôsledku efektívnej politickej a komunikačnej stratégie zvyšuje, čo dokumentuje aj rozvíjajúca sa medzinárodná spolupráca hnutia v rámci Európy. Aktívnych sympatizantov myšlienok konceptu CasaPound nájdeme aj v prostredí slovenskej krajnej pravice, najmä v občianskom združení Slovenská pospolitosť.

Kľúčové slová: CasaPound. Taliansko. Extrémna pravica. Neofašizmus. Historický fašizmus.

JEL klasifikácia: F52, K42

Abstract

Presented article deals with the neo-fascist movement CasaPound Italia, which presents the modern expression of extreme right and with its ideological and strategic particularities creates an exclusive project within the extreme right environment. The aim of the article is to describe CasaPound's ideology, issues and strategy and outline the influence of its ideas and strategy in other countries including the Slovak republic. We conclude that CPI's aim to attract the public and build the totalitarian fascist society is supported by its network of institutions, which help people in need or offer them leisure activities. Although CPI's electoral support is actually very low, influence of the movement due to effective political and communicative strategy rises, what is corroborated by its international cooperation within the Europe. There are some active supporters of CasaPound concept also in the Slovak republic, primarily in association Slovenská pospolitosť.

Key words: CasaPound. Italy. Extreme right. Neo-fascism. Historic fascism.

JEL classification: F52, K42

Úvod

Extrémna pravica má v rámci stranických systémov krajín Európskej únie zastabilizovanú pozíciu. Zastúpenie francúzskych, holandských, švédskych či gréckych extrémnych resp. radikálnych pravičiarov v národných parlamentoch už nie je výnimočnou udalosťou; títo aktéri sa stávajú relevantnou politickou silou. Tomu sa prispôsobuje aj výskum pravicového extrémizmu, ktorého primárnym objektom skúmania sú práve politické reprezentácie krajnej pravice. Na druhej strane, skúmanie (ne)militantných extrémistických skupín či intelektuálov z extrémistického prostredia je okrajové (Jesse&Thieme 2011). Z pohľadu koncepcie militantnej (obranyschopnej) demokracie, zdôrazňujúcej nevyhnutnosť demokracií brániť sa prejavom extrémizmu, by však väčšiu pozornosť bezpečnostných zložiek a akademikov mali dostať práve neregistrované skupiny či subkultúry s pravicovo-extrémistickou povahou, ktoré, vzhľadom na absenciu legislatívnej a politickej kontroly ich činnosti, predstavujú pre demokratický systém väčšie nebezpečenstvo. Navyše, približne od roku 2000 dochádza v rámci nestraničného pravicovo-extrémistického prostredia k organizačným, strategickým či tematickým zmenám, ktorých cieľom je získavať sympatie verejnosti a posilniť tak svoj spoločenský resp. politický vplyv. To vyústilo jednak do vzniku rôznych občianskych iniciatív (napr. Pegida v Nemecku), ktoré mobilizujú verejnosť nastoľovaním aktuálnych politických a spoločenských otázok (imigrácia, multikulturalizmus či islam) a tiež nových „grassroots“ zoskupení, ktoré sa snažia zaujať verejnosť lokálnym aktivizmom, zabezpečovaním poriadku v uliciach miest či vytvorením priestoru pre každodenné aktivity občanov rovnakej etnickej príslušnosti. Hoci je v súčasnosti význam týchto skupín stále marginálny, v niektorých krajinách zaznamenávame nárast členstva a aktivít. To platí najmä pre neofašistické hnutie CasaPound pôsobiace v Taliansku, ktoré prostredníctvom transnacionálnej spolupráce inšpiruje aj aktivistov v iných krajinách (napr. Ukrajina, Nemecko, Grécko, Česká republika či dokonca aj Slovensko). Z tohto dôvodu sa pozornosť príspevku zameriava práve na okolnosti vzniku, prezentovanú či skrytú ideológiu a nastoľované témy hnutia, a zároveň približuje jeho organizáciu a politickú stratégiu. V závere bude stručne naznačený prienik myšlienok konceptu CasaPound aj do európskeho a konkrétne do slovenského pravicovo-extrémistického prostredia.

1 Stručné teoretické vymedzenie pravicového extrémizmu

Pred tým, ako bude priestor venovaný samotnému hnutiu CasaPound, je potrebné v stručnosti priblížiť fundamentálne charakteristiky pravicového extrémizmu, čo zároveň

umožní zachytiť vyššie spomínané zmeny v pravicovo-extrémistickom prostredí aj v prípade skúmaného hnutia. Vo všeobecnosti, extrémizmom je tendencia subjektov ísť k pólom ideologickej škály resp. ísť za hranice normatívnych procedúr, ktoré definujú demokratický proces (Mareš 2005). Pfhal-Traugher (1999) pri definovaní extrémizmu hovorí o zhrňujúcom označení pre antidemokratické sily a politické fenomény, ktoré môžu byť navzájom ideologicky výrazne odlišné, ale spája ich práve odmietanie demokratického ústavného štátu. Extrémizmus je tak definovaný ako antitéza ústavného štátu (Jesse&Thieme 2011; Jaschke 2006 a iní). Chmelík (2001) vhodne pripomína, že extrémizmom môžu byť označené aj také aktivity, ktoré k dosahovaniu svojich inak legitímnych cieľov využívajú nezákonné alebo tzv. subverzné metódy (napr. ilegálne aktivity ekologických aktivistov).

Pravicový extrémizmus, najvýraznejšia forma politického extrémizmu, zahŕňa rozličné prúdy spojené štyrmi ideovými prvkami: preceňovanie etnickej príslušnosti, ideológia nerovnosti, antipluralizmus a autoritarizmus (Pfahl-Traugher 1999).¹ Winkler (2001) sa s Pfahlom-Traugherom zväčša zhoduje, keď hovorí o troch základných elementoch ideológie pravicového extrémizmu: nacionalizme², odmietaní myšlienky univerzálnych ľudských práv a rovnosti, a o antipluralizme. Pravicoví extrémisti tak odmietajú rovnosť politických práv pre všetkých a preferujú politický poriadok, ktorý by inštitucionalizoval nerovnosť medzi ľuďmi na základe výkonu, národnej, etnickej či rasovej príslušnosti (Jaschke 2006). Prejavujú sa tak rasisticky a xenofóbne, snažia sa o etnicky homogénny národný štát a nadradenosť nielen v rámci štátov ale aj medzi nimi. Pravicovo-extrémistické skupiny napádajú menšiny a cudzie kultúry, inklinujú ku kultu vodcu a autoritárskemu usporiadaniu, propagujú a oslavujú nacionalistické ideológie a preukazujú pripravenosť tieto myšlienky presadzovať (Struhár 2013).

Ako už bolo naznačené v úvode, časť pravicových extrémistov si osvojila demokratickú resp. parlamentnú cestu k vyššie opísanému ideálu a prezentujú systémovo konformný politický program, pričom ich extrémistická agenda zostáva skrytá. Druhá časť aktivistov spoluprácu so systémom zväčša odmieta, voľby označujú za zbytočnosť a demokratické zmeny za nedostatočné (Schedler 2010; Vejvodová 2008). Vysokú intenzitu extrémizmu prezentujú násilnými prostriedkami politickej akcie resp. propagovaním a

¹ Falter&Schumann definujú pravicový extrémizmus ako kombináciu až desiatich ideologických znakov: hypernacionalizmus, etnocentrizmus, antikomunizmus, antiparlamentarizmus, antipluralizmus, militarizmus, myslenie v duchu práva a poriadku, požiadavka silného vodcu, antiamerikanizmus a kultúrny pluralizmus.

² Chápané v zmysle agresívneho nacionalizmu (šovinizmu).

využívaním násilia. Isté zmeny v ideológii a stratégii však prebiehajú aj v rámci týchto skupín, čo najlepšie dokumentuje príklad hnutia CasaPound Italia.

2 Hnutie CasaPound Italia (CPI)

Talianske hnutie CasaPound Italia³ pôvodne vzniklo v roku 2003 ako dôsledok okupácie opustenej štátnej budovy Via Napoleone III v rímskej centrálnej mestskej časti Esquilino (Koch 2015a). Zakladateľ a súčasný líder hnutia CasaPound, Gianluca Iannone, prezentoval koncept hnutia prostredníctvom vlastnej hudobnej skupiny *ZetoZeroAlfa* už od roku 1997, avšak politicky sa až do roku 2008 organizoval v rámci krajne pravicových strán MSI (*Movimento Sociale Italiano*) či *Fiamma Tricolore*, v ktorej bol dokonca vodcom mládežníckej organizácie. CasaPound Italia tak zaregistroval ako sociálnu organizáciu až po odchode zo štruktúr – podľa jeho slov rigidnej – politickej strany v roku 2008 (Liddel 2011). Momentálne má hnutie podľa predstaviteľov hnutia viac ako 4000 členov⁴ (Passuello 2014). A hoci ešte v roku 2011 vodca hnutia odmietal organizačnú formu politickej strany⁵, v roku 2012 sa CPI rozhodlo zúčastniť sa volebného zápasu a následne o rok neskôr v parlamentných voľbách získalo 0,14 percenta hlasov voličov (47,691 hlasov). V roku 2014 sa hnutiu nepodarilo zozbierať 150 000 podpisov potrebných na registráciu do europarlamentných volieb (získali len niečo cez 80 000 podpisov) a tak vo voľbách podporili kandidátov strany Liga severu (Gattinara&Froio 2015). Napriek tomu, hnutie pokračuje vo svojich aktivitách a tvrdí, že voľby sú druhoradé, dôležitejšie je zmeniť celú spoločnosť revolučne, najmä politickým aktivizmom (Zúqueute 2015).

Aj keď mnohí teoretici upozorňujú na snahu extrémistov maskovať na verejnosti ich skutočné postoje miernejšími prejavmi, predstavitelia CasaPoundu sa otvorene označujú za fašistov tretieho tisícročia či revolucionárov, bagatelizujú totalitný fašistický režim v Taliansku či dokonca nadväzujú na myšlienky a politiku Benita Mussoliniho (Gattinara&Froio&Albanese 2013). Tvrdia, že síce fašizmus vznikol v inom historickom kontexte, niektoré zákonitosti sú stále platné, pričom presadiť chcú predovšetkým fašistickú

³ Názov organizácie vznikol zložením slov „Casa“ (v preklade dom), poukazujúc na jednu z priorít hnutia – sociálnu politiku zameranú na problematiku bývania, a slova „Pound“, odkazujúc tak na amerického básnika Ezru Pounda, ktorý označil nájom resp. rentu za úžeru a zároveň podporoval fašistickú Taliansku sociálnu republiku (1943-1945).

⁴ Niektoré zdroje uvádzajú počet až 5000 členov, Gattinara&Froio (2015) v jednom z posledných príspevkov iba 2000.

⁵ Politickým stranám chýba podľa Iannoneho flexibilita; navyše, je v zajatí túžby získať miesta v parlamente (Liddell 2011).

mentalitu vyjadrenú v postojoch a správaní jednotlivcov v rámci spoločnosti⁶ (Passuello 2014).

Ideologicky resp. tematicky je CPI špecifickou pravicovo-extrémistickou organizáciou, a preto v nasledujúcej časti budú objasnené jej jednotlivé znaky.

2.1. Ideológia

Hnutie CasaPound predstavuje neofašistickú organizáciu, ktorá sa prezentuje ako tretia cesta (*Terza Posizione*), nevyhraňujúc sa ani pravicovo, ani ľavicovo (Bartlett&Birdwell&Froio 2012). Zakladatelia skupiny dokonca tvrdia, že pri jej vzniku nemali pevné ideologické ukotvenie a ich politické aktivity boli vyvolané najmä zlou sociálnu situáciou v oblasti bývania v Ríme (Passuello 2014). Akokoľvek, podľa odborníkov Cateriny Froio a Castelli Gattinaru (2015), realizátorov viacerých výskumov a rozhovorov s predstaviteľmi hnutia, ideologický profil CPI je postavený na strategickom výbere kľúčových elementov historického fašizmu, s dôrazom na jeho socioekonomickú dimenziu (porovn. Gattinara&Froio&Albanese 2013). CasaPound Italia sa tak inšpiruje nielen Chartou práce z roku 1927, kľúčovou legislatívou z éry totalitného režimu Benita Mussoliniho upravujúcou vzťahy štátu, zamestnancov a zamestnávateľov s cieľom dosiahnutia sociálneho zmieru, ale najmä Veronským manifestom z roku 1943, vládny programom a zakladajúcim dokumentom Talianskej sociálnej republiky (Gattinara&Froio 2014). Podľa autorov štúdie o vplyve ekonomickej krízy na popularitu hnutia Casapound (Gattinara&Froio&Albanese 2013), z 18 bodov manifestu sa CPI otvorene inšpiruje výlučne tými, ktoré sa venujú sociálnej legislatíve ako napr. ochrana práv zamestnancov. Prakticky to napríklad viedlo k založeniu vlastných odborov BLU - *Blocco Lavoratori Unitario* (Spojený blok zamestnancov), spustenie projektu pre podporu pracujúcich matiek alebo linky sociálnej a právnej pomoci pre zamestnancov (Koch 2015b; Gattinara&Froio&Albanese 2013).

Z historického fašizmu tak preberajú a zdôrazňujú najmä sociálnu doktrínu a zároveň nacionalistické a anti-imperialistické postoje, v rámci ktorých odmietajú neoliberalne ekonomické teórie, globalizáciu a medzinárodný kapitalizmus, ktorý podľa nich ničí národné ekonomiky a zhoršuje sociálnu situáciu pracujúcich Talianov (Gattinara&Froio 2015). CSI si z dvojice nepriateľov historického fašizmu – kapitalizmu a komunizmu – vybralo práve

⁶ (<http://www.agenceinfolibre.fr/interview-casapound-italia/>).

kapitalizmus, čo je najmä v období ekonomickej krízy vhodným marketingovým rozhodnutím.

Riešenie sociálnej a ekonomickej situácie vidia v silnom národnom štáte, ktorý dokáže regulovať pôsobenie nadnárodných korporácií a vyrovnávať ekonomické rozdiely medzi ľuďmi (Liddel 2011). V programe sa zameriavajú najmä na najzraniteľnejšie sociálne skupiny, ktoré si vzhľadom na svoju sociálnu situáciu nedokážu zabezpečiť ani vlastné bývanie, pričom podľa predstaviteľov CasaPoundu je strecha nad hlavou základné ľudské právo a nevyhnutná podmienka ľudskej dôstojnosti. Predstavitelia hnutia kritizujú jednak pridelovanie nájomných bytov, ktoré sa dostávajú do rúk špekulantov a tiež zvyšujúce ceny nájomného, ktoré vedú k núteným vyst'ahovaniam nájomníkov (Gattinara&Froio&Albanese 2013). Ako riešenie navrhujú jednak program štátom dotovaných bezúročných sociálnych pôžičiek a nájmov, ale tiež, v súčasnosti už realizované, obsadzovanie opustených budov za účelom zabezpečenia bývania pre ľudí z chudobných rodín (program OSA - *Occupazioni a Scopo Abitativo*) (Koch 2015a).

Hoci v koncepciách fašizmu či národného socializmu je možné zachytiť do rôznej miery prepracovaný sociálny a ekonomický program, pravicovo-extrémistické prúdy po druhej svetovej vojne tejto problematike na rozdiel od hnutia CasaPound venovali len minimálnu pozornosť. Koncept CasaPound, ovplyvnený filozofiou Novej pravice, snažiacej sa zmazať rozdiel medzi ľavicou a pravicou, sa však od vyššie opísanej všeobecnej podoby pravicového extrémizmu neodlišuje len dôrazom na sociálnu problematiku, ale tiež postojom k rasizmu a antisemitizmu. Gattinara&Froio (2015) poukazujú na to, že CPI zámerne nevenuje pozornosť antisemitským a rasistickým aspektom historického fašizmu. V tejto súvislosti Heiko Koch (2015b), nemecký autor zaoberajúci sa hnutím CasaPound, uvádza, že predstavitelia skupiny v súlade s filozofiou Novej pravice (*Nouvelle Droite*), snažiacej sa o modernizáciu tradičných fašistických a nacistických koncepcií, odmietali ich biologický rasizmus, čo údajne dokazujú zbierkami podporujúcimi boj tibeto-čínskych Karenov za nezávislosť od mjanmarskej vlády. Zdôrazňujú tak kultúrnu rozmanitosť a etnický pluralizmus, pričom konkrétne predstavitelia CPI vyzdvihujú taliansku a európsku identitu. Hnutie CasaPound tak prebralo heslo francúzskych identitárov: 0% rasizmu, 100% (etnickej) identity. Napriek tomu, v praxi často prechádza dôraz na etnickú identitu do kultúrneho rasizmu (aj keď už nie biologického) čo sa prejavuje nielen odmietaním imigrácie do Talianska resp. Európy či posilňovaním homogénnej identity národa, ale tiež v konkrétnych navrhovaných opatreniach a akciách. Napríklad, v prípade sociálnych hypoték na bývanie má byť pomoc určená len talianskym rodinám (Gattinara&Froio&Albanese 2013). Militanti z

CPI sa zasa zúčastňovali útokov proti migrantom z utečeneckého tábora v rímskej Tor Sapienze napriek tomu, že podľa slov Gianluca Iannoneho (Capriccioli 2012), odmietaním imigrácie neútočia na samotných imigrantov, ktorí sú podľa neho len obeťou ekonomického vykorisťovania.

Akokoľvek, práve kvôli odmietaniu rasizmu a antisemitizmu je koncept CasaPound tradičnými neonacistami a neofašistami odmietaný. Na diskusných fórach hooligans.cz alebo stormfront.org prívrženci pravicového extrémizmu poukazujú na neakceptovateľné tolerovanie sympatizantov nebielej rasy na demonštráciách CasaPoundu a tiež ostro kritizujú vyjadrenia vodcu Iannoneho (Capriccioli 2012), ktorý označil protizidovské zákony talianskych fašistov a následné vylúčenie Židov z fašistickej revolúcie za vážnu chybu. Tradičných pravicových extrémistov však poburuje viacero názorov predstaviteľov CasaPound Italia. Gianluca Iannone sa napríklad vyjadruje za právo na potrat, eutanáziu, proti homofóbii, xenofóbii a náboženskej intolerancii (Capriccioli 2012). V tejto súvislosti je však potrebné zdôrazniť, že tieto vyjadrenia môžu byť len nástrojom na získavanie podpory čo najširšej časti verejnosti, pričom skrytá agenda zostáva extrémistická⁷. Podľa skupiny autorov (Batignani&Fabbro&Ranieri 2011) totiž faktom zostáva, že CasaPound prezentuje mnoho pravicovo-extrémistických tém, napríklad šovinistický nacionalizmus, antiimigrantská politika, welfare šovinizmus, ale tiež odpor k Európskej únii⁸, vláde či médiám. Rovnako ako pravicoví extrémisti, aj členovia hnutia CasaPound kritizujú súčasnú podobu demokracie, ktorá je podľa nich fiktívna a zároveň presadzujú taký model, v ktorej by vládli len tí schopní, čím by zámerne zamedzili rovnosti politických a občianskych práv občanov (Zúquete 2015).

Práve populistický anti-establishment a kritika súčasnej podoby demokratického systému oceňujú sympatizanti hnutia a účastníci demonštrácií, keď vnímajú hnutie ako alternatívu tradičnej politiky resp. protiváhu skorumpovaných politikov nezaujímajúcich sa o obyčajných ľudí (Lyman 2012). Nesúhlas so súčasným socio-ekonomickým systémom demonštrujú aj kampanou *Ferma Equitalia* (Stop Equitalia), ktorá má za cieľ presadiť zmeny v činnosti verejnej inštitúcie *Equitalia* oprávňujúcej vyberať dane.

⁷ Podľa výskumníkov Gattinaru a Froio (2015), skrytú agendu často nie je možné odhaliť ani na základne etnografického výskumu.

⁸ Hoci CPI podporuje myšlienku európskej pevnosti resp. európsku identitu, Európska únia podľa nich predstavuje jedného z nositeľov globalizácie.

Spoločným znakom väčšiny projektov, návrhov a postojov je však politický pragmatizmus, reagujúci práve na potreby bežných ľudí. Členovia strany zdôrazňujú, že musia reagovať na konkrétne problémy, ponúkať konkrétne riešenia a realizovať ich priamo v uliciach. Politická a komunikačná stratégia je tak, rovnako ako ideológia hnutia, v porovnaní s väčšinou pravicovo-extrémistických subjektov špecifická a do veľkej miery ovplyvnená práve snahou o získanie podpory verejnosti a vytvorenie jednotnej sociálne kohéznej (fašistickej) spoločnosti.

2.2. Politická a komunikačná stratégia

Smolík&Vejvodová (2013) práve kvôli špecifikám tohto hnutia považujú CasaPound za ďalšie vývojové štádium neonacistickej resp. neofašistickej scény, pričom jeho zastrešujúcim cieľom je vstúpiť do všetkých oblastí života človeka a úplne ho vtiahnuť do scény. Autori Di Nunzio a Toscano (2014) to opisujú využitím termínov „preniknutie“ (do života jednotlivcov prostredníctvom myšlienok, aktivít, služieb) a následne „infikovanie“ (postojmi, cieľmi či stratégiami hnutia). Výsledkom je jednotná a previazaná komunita so spoločnou víziou a osudom (Zúquete 2015), v ktorej je život jednotlivca podriadený komunite. To síce kopíruje antiliberálnu podstatu fašizmu, avšak podľa CPI to nie je obmedzovanie ich slobody. Naopak, aktivisti tak podľa predstaviteľov hnutia môžu využívať priestor na sebarealizáciu (Di Nunzio&Toscano 2014). Toto totalitné východisko je realizované vytváraním nielen politických, ale aj voľnočasových (kultúrnych, sociálnych, vzdelávacích) aktivít. Pochopiť predchádzajúce tvrdenia o preniknutí hnutia do všetkých oblastí života je možné výpočtom aktivít a centier, ktoré spravujú aktivisti hnutia. Centralizovaná organizácia má okolo 150 pobočiek v rámci Talianska, viac ako 20 barov a reštaurácií, 15 obchodov s knihami a množstvo lokálnych knižníc, športové kluby (hokejový, boxerský, futbalový, vodnopólový, potápačský či dokonca parašutistický), klub motorkárov či turistický klub. Okrem už spomínaných zamestnaneckých odborov BLU, CPI založilo vplyvnú radikálnu študentskú organizáciu Blocco Studentesco, ktorá obsadila približne 100 miest v študentských parlamentoch a organizuje nátlakové akcie na univerzitách. Hnutie založilo amatérske divadlo a vytvoril sa priestor pre umelcov, či už maliarov, fotografov alebo hudobníkov v rámci kultúrnych a umeleckých centier (porovn. Koch 2015a; Capriccioli 2012, Gattinara&Froio 2015). V rámci hnutia fungujú aj centrá pomoci (či nonstop telefonické linky), či už ide o sociálnu pomoc chudobným rodinám a zdravotne postihnutým občanom, právnu pomoc zamestnancom, pomoc pri zabezpečovaní poriadku, alebo pri

odstraňovaní následkov zemetrasení alebo povodní v rámci Talianska (porovn. Koch 2015a; Passuello 2014; Gattinara&Froio 2015).

V rámci tejto siete CPI uskutočňuje množstvo akcií a každodenných aktivít pre verejnosť, ako napríklad obsadenie časti budovy FIATu ako prejav solidarity s robotníkmi či obsadzovanie opustených budov a ich pretváranie na byty (program OSA) alebo sociálne a kultúrne centrá (program ONC). Pravidelne organizujú prezentácie kníh, koncerty, besedy či športové podujatia. Aktivisti rozdávajú potraviny chudobným ľuďom a organizujú protesty, petície či demonštrácie k aktuálnym sociálnym a politickým otázkam (vysoké ceny bývania, vládne škrtky, konzumná spoločnosť či imigrácia). Vysokou mierou aktivizmu tak naplňajú stanovené priority: kultúra, šport, solidarita a politika (Liddel 2011).

Ako uvádza Koch (2015a), stratégia CasaPoundu je síce v rámci extrémnej pravice neobvyklá, no nie je novinkou. Podobný systém fungoval už počas totalitného režimu Benita Mussoliniho, ktorý založil kluby pre dospelých a mládež, pokrývajúce ich každodenné aktivity (Opera Nazionale Dopolavoro resp. Opera Nazionale Balilla).

Je však dôležité poznamenať, že vytvorenie siete inštitúcií a centier a pravidelné organizovanie aktivít vyžaduje aktívnych členov. Sú to členovia, ktorí dokázali aj cestou neformálnych vzťahov a priateľstiev prijať „fašistickú“ mentalitu, pracovať a obetovať sa v rámci kolektívnych akcií pre komunitu a spoločnosť.⁹ Ich odmenou je rast v rámci hierarchizovanej organizácie, pričom dôraz pri výbere lídra sa kladie na zásluhy členov a ich skúsenosti v rámci komunity (Di Nunzio&Toscano 2014).

Dôležité tiež je, že napriek nie vysokému počtu členov hnutie dokázalo zaujať pozornosť médií a verejnosti, čo v budúcnosti môže viesť k nárastu sympatizantov. Politický marketing má popri aktivizme v rámci komunikačnej stratégie hnutia dôležité postavenie. Cieľom hnutia je totiž získavať podporu čo najväčšieho počtu ľudí a ako hovorí Gianluca Iannone (Liddel 2011): „*musíme obmeniť jazyk, symbolizmus a estetiku. Ak nevieme komunikovať s ľuďmi, nie je to vždy ich vina*“

CPI spravuje vlastnú internetovú televíziu (*Tv turtle*), rádio (*Black flag*), vydáva mesačník (*L'Occidentale*) a štvrťročník (*Fare Quadrato*) a organizuje akcie spôsobmi, ktoré vzbudzujú

⁹ Ich oddanosť hnutiu a jeho významné postavenie v životoch aktivistov dokazujú prípady tetovania korytnačky ako symbolu CPI (Zúquete 2015)

pozornosť (Di Nunzio&Toscano 2014). Prienik aktivistov s chuligánmi futbalových klubov napomáha tomu, že demonštrácie majú vopred pripravenú choreografiu, aktivisti využívajú vlajky, svetlá, transparenty, nosia masky a často zámerne prekračujú hranice zákonnosti či už násilným vtrhnutím do budov alebo stretmi s protidemonštrantmi. (Lyman 2012)

Pre verejnosť a médiá je tiež zaujímavou ale zároveň mätúcou aktivitou obsadzovanie opustených budov a ich využívanie na sociálne, kultúrne a vzdelávacie aktivity. V prostredí pravicového extrémizmu je to neobvyklý jav, squatting je totiž typickou aktivitou ľavicovej alternatívnej mládeže. CPI sa však v snahe stierať rozdiely medzi pravickou a ľavicovou, kamuflovať skutočné postoje a východiska či zaujať čo najširšiu časť spoločnosti často inšpiruje ľavicou. Okrem vyššie spomínaného dôrazu na sociálnu problematiku a boj proti kapitalizmu či znečisťovaniu prírody, CPI organizuje besedy o Karl Marxovi, vzdáva hold bývalému prezidentovi Hugovi Chávezovi, oslavuje Che Guevaru a pozýva na diskusie bývalých členov extrémne ľavicových teroristických skupín (Koch 2015b). Napriek tomu, spolupráca s ľavicovými zoskupeniami je vylúčená, naopak, ľavicoví aktivisti sú často terčom útokov aktivistov CasaPoundu, pre ktorých je, často estetizované, násilie (či už vo forme symbolov, prejavov alebo fyzických útokov) dôležitým prvkom konceptu. Pred verejnosťou je morálne ospravedlňované a legitimizované potrebou bojovať za možnosť prezentovať svoje postoje prípadne brániť sa pred útokmi iných (Di Nunzio&Toscano 2014; Zúquete 2015). Talianski autori tiež upozorňujú na značné využívanie násillia pri budovaní identity, posilňovaní solidarity a kamarátstva v rámci komunity či ako diskurzívneho nástroja (Gattinara&Froio 2014). Napríklad, pri protestoch študentov bol vyvolaný konflikt medzi študentmi z *Blocco Studentesco* a antifašistickými študentmi, ktorí im chceli zabrániť účasti na demonštrácii. Podľa autorov Di Nunzio a Toscano však zapojenie do bitky posilnilo kolektív a bolo to otázkou cti, statočnosti a oddanosti myšlienkam, v ktoré aktivisti veria, preto ho predstavitelia hnutia neodmietali. Gattinara a Froio (2014) na základe etnografického výskumu dodáva, že rozprávanie o bitkách a fyzických stretoch bolo častou témou rozhovorov medzi aktivistami, čím upevňovali väzby v rámci komunit. Pre zaujímavosť, symbolickým vyznávaním násillia je tiež špecifický tanec *cinghiamattanza*, počas ktorého sa aktivisti navzájom šľahajú remeňmi alebo agresívny *pogo* tanec, pri ktorom do seba narážajú dve skupiny baviacich sa fanúšikov (Gattinara&Froio 2014).

Záver

Na základe aktuálneho počtu členov či volebného zisku z posledných volieb sa môže zdať, že hnutie CasaPound predstavuje marginálnu politickú silu, ktorá si nezaslúži pozornosť médií, verejnosti či akademikov. Z uvedenej analýzy však vyplýva, že hnutie CasaPound výrazným politickým aktivizmom napĺňa hlavný cieľ - ovládnuť taliansku spoločnosť (tal. *Riprendersi tutto*). Podľa predstaviteľov hnutia (Passuello 2014), každý rok vzniká 20 až 30 nových centier, klubov, knižníc či barov pod hlavičkou CasaPound a rovnako tak pribúda počet aktivistov, oddaných myšlienke CasaPound a ochotných obetovať komfort a osobnú slobodu v prospech komunity. Hnutie dokázalo ponúknuť ľuďom možnosti trávenia voľného času, pomáhajú im v ťažkej životnej a sociálnej situácii a zároveň im ako komunita dodávajú pocit vzájomnosti a solidarity. Na totalitnom princípe vytvárajú alternatívu pre pribúdajúcich nespokojných občanov, ktorých sociálna situácia sa vplyvom ekonomickej krízy zhoršila a riešenie nenachádzajú v tradičnej politike, podľa nich vzdialenej ľuďom a pošpinenej korupciou. CPI v snahe získať podporu čo najväčšej časti spoločnosti prispôbilo svoju komunikačnú a politickú stratégiu. Na príklade Grécka a strany Zlatý úsvit, ktorá je mimochodom blízkym partnerom hnutia CasaPound Italia (porovn. Koch 2014), sa dá pozorovať, ako sa zo strany s mizivými volebnými ziskami stal vplyvom ekonomickej krízy a zmeny stratégie (politickým aktivizmom v uliciach) významný aktér parlamentnej politiky. V prípade podobného výsledku v Taliansku môže dôjsť k ohrozeniu demokratického systému, a to najmä hlavne kvôli väzbe hnutia na historický fašizmus resp. postoje a návrhy, ktoré spochybňujú demokratickú zásadu rovnosti či ľudské práva. Zároveň, narastajúce symbolické, estetické, verbálne ale aj fyzické prejavy násilia môže viesť k podobným situáciám ako bola vražda dvoch senegalských pouličných predavačov sympatizantom hnutia CasaPound v roku 2011 či útoky na utečenecký tábor Tor Sapienza v roku 2014 (Gattinara&Froio 2015, Koch 2015a).

Istú pozornosť hnutiu a ich aktivitám by mali venovať aj bezpečnostné zložky iných krajín vrátane Slovenskej republiky. Pravicovo extrémistické organizácie v Európe sa vo zvyšujúcej miere zaujímajú o skúsenosti CasaPoundu (Gattinara&Froio 2015) napriek tomu, že lídri hnutia považujú koncept CasaPound za kultúrne špecifický a ťažko napodobiteľný v iných krajinách. V novembri 2014 sa líder CPI zúčastnil kongresu extrémistických skupín organizovaným francúzskou skupinou *Groupe Union Défense*, na ktorej boli prítomní aj predstavitelia španielskych, belgických, cyperských, francúzskych a gréckych skupín, pričom grécka strana bola reprezentovaná vo voľbách úspešnou politickou stranou Zlatý úsvit.

Prostredníctvom webovej stránky zentropa.info (česko-slovenská verzia na stránke revolta.info) spájajú a inšpirujú aj pravicových extrémistov z iných krajín. V nemeckom meste Pirna (Spolková krajina Sasko) predstavitelia mládežníckej organizácie Mladí národní demokrati (JD – *Jungen Nationaldemokraten*) patriacich do straníckej štruktúry NPD (Národne demokratická strana Nemecka) založili centrum s knižnicou, ktoré nazvali Haus Montag, inšpirovaní obsadením budovy aktivistami CPI s názvom Casa Montag¹⁰ (Koch 2015a). Je tak badať prienik myšlienok a aktivít CPI aj medzi tradičné pravicovo-extrémistické prúdy.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj slovenskú skúsenosť. Slovenskí autonómni nacionalisti, ktorí rovnako ako hnutie CasaPound predstavujú moderné vyjadrenie pravicovo-extrémistických myšlienok, sú jasne inšpirovaní hnutím CasaPound Italia. Aj keď autonómni nacionalisti tvoria len zlomok počtu pravicových extrémistov na Slovensku a ich vplyv sa dokonca znižuje, ich najvýznamnejší predstaviteľ Jakub Škrabák je zároveň vodcom najznámejšej a najvplyvnejšej krajne pravicovej organizácie Slovenská pospolitosť, pričom sa v rámci možností (limitovaný počet aktivistov a napriek istej fašistickej skúsenosti aj odlišné kultúrne prostredie) snaží o zavedenie niektorých aktivít CPI aj na Slovensku (napr. vytvorenie vlastného tímu v bojových športoch, podpora rôznych kultúrnych aktivít či zvýšený dôraz na sociálnu problematiku v prejavoch a v publikáciách).

Hnutie CasaPound predstavuje exkluzívny projekt na pravicovo-extrémistickej scéne. Aj napriek často ostrej kritike zo strany tradičných pravicových extrémistov a relatívne nízky počet aktivistov, prienik myšlienok a stratégie medzi predstaviteľov či subjekty extrémnej pravice, pozornosť médií a zvyšujúca sa podpora verejnosti naznačuje zvyšujúci vplyv konceptu a jeho nositeľov v rámci európskeho pravicovo-extrémistického prostredia

Použitá literatúra:

BARTLETT, J. - BIRDWELL, J. - FROIO, C. 2012. *Populism in Europe: Casapound*. London: Demos. 2012

BATIGNANI, E. - FABBRO, F. - RANIERI, M. 2011. *Mapping Populism in Europe. Populism, Discrimination and Education for Participatory Practices. Case study: Italy*. Dostupné na

http://eeav.drupalgardens.com/sites/g/files/g1022196/f/201402/eEAV_summary_WP1_IT.pdf

¹⁰ Das Haus je nemecký ekvivalent slova Casa, v slovenskom preklade dom.

- BERTENI, F – GIORDANO, D – SARTORI, C. 2011. *Casa Pound and the new radical right in Italy*. 2011. Dostupné na: <http://libcom.org/library/casa-pound-new-radical-right-italy>
Overené dňa 15.4.2014
- CAPRICCIOLI, A. 2012. *Roma, Casapound spiazza tutti*. Dostupné na <http://espresso.repubblica.it/palazzo/2012/02/08/news/roma-casapound-spiazza-tutti-1.40175>
Overené dňa 10.5.2015
- DI NUNZIO, D. – TOSCANO, E. 2014. Taking Everything Back: CasaPound, a Far Right Movement in Italy. In: Farro, A.L. – Lustiger-Thaler, H. (eds.). *Reimagining Social Movements. From Collectives to Individuals*. Farnham: Ashgate. 2014. s. 251 – 263
- GATTINARA P.C. - FROIO, C. 2014. „Discourse and Practice of Violence in the Italian Extreme Right: Frames, Symbols, and Identity-Building in CasaPound Italia.“ In: *International Journal of Conflict and Violence* 8, 1. vyd. (2014): 154-170.
- GATTINARA P.C. - FROIO, C. 2015. *Neo-fascist mobilization in contemporary Italy. Ideology and repertoire of action of CasaPound Italia*. 2015.
- GATTINARA P.C. - FROIO C. - ALBANESE M. 2013. The Appeal of Neo-fascism in times of Crisis: The Experience of CasaPound Italia. In: *Fascism: Journal of Comparative Fascist Studies*, 2. 2013. s. 234-258.
- CHMELÍK, J. 2001. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde. 2001
- JASCHKE, H.G. 2006. *Politischer Extremismus*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften | GWV Fachverlage GmbH, 2006.
- JESSE, E. - THIEME, T. 2011. *Extremismus in den EU-Staaten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011.
- KOCH, H. 2014. *Info-Splitter III: CasaPound Italia, Golden Dawn und Lemberg*. Dostupné na <https://linksunten.indymedia.org/de/node/105833> Overené dňa 10.5.2015
- KOCH, H. 2015a. Neue Rechte auf Italiens Straßen - Die Neofaschisten von CasaPound haben sich etabliert. In: *Neuen Deutschland*. 2015.
- KOCH, H. 2015b. *Interview to Casa Pound Italia*. Dostupné na <https://linksunten.indymedia.org/de/node/136337> . Overené dňa 10.5.2015
- LIDDELL, C. 2011. *In the House of Pound: An Interview with Gianluca Iannone*. Dostupné na Overené dňa 10.5.2015
- LYMAN, E. J. 2012. *Italy's nationalist CasaPound movement launches transformation into political party*. Dostupné na http://news.xinhuanet.com/english/world/2012-11/25/c_131997910.htm Overené dňa 10.5.2015

- MAREŠ, M. 2005. Teorie extremismu. In: Kopeček, L - Hloušek V. (eds.). *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátele a perspektivy demokracie..* Brno: Masarykova univerzita, 2005. Str. 297-326
- PASSUELLO, U. 2014. *Interview CasaPound Italia*. Dostupné na <http://www.agenceinfolibre.fr/interview-casapound-italia/> Overené dňa 10.5.2015
- PFAHL-TRAUGHER, A. 1999. *Das Rechtsextremismus in der Bundesrepublik*. Mníchov: Verlag C. H. Beck, 1999.
- SCHEDLER, J. 2010. Autonome Nationalisten. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 2010, č. 44. str. 20-26.
- SMOLÍK, J. - VEJVODOVÁ, P. 2013. Nové trendy české krajní pravice .In: *Rexter*, č. 01, rok 2013. Str. 91 – 116
- STRUHÁR, P. 2013. Vymedzenie pojmu politický extrémizmus. In: Řádek, M. - Struhár, P. – Bušša, M. *Politický radikalizmus*. Trenčín : TnUAD, 2013. - 80 s. - ISBN 978-80-8075-602-4, str. 4-30
- VEJVODOVÁ, P. 2008. Autonómni nacionalizmus. In *Rexter*, 2008 ,č. 2.. s. 1-36. Dostupné na: http://casopis.rexter.cz/02-2008/rexter_02_2008-1.pdf Overené dňa 11.4.2015
- WINKLER, J. 2001. „Rechtsextremismus: Gegenstand - Erklärungsansätze – Grundprobleme“. In: *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen: Leske + Budrich, str. 38-69.
- ZÚQUEUETE, J.P. 2015. „Free the People“: The Search for „True Democracy“ in Western Europe’s Far Right Political Culture. In: de la Torre, C. (ed.). *The Promise and Perils of Populism*. Kentucky: University Press of Kentucky. 2015, s. 231 – 265

Informácia o autorovi:

Mgr. Pavol Struhár

Katedra politológie, Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne

Študentská 2, 911 50 Trenčín

Email: pavol.struhar@tnuni.sk

Rozvojová agenda na pôde Organizácie Spojených národov

Martina Bolečeková

Abstrakt

Rozvojová agenda stojí v centre cieľov a aktivít Organizácie Spojených národov od jej počiatkov a hoci sa význam pojmu „rozvoj“ mení, vždy bol úzko spojený s prevenciou konfliktov a ľudskoprávnou agendou. Rok 2015 bol určený ako termín pre splnenie doposiaľ najvýznamnejšej rozvojovej výzvy – Miléniových rozvojových cieľov. V súčasnosti je už zrejmé, že ciele ako celok splnené nebudú, zároveň je však zjavné, že úsilie podniknuté v snahe splniť MDGs prinieslo pre globálny rozvoj mnoho pozitív – rozvoj v rôznych oblastiach bol zaznamenaný v rámci krajín a regiónov, ale predovšetkým v životnej úrovni miliónov ľudí na svete. Blíži sa čas prijatia novej agendy a kľúčoví aktéri, na čele s OSN, už podnikli kroky nevyhnutné pre naplánovanie novej rozvojovej stratégie.

Kľúčové slová: Organizácia Spojených národov, rozvoj, Miléniové rozvojové ciele (MDGs), Sustainable Development Goals (SDGs)

JEL Klasifikácia: I30, O01, 021

Abstract

Development agenda has played an important role within goals and activities of the United Nations since its establishment. Although the understanding of the word “development” has changed significantly, it has always been closely connected to conflict prevention and human rights agenda. Current year 2015 is the deadline for fulfilling the greatest UN development challenge - the Millennium Development Goals. So far, it is quite clear that not all of the targets will be successfully completed. Nevertheless, it is also quite clear that efforts within the framework of MDGs have brought numerous improvements for global development. More specifically, there has been monitored development in countries, regions and above all, in living standards of millions of people all over the world. However, it is time to set the new agenda for the future. Crucial stakeholders have been undertaking necessary steps in the process of planning the new development strategy. And the UN still plays the leading role in it.

Key words: United Nations, development, Millennium Development Goals (MDGs), Sustainable Development Goals (SDGs)

JEL Classification: I30, O01, 021

Úvod

V tomto roku uplynie termín vytyčený pre splnenie doposiaľ najväčšej rozvojovej výzvy Organizácie Spojených národov (OSN) – Miléniových rozvojových cieľov (Millennium Development Goals, MDGs¹). Keďže ide o výsostne aktuálnu tému, ktorá je navyše v slovenských podmienkach zatiaľ spracovaná len čiastočne, cieľom predloženej štúdie je systematizovať poznatky o rozvojovej problematike vo vzťahu k OSN ako jednému z najdôležitejších aktérov v tejto oblasti a predstaviť nové smerovanie globálnej rozvojovej agendy.

V súlade s vytyčeným cieľom je štúdia rozdelená do troch častí. V prvej časti stručne načrtávame najvýznamnejšie míľniky vývoja rozvojovej agendy od vzniku OSN, druhá časť skúma vývoj ešte stále aktuálnej stratégie v oblasti rozvoja v podobe MDGs a analyzuje dosiahnuté výsledky vo vybraných oblastiach a posledná časť predstavuje aktérov, ktorým bola zverená úloha navrhnuť novú podobu záväzkov v rozvojovej oblasti, ako aj niektoré z aktivít, ktoré už boli v tomto smere podniknuté. Spôsob, akým sú druhá a tretia časť koncipované zároveň umožní porovnať MDGs s návrhom predloženým v septembri 2014, ktorý bude pravdepodobne tvoriť základ novej rozvojovej stratégie.

Pri spracovaní témy boli okrem vedeckých publikácií bohatým zdrojom informácií najmä rôzne druhy správ z prostredia OSN (správy generálneho tajomníka a predkladané generálnemu tajomníkovi, správy hodnotiace pokrok v oblasti plnenia MDGs a pod.)². Z citovaných autorov, o ktorých diela sa opierame, by sme chceli osobitne vyzdvihnúť spolutvorcu MDGs Jana Vandermoortela a Richarda Jollyho, ktorý je koordinátorom projektu zameraného na sprostredkovanie intelektuálneho dedičstva a prínosu OSN k hospodárskemu a spoločenskému rozvoju (*UN Intellectual History Project*).

¹ Je možné stretnúť sa aj s inými prekladmi, napr. Rozvojové ciele tisícročia. V štúdiu sa prikloníme k tej verzii slovenského prekladu, ktorá je používanějšía.

Pri tých názvoch (týka sa to aj dokumentov, inštitúcií a podujatí), pri ktorých v slovenskom jazyku nie je zaužívaný jednotný preklad, uvádzame v zátvorke znenie v anglickom jazyku. S výnimkou Organizácie Spojených národov používame skratky odvodené z anglického jazyka.

² Vymedzený priestor neposkytuje možnosť podrobnej analýzy všetkých zmieňovaných dokumentov, ale v prípade hlbšieho záujmu čitateľa sú k dispozícii odkazy na ich originálne znenia.

1 História rozvojovej agendy na pôde Organizácie Spojených národov

Organizácia Spojených národov, v súčasnosti najvýznamnejšia globálna medzinárodná organizácia, vznikla 24. októbra 1945³ s cieľom „*uchrániť budúce pokolenia pred metlou vojny, ktorá dvakrát v priebehu nášho života priniesla ľudstvu nevysloviteľné strasti...*“ (Preambula Charty OSN, 1945). V Preambule Charty OSN je vyjadrené odhodlanie opätovne sa prihlásiť k rešpektu k základným právam, k uznaniu dôstojnosti a hodnoty ľudskej osobnosti, rovnakých práv mužov a žien, ako aj národov. Zároveň je deklarované, že snahou novovznikajúcej medzinárodnej organizácie bude vytvárať spravodlivé pomery a zachovávať úctu k medzinárodnému právu a, v neposlednom rade, zakladajúci členovia organizácie⁴ sa prostredníctvom zakladajúcej zmluvy prihlásili k podpore sociálneho pokroku a zlepšovaniu životnej úrovne vo svete.

Nástrojom pre dosiahnutie týchto cieľov má byť zjednotenie úsilia členských štátov organizácie smerom k snahe o znášanlivosť a mierové spolužitie. Zahŕňa to tak zjednotenie síl pre zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti – vrátane prijatia zásad a zavedenia metód zaručujúcich použitie ozbrojených síl výlučne v spoločnom záujme; ako aj používanie *medzinárodného mechanizmu na podporu hospodárskeho a sociálneho povznesenia všetkých národov*, ktorý tak môžeme vnímať ako prostriedok prevencie vzniku konfliktov. Konflikty a násilie sú zároveň považované za najväčšiu prekážku trvalo udržateľného rozvoja. (Archer, 2013)

Okrem takto deklarovaných cieľov sú základné ciele OSN sformulované v prvej kapitole článku 1 Charty OSN. Osobitne by sme chceli poukázať na tretí bod tohto článku, ktorý za jeden z hlavných cieľov OSN vytyčuje: „*Uskutočňovať medzinárodnú spoluprácu riešením medzinárodných problémov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho alebo humanitného rázu podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva.*“ Z uvedeného je zrejmé, že rozvojová agenda bola od začiatku existencie OSN jednou z ústredných tém jej aktivít, zároveň je z takto formulovaného znenia cieľov OSN možné vypožorovať, že *rozvojová agenda* je vnímaná v úzkom spojení s *ľudskoprávnou agendou*. Svedčí o tom aj

³ Dňa 24. 10. 1945 nadobudla platnosť Charta OSN, ktorej text bol dohodnutý zástupcami štátov zúčastnených na *Konferencii Spojených národov o medzinárodnej organizácii* uskutočnenej v San Franciscu od 25.4.1945 do 26.6.1945 a podpísaný 26.6.1945 (spolu so Štatútom Medzinárodného súdneho dvora). Charta bola doposiaľ trikrát zmenená. (Gura, Rosputinský, 2010)

⁴ Chartu OSN pôvodne ratifikovalo 51 štátov (viď Gura, Rosputinský, 2010, s. 15). V súčasnosti má OSN 193 členských štátov.

znenie článku 25 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* (1948), v ktorom je vyjadrené právo každého človeka na „*životnú úroveň, ktorá by mohla zabezpečiť jeho zdravie a blahobyť, aj zdravie a blahobyť jeho rodiny, vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb...*“

Richard Jolly považuje práve definovanie vízie a stanovenie programu na jej dosiahnutie za jeden z najvýznamnejších príspevkov OSN k rozvojovej agende.⁵ OSN počas svojej existencie, v súlade s vytýčenými cieľmi, „ukazovala smer“ v mnohých oblastiach hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Prispela najmä k stanovovaniu rozvojových priorít, analýze strategických otázok, vývoju štatistických systémov na ich vyhodnocovanie, a tiež k formulácii odporúčaní v rámci širokej škály dôležitých politických otázok, a to tak na národnej ako aj na medzinárodnej úrovni. (Jolly, 2005, s. 49-50)

Už krátko po svojom vzniku publikovala OSN prvé správy o hospodárskom rozvoji⁶, do väčšej pozornosti sa však dôležitosť rozvoja dostáva v 60. rokoch 20. storočia, a to najmä zásluhou nových členských štátov, ktoré získali nezávislosť v procese dekolonizácie. V roku 1962 bola zverejnená správa *Rozvojová dekáda OSN – návrhy opatrení (The UN Development Decade – Proposals for Action)* a 60. roky 20. storočia boli *Valným zhromaždením* vyhlásené za prvú rozvojovú dekádu OSN. (Encyclopedia of the Nations, 2010)

V 70. rokoch 20. storočia sa pozornosť zamerala na otázky zamestnanosti, a to najmä vďaka pôsobeniu Medzinárodnej organizácie práce (ILO).⁷ V 70. rokoch sa, tiež z iniciatívy OSN, konali významné medzinárodné konferencie, ktorých agenda rozširovala dovedy takmer výlučne hospodárske vnímanie rozvoja: v roku 1972 sa konala konferencia zameraná na životné prostredie a rozvoj; v roku 1974 konferencia, ktorá bola venovaná hladu a svetovým problémom s potravinami, a tiež konferencia zameraná na populačné otázky; v roku 1975 sa konala prvá „ženská“ konferencia; v roku 1976 opäť dve významné

⁵ Súčasťou vízie OSN sú podľa autora tieto štyri silné prvky: mier a rokovania v prípade vojny; účelný a zrýchlený hospodársky a sociálny rozvoj; ľudské práva pre všetkých; suverénna nezávislosť (angl. *sovereign independence*). (Jolly, 2005, s. 51)

⁶ V roku 1949 správu *Národné a medzinárodné opatrenia pre plnú zamestnanosť (National and International Measures for Full Employment)* a v roku 1951 dve správy – *Opatrenia pre hospodársky rozvoj zaostalých krajín: správa skupiny expertov menovaných generálnym tajomníkom Organizácie Spojených národov (Measures for the Economic Development of Underdeveloped Countries: Report by a Group of Experts Appointed by the Secretary-General of the United Nations)* a *Opatrenia pre medzinárodnú hospodársku stabilitu (Measures for International Economic Stability)*.

⁷ Analýzy a správy ILO mali tiež významný vplyv na Svetovú banku, na čele ktorej v tom čase stál Robert McNamara.

konferencie – jedna venovaná zamestnanosti a druhá ľudským sídlam; a v roku 1979 konferencia zameraná na vedu a technológiu.

V dôsledku nárastu zadĺženia a svetovej recesii sa v 80. rokoch 20. storočia ohnisko medzinárodnej hospodárskej politiky presunulo na bretonwoodske inštitúcie a medzinárodnej rozvojovej agende dominovali Medzinárodný menový fond (IMF) a Svetová banka (WB), ktoré sa prioritne zamerali najprv na stabilizáciu, a následne na štrukturálne zmeny. Rozvojová agenda sa značne zúžila a 80. roky tiež bývajú označované ako „stratená rozvojová dekáda“. (Jolly, 2005, s. 55) Organizácia Spojených národov sa svojím prístupom zameraným na *ľudský rozvoj* dostáva do akejsi opozície voči bretonwoodským inštitúciám – v tomto duchu bola pripravená aj prvá zo správ *Rozvojového programu OSN (UNDP)*, Správa o ľudskom rozvoji (*Human Development Report*), publikovaná v roku 1990 a odvtedy každoročne.

Teoretický základ pojmu *ľudský rozvoj* (t.j. rozvoj zameraný na ľudí) dal indický ekonóm Amartya Sen⁸, ktorý ľudský rozvoj vnímal ako proces rozširujúci možnosť výberu a posilňujúci ľudské schopnosti⁹. Prístup odmieta peňažný príjem ako meradlo blahobytu a namiesto neho sa zameriava na širší komplex indikátorov, ktoré sú predpokladom hodnotného života. (Sen, 1999) Zastúpenie indikátorov môže byť rôzne, ale vždy je medzi nimi zahrnuté zdravie, výživa a vzdelanie.¹⁰

Následné správy o ľudskom rozvoji publikované v 90. rokoch ďalej rozvíjali koncept ľudského rozvoja a rozširovali rozvojovú agendu, nakoľko venovali pozornosť mnohým súvisiacim oblastiam – skúmali nástroje na meranie rozvoja, jeho financovanie, ale aj ľudskú bezpečnosť, rovnoprávnosť žien a rodové otázky, hospodársky rast, chudobu, spotrebu, globalizáciu, ľudské práva a pod. (Jolly, 2005) Osobitne by sme chceli poukázať na rozvíjanie konceptu ľudskej bezpečnosti – konceptu zameraného na ľudí miesto štátov. (Bližšie pozri napr. Timothy, 2004)

V 90. rokoch 20. storočia sa uskutočnilo aj „druhé kolo“ globálnych konferencií a samitov, ktoré boli (opäť) venované životnému prostrediu, ľudským právam, sociálnemu rozvoju, rodovej rovnosti, potravinovej bezpečnosti atď. Nezabudnime zmieniť, že rok 1996

⁸ Nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu z roku 1998.

⁹ Angl. *human capabilities*, preto tento prístup býva označovaný aj ako „*capability approach*“. (Ruggeri Laderchi, Saith, Stewart, 2003)

¹⁰ V tomto prístupe má základ napr. aj *Index ľudskej chudoby (Human Poverty Index, HPI)*, ktorý ako jeden z nástrojov merania chudoby vyvinul UNDP.

bol OSN¹¹ vyhlásený za Medzinárodný rok za odstránenie chudoby (*International Year for the Eradication of Poverty*) a nasledujúca dekáda 1997 – 2006 bola OSN¹² vyhlásená za Prvú dekádu za odstránenie chudoby (angl. *First United Nations Decade for the Eradication of Poverty*). (Encyclopedia of the Nations, 2010)

Vyvrcholením vývoja rozvojovej agendy na pôde OSN sa stal v roku 2000 Miléniový samit a prijatie Miléniovej deklarácie, spolu s akčným programom (*Programme of Action*) zameraným na zníženie chudoby a dosiahnutie Miléniových rozvojových cieľov v horizonte do roku 2015, o čom podrobnejšie pojednáva nasledujúca časť.

Až do 80. rokov 20. storočia bol rozvoj vnímaný najmä ako hospodársky rozvoj. V priebehu rokov sa však vízia rozvoja posunula – od úzkeho ekonomického chápania k multidimenzionálnemu. Čo je dôležité zdôrazniť, vízia rozvoja v sebe čoraz viac zahŕňala ľudské práva, riešenie konfliktov, mier a budovanie mieru a v súčasnosti sú všetky tieto zložky považované za „dôležité ingrediencie v konštrukcii trvalo udržateľného rozvoja“ (Jolly, 2005, s. 51). Na Miléniovom samite OSN bol dôraz položený na zníženie výskytu chudoby vo svete, avšak aj Miléniová deklarácia zreteľne vyjadrila, že cieľ znížiť chudobu je len časťou širšej agendy na dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja.

2 Súčasnosť: Miléniové rozvojové ciele

Vznik MDGs je proces, pri ktorom nie je možné jednoznačne identifikovať začiatok. Ako je zrejmé aj z predchádzajúcej časti, ich formulovaniu dali základ rôzne konferencie, vyhlasovanie rozvojových rokov a dekád, či správy o medzinárodnom rozvoji. Miléniové rozvojové ciele teda nie sú prvou snahou o odstránenie chudoby vo svete, predošlým cieľom však chýbala záväznosť a neboli vytvorené mechanizmy na kontrolu ich plnenia. Myšlienka vytvoriť zoznam, ktorý by obsahoval konkrétne ciele zamerané na zníženie chudoby, sa objavila až v roku 1995 na pôde Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD)¹³

¹¹ Rezolúciou Valného zhromaždenia 48/183 z 21. decembra 1993.

¹² Rezolúciou Valného zhromaždenia 51/178 z 11. februára 1997.

¹³ V dňoch 6. – 7. mája 1996 sa konalo stretnutie ministrov pre rozvojovú spoluprácu na vysokej úrovni, na záver ktorého bol prijatý dokument *Formovanie 21. storočia: príspevok rozvojovej spolupráce*, obsahujúci zoznam Medzinárodných rozvojových cieľov (*International Development Goals*, IDGs), ktoré schválili členské štáty OECD. (OECD, 1996) Tieto rozvojové ciele vypracoval Výbor pre rozvojovú spoluprácu (*Development Assistance Committee*, DAC) OECD so zámerom získať politickú aj verejnú podporu pre aktivity v oblasti rozvoja, ich potenciál sa však z dlhodobého hľadiska nepodarilo naplniť. Adresátom IDGs boli členské štáty OECD a hlavným zámerom DAC bolo zvýšiť objemy zahraničnej pomoci a zabezpečiť, aby pomoc bola využívaná efektívne. (Hulme 2009)

a myšlienka spojiť vyhlásenie cieľov so zmenou tisícročí vznikla o dva roky neskôr na pôde OSN.

Za skutočný začiatok formovania dnešnej podoby MDGs teda môžeme považovať až 90. roky 20. storočia, pričom korene MDGs sú pripisované najmä Svetovému samitu pre deti¹⁴, ktorý stanovil špecifické ciele v oblasti zdravia detí a matiek, v oblasti prístupu k základnému vzdelaniu, v oblasti gramotnosti dospelých, v oblasti podvýživy a v oblasti prístupu k pitnej vode a hygiene. (Hulme, 2009; Fukuda-Parr a Hulme, 2011)

Ďalšími dôležitými míľnikmi pri formulovaní MDGs boli už zmieňované konferencie: Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji, tiež známa ako Samit Zeme, ktorá sa konala v júni 1992 v Rio de Janeiro; Medzinárodná konferencia o potravinách a výžive v Ríme v decembri 1992; Svetová konferencia o ľudských právach vo Viedni v júni 1993; Medzinárodná konferencia o obyvateľstve a rozvoji v Káhire v septembri 1994; Svetový samit o sociálnom rozvoji v Kodani v marci 1995 a o šesť mesiacov neskôr IV. Svetová konferencia OSN o ženách v Pekingu.

V júni roku 2000¹⁵ prijali predstavitelia štyroch najvýznamnejších multilaterálnych rozvojových organizácií – OSN, WB, OECD a IMF spoločný dokument s názvom 2000 lepší svet pre všetkých: progres smerom k Medzinárodným rozvojovým cieľom (angl. *A Better World for All – Progress towards the International Development Goals*), ktorého základom boli IDGs, a ktorý sa odvolával aj na výsledky konferencií OSN organizovaných v 90. rokoch. Napriek snahám o koordináciu rozvojových snáh medzi OSN a OECD sa im nepodarilo vypracovať spoločný zoznam. (Pre porovnanie IDGs a MDGs bližšie pozri Bolečeková, 2010.)

Miléniové rozvojové ciele boli formálne vyhlásené na Miléniovom samite OSN, ktorý sa konal 6. – 8. septembra 2000 v sídle OSN v New Yorku, ale svoju konečnú podobu nadobudli až v septembri 2001. Formulácii MDGs predchádzali zložité rokovania a vyjednávania. V súvislosti so vznikom MDGs je dôležité poukázať aj na skutočnosť, že sa na ich presadzovaní podieľali viacerí aktéri, ktorí sa „vo vedení“ tejto iniciatívy striedali, čo do značnej miery ovplyvnilo obsah výsledného zoznamu. (Hulme, 2009)

¹⁴ Svetový samit pre deti sa konal 29. – 30. septembra 1990 v New Yorku. Bližšie pozri: <http://www.un.org/geninfo/bp/child.html>

¹⁵ Ešte predtým, 3. apríla 2000, prezentoval generálny tajomník OSN Kofi Annan správu s názvom *My, ľud: úloha Organizácie Spojených národov v 21. storočí*. Odstránenie chudoby bolo jednou z hlavných tém tejto správy.

V záverečnom texte Miléniovej deklarácie, ktorá bola prijatá 8. septembra 2000¹⁶, bola odstráneniu chudoby venovaná osobitná sekcia. Bolo ešte potrebné vypracovať plán implementácie, „cestovnú mapu“ dosiahnutia vytýčených cieľov, čo zahŕňalo: finalizáciu zoznamu cieľov a návrh zámerov (angl. *targets*) a ukazovateľov (angl. *indicators*); prípravu financovania rozvojového samitu; organizáciu mechanizmov pre globálny plán a národné plány; vytvorenie mechanizmu na zabezpečenie podpory znižovania chudoby zo strany verejnosti a médií. (Hulme, 2009, Fukuda-Parr a Hulme, 2011)

Generálny tajomník OSN Kofi Annan 6. septembra 2001 v prvej následnej správe po Miléniovom samite informoval, že MDGs sú vyšpecifikované a väčšina členských štátov OSN¹⁷ ich začala využívať ako základ svojich rozvojových politík a plánovania v rozvojovej oblasti¹⁸. Miléniové rozvojové ciele sú tak považované za (doteraz) najväčší svetový prísľub. Najväčším prínosom MDGs je, že sú kvantitatívne aj časovo vymedzené a *"Od ostatných globálnych prísľubov odstrániť chudobu sa líšia svojím komplexným charakterom a systematickým úsilím vo vzťahu k ich financovaniu, implementácii a monitorovaniu."* (Hulme, 2009, s. 4) Tvorcovia MDGs určili za východisko rok 1990 a na ich splnenie vymedzili 25 rokov, čo malo symbolizovať jednu generáciu. (Vandermoortele, 2012)

V súvislosti s MDGs poukazuje Jan Vandermoortele¹⁹ (2012) na ich tri časté dezinterpretácie: MDGs sú často chápané ako ciele, ktoré má dosiahnuť každá krajina; v skutočnosti je ale nevyhnutné, aby boli najprv prispôbené špecifickým reáliám každej krajiny. Druhé nepochopenie MDGs spočíva v predpoklade, že pokrývajú všetky dimenzie rozvoja, avšak podľa citovaného autora, s ktorého názorom sa stotožňujeme, žiadna rozvojová agenda nikdy nebude schopná zahrnúť celú komplexnosť ľudského rozvoja, bez ohľadu na to, koľko bude zahŕňať cieľov. Po tretie, MDGs býva vytýkané, že predstavujú výsledok, ale nie nástroje, prostredníctvom ktorých sa má (dá) k nemu dospieť. To však nie je možné, lebo každá spoločnosť si musí nájsť vlastnú cestu k ich splneniu. Ale to neznamená, že sa krajina nemôže poučiť zo skúseností iných.

¹⁶ Dokument je dostupný na internete: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>

¹⁷ K plneniu MDGs sa prihlásila aj Slovenská republika. Bližšie pozri Balážová, 2010.

¹⁸ V roku 2002 sa v Monterrey (Mexiko) konala Medzinárodná konferencia o financovaní rozvoja, následná konferencia sa konala v roku 2008 v Doha (Katar).

¹⁹ Jan Vandermoortele v minulosti pracoval pre UNICEF a UNDP a podieľal sa tvorbe MDGs.

2.1 Kontrola plnenia Miléniových rozvojových cieľov

Jedným z najväčších prínosov MDGs, v porovnaní s predchádzajúcimi rozvojovými plánmi je, že sú kvantifikované. Divízia štatistiky Oddelenia hospodárskych a sociálnych záležitostí OSN (*Statistics Division of the United Nations Department of Economic and Social Affairs, DESA*) každoročne publikuje súhrnné správy, zostavené z dát poskytnutých množstvom medzinárodných organizácií, v rámci i mimo systému OSN. Hlavným cieľom týchto správ je hodnotiť pokrok dosiahnutý pri plnení MDGs a poskytnúť prehľad o vývoji v jednotlivých regiónoch.²⁰

Hodnoteniu plnenia MDGs bol venovaný aj Samit OSN o Miléniových rozvojových cieľoch (*United Nations Summit on the Millennium Development Goals*)²¹, ktorý sa konal v New Yorku 20. – 22. septembra 2010. K výsledkom tohto samitu patrí prijatie dokumentu s názvom *Dodržanie sľubu: spojení na dosiahnutie Miléniových rozvojových cieľov (Keeping the promise: a forward-looking review to promote an agreed action agenda to achieve the Millennium Development Goals by 2015)*²², ktorý je globálnym akčným plánom na dosiahnutie cieľov v časovom horizonte, ktorý bol pôvodne vytýčený, teda do roku 2015.

V roku 2010, v akomsi „polčase“ plnenia MDGs, už boli v niektorých oblastiach dosiahnuté úspechy, hoci je nutné poukázať na fakt, že progres medzi regiónmami a krajinami bol rozdelený nerovnomerne. Počet ľudí, ktorí žili v extrémnej chudobe však stále prekračoval miliardu a nerovnosti medzi krajinami, ako i v rámci krajín, boli stále veľkou výzvou²³. (UN, 2010)

Osobitná zmienka v dokumente patrí najmenej rozvinutým krajinám (*The Least Developed Countries, LDCs*)²⁴, ktoré pri dosahovaní MDGs značne zaostávali. (V tejto súvislosti boli veľké očakávania vložené do štvrtej konferencie OSN venovanej najmenej rozvinutým krajinám, ktorá sa konala 9. – 13. mája 2011 v Istanbule.²⁵) Spomedzi kontinentov bola osobitne zmienená Afrika: v niektorých krajinách afrického kontinentu bol dosiahnutý určitý pokrok, ale situácia vo väčšine krajín bola stále zlá. A aj napriek tomu, že pomoc Afrike v ostatných rokoch stúpala, stále nedosahovala deklarované záväzky.

²⁰ Správy sú dostupné na internetovej stránke Miléniových rozvojových cieľov: <http://www.un.org/millenniumgoals/reports.shtml>

²¹ Bližšie pozri oficiálnu internetovú stránku samitu: <http://www.un.org/en/mdg/summit2010/>

²² Dostupné na: http://www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/outcome_documentN1051260.pdf

²³ Rovnocennosť pohlaví, posilnenie postavenia žien, výkon ľudských práv u žien a odstránenie chudoby rezonujú v celom dokumente ako základ hospodárskeho a sociálneho rozvoja.

²⁴ Aktuálny zoznam LDCs je dostupný na internete:

http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/ldc/ldc_list.pdf

²⁵ Bližšie pozri: <http://ldc4istanbul.org/>

Tento dokument tiež o.i. opakovane poukázal na to, že za svoj hospodársky a sociálny rozvoj nesie primárnu zodpovednosť každá krajina – kľúčovú úlohu v rámci rozvojovej problematiky zohrávajú národné politiky a domáce zdroje. Rozvojové snahy na národnej úrovni musia byť podporené vhodnými medzinárodnými prostriedkami (majú dopĺňať národné stratégie a aktivity), ale globálne rozvojové stratégie netreba preceňovať.

Podstatná časť dokumentu bola venovaná konkrétnym opatreniam, ktoré je potrebné realizovať v súvislosti s každým z vytýčených cieľov, aby mohli byť MDGs úspešné. Zároveň boli pri tejto príležitosti vyhlásené nové záväzky v oblasti zdravia žien a detí, ako i ďalšie iniciatívy proti chudobe, hladu a chorobám (tabuľka nižšie už obsahuje doplnené ciele). Napriek zdržaniu spôsobenému hospodárskou a finančnou krízou bol zdôraznený dosiahnutý pokrok v boji proti chudobe, v prístupe k vzdelaniu a zlepšeniu zdravia v mnohých štátoch a bolo deklarované, že dosiahnutie vytýčených cieľov je stále možné.

Podľa Správy o Miléniových rozvojových cieľoch publikovanej v roku 2014 bol pokrok dosiahnutý vo všetkých oblastiach. Niektoré ciele boli dokonca splnené s veľkým časovým predstihom pred vypršaním konečného termínu v roku 2015. Je však potrebné rozlišovať medzi splnením cieľa na globálnej, a na regionálnych úrovniach. Napríklad v prípade prvého zámeru prvého cieľa (cieľ 1/A v tabuľke nižšie) sa počet ľudí žijúcich v extrémnej chudobe v svetovom meradle podarilo znížiť na polovicu do roku 2010: v roku 1990 žila takmer polovica obyvateľov rozvojových regiónov²⁶ z menej ako 1,25 USD na deň a v roku 2010 to už bolo „iba“ 22%, čo v absolútnych číslach predstavovalo pokles o 700 miliónov ľudí, z 1,9 na 1,2 miliardy. Ale pri pohľade na jednotlivé regióny je situácia odlišná: v Subsaharskej Afrike klesol počet ľudí žijúcich v extrémnej chudobe z 56% v roku 1990 na 48% v roku 2010²⁷; v Južnej Ázii z 51% na 30% (bez Indie by to bolo 22%); v Západnej Ázii z 5% na 4%. V ostatných regiónoch sa cieľ splniť podarilo. Rozvojové regióny ako celok cieľ 1/A síce splnili, ale veľký podiel na tom má pokrok, ktorý bol dosiahnutý v Číne: rozvojové regióny ako celok bez Číny by dosiahli zlepšenie iba o 15% (zo 41% na 26%) a cieľ by nebol splnený, kým so započítaním Číny to bolo zlepšenie o 25% (zo 47% na 22%), takže cieľ splnený bol. Napriek nesporným úspechom Číny, ktoré boli v tejto

²⁶ Subsaharská Afrika, Južná Ázia, Juhovýchodná Ázia, Východná Ázia, Latinská Amerika a Karibik, Kaukaz a Stredná Ázia, Západná Ázia, Severná Afrika.

Sme si vedomí skutočnosti, že v slovenskom jazyku je správne písať subsaharská Afrika s malým začiatočným písmenom, ale nakoľko je v rámci rozvojovej oblasti vnímaná ako osobitný región, budeme ju, tak ako ostatné rozvojové regióny, uvádzať s veľkým začiatočným písmenom.

²⁷ Podľa predpokladov Svetovej banky je nepravdepodobné, že v Subsaharskej Afrike bude tento cieľ do roku 2015 splnený.

oblasti dosiahnuté, je čo do počtu obyvateľov žijúcich pod hranicou extrémnej chudoby stále na druhom mieste na svete. Štatistiky totiž potvrdzujú, že tak, ako sú badateľné veľké rozdiely medzi jednotlivými regiónmi, existujú tiež značné rozdiely medzi štátmi²⁸. (UN, 2014)

Tabuľka: Plnenie Miléniových rozvojových cieľov

CIELE A ZÁMERY		Afrika		Ázia				Oceánia	Latinská Amerika a Karibik	Kaukaz a Stredná Ázia
		Severná	Subsaharská	Východná	Juhových.	Južná	Západná			
CIEĽ 1: Odstrániť extrémnu chudobu a hlad										
1/A	Znížiť extrémnu chudobu o polovicu	✓		✓	✓	✓			✓	✓
1/B	Produktívne a dôstojné zamestnanie			✓	✓	✓	✓			✓
1/C	Znížiť hlad o polovicu	✓		✓	✓		X		✓	✓
CIEĽ 2: Dosiahnuť univerzálne základné vzdelanie										
2/A	Univerzálna základná školská dochádzka	✓				✓		✓		
CIEĽ 3: Podporiť rodovú rovnosť a posilniť postavenie žien										
3/A	Rovnaký zápis dievčat na základnú školu	✓		✓	✓	✓			✓	✓
3/B	Podiel žien na platenom zamestnaní			✓					✓	✓
3/C	Rovnaká reprezentácia žien v parlamentoch									
CIEĽ 4: Znížiť detskú úmrtnosť										
4/A	Znížiť úmrtnosť detí do 5 rokov o dve tretiny	✓		✓	✓		✓		✓	✓
CIEĽ 5: Zlepšiť zdravie matiek										
5/A	Znížiť úmrtnosť matiek o tri štvrtiny			✓						✓
5/B	Prístup k reprodukčnému zdraviu			✓						
CIEĽ 6: Bojovať proti HIV/AIDS, malárii a ďalším chorobám										
6/A	Zastaviť a začať znižovať šírenie HIV/AIDS	X	✓			✓	X	✓	✓	
6/B	Zastaviť a začať znižovať šírenie tuberkulózy			✓	✓	✓	✓		✓	✓
CIEĽ 7: Zabezpečiť environmentálnu udržateľnosť										
7/A	Znížiť na polovicu podiel populácie bez pitnej vody	✓		✓	✓	✓			✓	X
7/B	Znížiť na polovicu podiel populácie bez sanitácie	✓		✓	✓		✓	X	✓	✓
7/C	Zlepšiť život obyvateľov slumov	✓		✓	✓	✓	X			-
CIEĽ 8: Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj										
8/A	Používatelia internetu	✓		✓	✓		✓		✓	✓

Vysvetlivky:

- Sýtosť farby indikuje úspešnosť v danej oblasti.
- ✓ Cieľ splnený, alebo predpoklad splnenia do roku 2015.
- X Bez progresu, alebo zhoršenie.

Zdroj: UN, 2013

²⁸ Prevažná väčšina všetkých ľudí žijúcich v extrémnej chudobe sa nachádza v dvoch regiónoch – v Južnej Ázii a v Subsaharskej Afrike a štátmi s najväčším počtom ľudí žijúcich v extrémnej chudobe sú India (v roku 2010 žilo v Indii 32,9% všetkých ľudí sveta s príjmom nižším ako 1,25 USD na deň), Čína (12,8%), Nigéria (8,9%), Bangladéš (5,3%) a Demokratická republika Kongo (4,6%). Sú medzi nimi jednak štáty patriace k najľudnatejším na svete, ale tiež malé, zraniteľné a konfliktami postihnuté štáty.

Sakiko Fukuda-Parr a David Hulme (2011, s. 17) označujú MDGs za „...*nástroj komunikácie a presadzovania cieľa skončiť s globálnou chudobou*“. Či budú MDGs hodnotené ako „veľký prínos“, alebo ako „premárnená príležitosť“, závisí do značnej miery od toho, ktorý ideový rámec použijeme. (Fukuda-Parr a Hulme, 2011, s. 31) Miléniové rozvojové ciele majú bezpochyby mnohých kritikov (porovnaj Van Norren, 2012), ale my sa stotožňujeme s názorom, že „*Napriek všetkým nedostatkom a nedokonalostiam poslúžili vo veci ľudského rozvoja dobre, a to vrátane tých aspektov, ktoré neboli v rámci MDGs zachytené dostatočne.*“ (Vandermoortele, 2012, s. 11)

3 Budúcnosť: rozvojová agenda po roku 2015

Čas vymedzený pre plnenie MDGs uplynie v roku 2015. Ale diskusie o obsahu rozvojovej agendy „po MDGs“ začali už dávnejšie a na rôznych fórach. V súvislosti s formulovaním novej podoby rozvojovej agendy bolo potrebné zvážiť viacero aspektov: stanovenie nového časového horizontu; transformáciu štruktúry; zahrnutie nových cieľov; navrhnutie priebežných cieľov; vyváženie ambícií a realizmu; kombináciu rôznych typov referenčných rámcov; monitorovanie pod národným priemerom²⁹; či určenie globálneho poručníka. (Vandermoortele, 2012) Podľa názoru Jana Vandermoortela je nevyhnutné, aby si vedenie v tomto procese zachovala OSN.³⁰ Autor zároveň identifikuje úlohy, ktoré by OSN v tomto procese mala plniť: OSN musí podporiť diskusiu v rozvojových krajinách; podporiť participáciu zainteresovaných; zozbierať čo najväčší počet rôznych nápadov a návrhov, ktoré vyplynú z diskusií rôznych aktérov, pričom všetky hlasy dostanú rovnaký priestor. A najdôležitejšou úlohou je, byť strážcom nového rámca³¹.

Už skôr zmieňovaný záverečný dokument plenárneho zasadnutia Valného zhromaždenia OSN na vysokej úrovni k Miléniovým rozvojovým cieľom – *Dodržanie sľubu: spojenie na dosiahnutie Miléniových rozvojových cieľov*, inicioval úvahy nielen ohľadom odporúčaní, ako zvýšiť úsilie na dosiahnutie MDGs, ale aj úvahy o smerovaní rozvojovej agendy po roku 2015. Významnú úlohu v tomto procese tiež zohral výsledok

²⁹ Autor poukazuje na veľké rozdiely v rámci krajín.

³⁰ Ako hlavný argument uvádza, že zoskupeniam ako G-20, OECD alebo Svetovej banke by sa nikdy nepodarilo presvedčiť o ich neustrannosti, neutralite a globálnej legitimitate.

³¹ Autor argumentuje, že dôvodom, prečo majú MDGs takú silu, je ich jasnosť, stručnosť a merateľnosť; avšak v súčasnosti je snaha doplniť viac cieľov, aby sa vyplnili medzery, ktoré existovali v rámci MDGs. Preto je potrebné zabezpečiť, aby akýkoľvek nový cieľ spĺňal tri jednoduché podmienky: 1. jasnosť konceptu, 2. pevnosť indikátorov a 3. robustnosť údajov.

konferencie o trvalo udržateľnom rozvoji Rio+20³², ktorý inicioval aktivity na prípravu zoznamu cieľov trvalo udržateľného rozvoja (*Sustainable Development Goals*, SDGs). (ECOSOC, 2015)

V septembri 2013³³ sa na pôde OSN zišlo fórum na vysokej úrovni s cieľom akcelerovať aktivity na dosiahnutie MDGs. V záverečnom dokumente zo stretnutia členské štáty obnovili svoje záväzky, a tiež odsúhlasili, že v septembri 2015 prijmú nový zoznam cieľov nadväzujúcich na úspechy MDGs.

Hlavnú úlohu pri príprave (ale neskôr aj pri realizácii a monitorovaní) rozvojovej agendy po roku 2015 zohrávala, zohráva a bude zohrávať Hospodárska a sociálna rada OSN. Na zabezpečenie príprav agendy bolo zriadené Fórum rozvojovej spolupráce (*Development Cooperation Forum*, DCF), na ktorom sa zúčastňujú zástupcovia vlád, občianskej spoločnosti, dobročinných organizácií, akademikov a súkromného sektora. V júli 2012 generálny tajomník zriadil osobitný panel (*High-level Panel of Eminent Persons*³⁴), ktorého úlohou bolo poskytovať odporúčania pri príprave rozvojovej agendy po roku 2015. Z iniciatívy generálneho tajomníka bol pre riešenie úloh v súvislosti s rozvojovou agendou po roku 2015 zriadený osobitný tím (*UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda*³⁵), vedený DESA a UNDP.³⁶ Pod záštitou tímu bol tiež zriadený podporný technický tím (*Technical Support Team*), ktorý mal dávať podnety Valnému zhromaždeniu, konkrétne Otvorenej pracovnej skupine pre SDGs (*Open Working Group of the General Assembly on the SDGs*). Rozvojová skupina OSN (*The United Nations Development Group*) zorganizovala sériu 11 tematických konzultácií – o konfliktoch a zraniteľnosti, vzdelávaní, trvalej udržateľnosti životného prostredia, vládnutí, raste a zamestnanosti, zdraví, hlade, potravinách a výžive, nerovnostiach, populačnej dynamike, energii a vode. (ECOSOC, 2015)

³² Konferencia sa konala 20. – 22. júna 2012 v brazílskom Rio de Janeiro. Informácie o konferencii sú dostupné na internetovej stránke konferencie: <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20.html>.

³³ Dňa 23. septembra 2013 prezentoval generálny tajomník OSN Ban Ki-moon členským štátom svoju správu s názvom Dôstojný život pre všetkých (*A Life of Dignity for All*).

³⁴ Panel sa skladá z 27 zástupcov súkromného sektora, akademikov, občianskej spoločnosti a vlád.

³⁵ Viac na: http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/index.shtml

³⁶ Viac na: http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/untt_members.pdf

V správach generálnemu tajomníkov³⁷ bola načrtnutá vízia rozvojovej agendy po roku 2015 a navrhnuté štyri kľúčové dimenzie: dosiahnutie inkluzívneho hospodárskeho a sociálneho rozvoja, environmentálna udržateľnosť, mier a bezpečnosť. Správy odporučili, aby plánované záväzky zahŕňali aktivity vo všetkých krajinách podľa ich národných možností. Záväzky by mali byť založené na už existujúcich (najmä tých, ktoré boli súčasťou MDGs), ale zároveň by mali byť rozšírené o ďalšie oblasti, a to tak, aby boli odrazom výziev, ktorým čelí spoločnosť v súčasnosti, presne v súlade s odporúčaním, „...že *post-miléniový rámec by mal vyjadrovať medzinárodnú rozvojovú agendu prispôbenú dnešnému svetu; svetu, ktorý nielenže je iný ako ten, čo bol na začiatku milénia, ale ktorý sa poučil s existujúceho rámca MDGs.*“ (Vandermoortele, 2012, s. 2)

Otvorená pracovná skupina pre SDGs zložená zo zástupcov 70 štátov sa prvýkrát stretla v marci roku 2013 a výsledný návrh 17 cieľov a 169 zámerov zverejnila v júli 2014. Návrh SDGs bol Valnému zhromaždeniu OSN oficiálne doručený v auguste 2014.³⁸ Dňa 10. septembra 2014 VZ OSN na plenárnom zasadnutí rozhodlo³⁹, že návrh SDGs, ktoré vypracovala Otvorená pracovná skupina pre SDGs, bude tvoriť základ rozvojovej agendy OSN po roku 2015. Od januára až do septembra 2015 sa budú členské štáty pravidelne každý mesiac stretávať v rámci diskusií k obsahu SDGs. Okrem toho sa má v júli v Etiópii konať konferencia o financovaní SDGs.

Ciele tak, ako sú momentálne navrhnuté, zahŕňajú⁴⁰:

1. Koniec chudoby vo všetkých formách a všade (obsahuje 7 zámerov).
2. Koniec hladu, dosiahnutie potravinovej bezpečnosti, zlepšenie výživy a podporu udržateľného poľnohospodárstva (obsahuje 8 zámerov).
3. Zabezpečenie zdravého života a podporu prosperity pre všetkých v každom veku (obsahuje 13 zámerov).
4. Zabezpečenie inkluzívneho vzdelania na primeranej úrovni (angl. *inclusive and equitable quality education*) a podporu príležitostí na celoživotné vzdelávanie pre všetkých (obsahuje 10 zámerov).

³⁷ Prvá správa s názvom *Realizing the Future We Want for All* bola publikovaná v máji 2012, viac na: http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/report.shtml a http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/them_tp.shtml. Druhá správa s názvom *A Renewed Global Partnership for Development* v marci 2013, viac na: http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/report2.shtml.

³⁸ Dokument dostupný na internete: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/970&Lang=E

³⁹ Rezolúciou A/RES/68/309.

⁴⁰ Bližšie k obsahu SDGs pozri: <https://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>

5. Dosiahnutie rodovej rovnosti a posilnenie všetkých žien a dievčat (obsahuje 9 zámerov).
6. Zabezpečenie dostupnosti a udržateľného manažmentu vody a sanitácie pre všetkých (obsahuje 8 zámerov).
7. Zabezpečenie prístupu k cenovo dostupným, spoľahlivým, udržateľným a moderným energetickým službám (obsahuje 5 zámerov).
8. Podpora inkluzívneho a udržateľného hospodárskeho rastu, plného a produktívneho zamestnania a slušnej práce pre všetkých (obsahuje 12 zámerov).
9. Vybudovanie pružnej infraštruktúry, podpora inkluzívnej a udržateľnej industrializácie a podpora inovácií (obsahuje 8 zámerov).
10. Zníženie nerovností v rámci a medzi krajinami (obsahuje 10 zámerov).
11. Dosiahnutie, aby mestá a ľudské sídla boli inkluzívne, bezpečné, životaschopné (angl. *resilient*) a udržateľné (obsahuje 10 zámerov).
12. Zabezpečenie udržateľnej spotreby a spôsobu produkcie (obsahuje 11 zámerov).
13. Bezodkladné podniknutie aktivít v boji proti klimatickým zmenám a ich dopadom (obsahuje 5 zámerov).
14. Zachovanie a využívanie oceánov, morí a morských zdrojov pre udržateľný rozvoj (obsahuje 10 zámerov).
15. Ochrana, obnovovanie a podpora udržateľného využitia zemských ekosystémov, udržateľný manažment lesov, boj proti dezertifikácii a zastavenie a zvrátenie degradácie pôdy a zastavenie úbytku biodiverzity (obsahuje 12 zámerov).
16. Podporovanie mierumilovných a inkluzívnych spoločností smerujúcich k trvalo udržateľnému rozvoju, poskytnutie dostupnej spravodlivosti pre všetkých a budovanie efektívnych, zodpovedných a inkluzívnych inštitúcií na všetkých úrovniach (obsahuje 12 zámerov).
17. Posilnenie nástrojov na implementáciu a revitalizácia globálneho partnerstva pre trvalo udržateľný rozvoj (obsahuje 19 zámerov).

V žiadnom z tzv. krehkých štátov nebolo plnenie MDGs úspešné, preto pri návrhu novej agendy bolo nevyhnutné upriamiť pozornosť na krajiny postihnuté ozbrojenými konfliktami a na spojenie medzi konfliktami, násilím a rozvojom, čo vnieslo do interpretácie rozvoja, v porovnaní s MDGs, úplne novú dimenziu. (Samy a Carment, 2011; Archer, 2013) Ďalšou dimenziou, ktorá je v návrhu SDGs oproti MDGs zreteľnejšia, je dimenzia ekologická

Kým MDGs mali prispieť k rozvoju v najchudobnejších štátoch a regiónoch a hospodársky rozvinuté štáty plnili predovšetkým úlohu donorov, SDGs sú určené pre všetky krajiny.

Živá diskusia prebiehala a stále prebieha o počte cieľov, ktoré by mali byť do zoznamu zahrnuté: na jednej strane sú zástancovia názoru, že by mal byť zachovaný čo najmenší počet cieľov, na druhej strane názory, podľa ktorých nižší počet cieľov netreba presadzovať, najmä ak by to malo mať za následok vynechanie niektorej z dôležitých súčastí rozvoja. (Porovnaj Van Norren, 2012, 830-831) Generálny tajomník OSN Ban Ki-moon sa vyjadril, že by uvítal zníženie počtu cieľov (oproti navrhovaným sedemnástim) a všetky ciele zhrnul do šiestich pilierov (angl. *basic elements*): dôstojnosť, prosperita, spravodlivosť, partnerstvo, planéta a ľudia. (Galatsidas, 2015)

Z predchádzajúcich ôsmich MDGs budú s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou ako celok splnené tri: zníženie počtu extrémne chudobných na polovicu, zníženie podielu ľudí bez prístupu k pitnej vode na polovicu a zlepšenie života aspoň 100 miliónov obyvateľov slumov. Podľa niektorých odborníkov však žiadny z týchto cieľov nespĺňa podmienku objektívneho hodnotenia dosiahnutého pokroku. Ani jeden z nich sa totiž nedá presne zmerať, na rozdiel od napr. podvýživy, pri ktorej sa dá zaznamenať výška, hmotnosť a vek dieťaťa. Hoci sa mnohí odborníci i politici zhodujú na názore, že ciele by mali byť stanovené len v tých oblastiach, ktorých kontrola je možná na základe objektívne merateľných veličín, ani väčšina z navrhovaných SDGs túto podmienku nespĺňa a sú len politickými vyhláseniami.

Záver

Rozvojová agenda je od vzniku OSN jednou z oblastí, ktorej je venovaná značná pozornosť v rámci jej hlavných orgánov, obzvlášť Hospodárskej a sociálnej rady, odborných organizácií, programov a fondov, ako aj ďalších inštitucionálnych zložiek. V prvej časti štúdie sme prezentovali stručný prierez vývoja tejto agendy na pôde OSN – jej vnímania zo strany rozhodujúcich aktérov, ktoré bolo pretransformované do strategických dokumentov, a následne aj konkrétnych aktivít. Ako najvýznamnejší prínos OSN v rozvojovej oblasti sme identifikovali skutočnosť, že OSN od začiatku pôsobila ako aktér určujúci smerovanie rozvojovej agendy na globálnej úrovni. Za vyvrcholenie jej úsilia považujeme prijatie Miléniových rozvojových cieľov, ktoré v čase svojho vzniku predstavovali unikátny projekt, nakoľko nielenže obsahovali konkrétne záväzky, ale aj nástroje na kontrolu ich plnenia. A hoci MDGs neboli bez chýb, a ani sa ich ako celok nepodarilo dosiahnuť, svoj účel, podľa nášho názoru, splnili, pretože okrem zlepšenia situácie v oblastiach, ktoré pokrývali, mali

dosah aj na mnohé ďalšie súvisiace oblasti. A tiež sa im podarilo mobilizovať záujem a podporu, a to aj v období, ktoré podpore rozvoja, najmä tej finančnej, veľmi neprialo.

Proces formulovania nových cieľov začal už niekoľko rokov pred vypršaním termínu určeného pre splnenie MDGs. Objavilo sa hneď niekoľko aktívnych iniciátorov a návrhov z rôzneho prostredia, ale podľa odborníkov je žiaduce, aby si vedúcu úlohu v tomto procese zachovala OSN, lebo ako jediná má na to legitímny mandát.

Za najvýznamnejší pokrok pri formulácii nových cieľov považujeme, že konzultácie k rozvojovej agende po roku 2015 prebiehali aj na národných úrovniach, a to vo viac než 70 krajinách. Rozvojová agenda po roku 2015 tak s veľkou pravdepodobnosťou bude vychádzať z participatívneho a inkluzívneho procesu, smerujúceho zdola nahor.

Použitá literatúra:

AMRITH, S. – SLUGA, G. 2008. New Histories of the United Nations. *Journal of World History*, Vol. 19, No. 3/2008, pp. 251-274.

ANYANGWE, E. 2014. Ban Ki-moon: the secretary general strikes back [online]. In *The Guardian*, 5 December 2014. [cit. 2015-03-15]. Dostupné na internete: <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2014/dec/05/un-secretary-general-synthesis-report-post2015>.

ARCHER, C. 2013. Military Spending and the UN's Development Agenda. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, Vol.25, 1/2013. ISSN 1469-9982, pp. 24–32.

BALÁŽOVÁ, D., 2010, Slovakia and the UN Millennium Development Goals. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol. XIX, No. 3/2010, pp. 23-37.

BOLEČEKOVÁ, M. 2010. Plnenie Miléniových rozvojových cieľov. In *Interpolis'10*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2010. ISBN 978-80-557-0155-4.

ECOSOC. 2015. Millennium Development Goals and post-2015 Development Agenda [online]. *UN Economic and Social Council*. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/en/ecosoc/about/mdg.shtml>.

ENCYCLOPEDIA OF THE NATIONS. 2010. *Economic and Social Development – First UN Development Decade* [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: <http://www.nationsencyclopedia.com/United-Nations/Economic-and-Social-Development-FIRST-UN-DEVELOPMENT-DECADE.html>.

FORD, L., 2014. UN begins talks on SDGs, 'carrying the hopes of millions and millions' [online]. In *The Guardian*, 24 September 2014. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete:

<http://www.theguardian.com/global-development/2014/sep/24/un-begins-talks-sdgs-battle-looms-over-goals>.

FUKUDA-PARR , S., HULME, D. 2011. International Norm Dynamics and the “End of Poverty”: Understanding the Millennium Development Goals. *Global Governance*, 17 (2011), pp. 17-36.

GALATSIDAS, A. 2015. Sustainable development goals: changing the world in 17 steps – interactive [online]. In *The Guardian*, 19 January 2015. [cit. 2015-03-15]. Dostupné na internete:

<http://www.theguardian.com/global-development/ng-interactive/2015/jan/19/sustainable-development-goals-changing-world-17-steps-interactive>.

GURA, R., ROSPUTINSKÝ, P. 2010. *Vybrané pramene k štúdiu medzinárodných organizácií*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. ISBN 978-80-557-0113-4.

HULME, D. 2009. *The Millennium Development Goals (MDGs): A Short History of the World's Biggest Promise*. BWPI Working Paper 100. Manchester: Brooks World Poverty Institute, September 2009, ISBN: 978-1-906518-58-5.

IMF, OECD, UN, WB. 2000. *2000 A Better World for All: Progress towards the International Development Goals [online]*. Washington: IMF, OECD, UN, WB, 2000. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete : http://paris21.org/sites/default/files/bwa_e.pdf.

INSTITUTE OF DEVELOPMENT STUDIES. 2015. *Millennium Development Goals (MDGs) and Post 2015 Agenda [online]*. [cit. 2015-03-15]. Dostupné na internete: <https://www.ids.ac.uk/idsresearch/millennium-development-goals-mdgs-and-post-2015-agenda>.

JOLLY, R. 2005. The UN and Development. Thinking and Practice [online]. In *Forum for Development Studies*. Vol 32, 01/2005. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: http://www.unhistory.org/reviews/FDS_Jolly.pdf.

JOLLY, R., EMMERIJ, L., WEISS, T. G. 2005. *The Power of UN Ideas. Lessons from the First 60 Years*. New York: United Nations Intellectual History Project Series, May 2005. ISBN 0-976-56550-1.

MZV SR. 2010. *Miléniové rozvojové ciele [online]*. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: [http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CB994940132FED7DC125766500389E84_SK/\\$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf](http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CB994940132FED7DC125766500389E84_SK/$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf).

- OHCHR. 2015. Human Rights and Post-2015 Development Agenda [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/MDG/Pages/MDGPost2015Agenda.aspx>.
- RIDDELL, R.C. 2007. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-929565-4.
- ROSPUTINSKÝ, P. 2011. *Úvod do štúdia medzinárodných organizácií*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2011, ISBN 978-80-557-0313-8.
- RUGGERI LADERCHI, C., SAITH, R., STEWART, F. 2003. Does it matter that we don't agree on the definition of poverty? A comparison of four approaches. *Oxford Development Studies*, Volume 31, Issue 3, 2003, pp. 243-274.
- SAMY, Y., CARMENT, D. 2011. The Millennium Development Goals and Fragile States: Focusing on What Really Matters. *The Fletchers Forum of World Affairs*, Vol. 35:1, Winter 2011, pp. 91-108.
- SEN, A. 1999. *Development as Freedom*. New York: Anchor Books, 1999, ISBN 978-0-385-72027-4.
- TIMOTHY, K. 2004. Human Security Discourse at the United Nations. *Peace Review*, 16:1, March (2004), ISSN 1469-9982, pp. 19–24.
- UN Sustainable Development Knowledge Platform: *Open Working Group proposal for Sustainable Development Goals* [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>.
- UN, 2010. *Keeping the Promise – United to Achieve the Millennium Development Goals* [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: http://www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/ZeroDraftOutcomeDocument_31May2010rev2.pdf.
- UN, 2013. *MDGs Progress Chart 2013* [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/report-2013/2013_progress_english.pdf
- UN, 2014. *Millennium Development Goals Report 2014*. [cit. 2015-03-15]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/millenniumgoals/2014%20MDG%20report/MDG%202014%20English%20web.pdf>.
- UN, 2015. *Millennium Development Goals* [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/millenniumgoals/>.

UNDP. 2015. Post 2015 Development Agenda [online]. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview/mdg_goals/post-2015-development-agenda/

VAN NORREN, D. E., 2012. The Wheel of Development: the Millennium Development Goals as a communication and development tool. *Third World Quarterly*, Vol. 33, No. 5, 2012, ISSN 1360-2241, pp. 825–836.

VANDERMOORTELE, J. 2012. *Advancing the UN Development Agenda Post-2015: Some Practical suggestions [online]*, Bruges, 2012. [cit. 2015-01-31]. Dostupné na internete: http://www.wssinfo.org/fileadmin/user_upload/resources/DESA---post-2015-paper---Vandemoortele.pdf.

Štúdiá vznikla vďaka podpore OP Výskum a vývoj pre projekt: Centrum excelentnosti so zameraním na výskum otázok národnej a medzinárodnej bezpečnosti (ITMS: 26220120010), spolufinancovaného zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Informácia o autorke:

PhDr. Martina Bolečeková, PhD.

Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v B. Bystrici

Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika

martina.bolecekova@umb.sk.

Regional Identity as a Factor of Influence on the Process of European Integration of Ukraine

Vitalii Stashuk

Abstract

This article focuses on the specifics of regional identity in Ukraine as one of the most important factors which influence the stability of the domestic policy and the foreign policy orientations of citizens and integration processes. The aim of this article is to analyze the problems of heterogeneity of regional identity in Ukraine, the possible ways of further country of the specific identities of Ukrainian regions.

Key words: region, identity, integration, Ukraine

JEL Classification: F52, F59, H77

Introduction

The transformation of the political system and the attempts to introduce European standards require thorough research of phenomena relating to regional identity and have an impact on political processes in many democratic countries. The authors of the studies of European regionalism S. Rokkan, D.W. Urwin suggest that reasonably «events of the past two decades have done with «regionalism» and «etnonacionalism» in Western industrial societies something like political and academic fashion»¹. The reason, according to the authors, is that the regional-ethnic protest against political centres and modes was accelerating in these countries.

1 The specific of regional identity

The specific of regional identity is also quite relevant for Ukraine. Such studies directly relate to the process of State Building and help forming the Ukrainian nation, reducing separatism potential, crafting an effective State policy in this area. We should not forget that identity could act as a factor of consolidation, and one of the sources of political

¹ ROKKAN S., URWYN D.W. 2003. *Polityka terytoryal'noy ydentychnosti. Yssledovanyya po evropeyskomu rehyonalizmu*. In. Lohos. – 2003. - #6. – s.117.

conflict. The instability of post-communist societies, where people are in search of their own identities in the new States, in terms of new spiritual landmarks and need to get used to the new relationship with the State, or solve the problems defending their cultural, linguistic or religious differentiation, - exacerbates these conflicts. Therefore, the establishment of such national identity of citizens, which would have contributed to the preservation of the integrity of the young State, civil society development and definition of the place of the country in the system of cultural and geopolitical coordinates, remains an important task for the Ukrainian society.

Some aspects of the processes of formation of regional identity are examined in the studies of Ukrainian and foreign authors, such as S. Rokkan, M. Ryabchuk, L. Nahorna, A.Guczal, G.Zelen`ko, E.Kish, I.Koval`, I.Kresina, I. Kuras, I.Prizel, M.Shul`ga, R.Shporylyuk, T.Kuz`o and others.

The expression «regional identity» is made of two parts. The concept of «region», having a wide meaning, used by many sciences, perhaps because the only approach to its definition does not exist. Scientists acknowledge that the purpose, objectives and specific research leads to the formulation of the definition, which pushes off from such geographical criteria as a physical space, territory or spatial system and is a factor that generates other structural variables and their values.

The region is also a local historically formed community, based on ethno-cultural identity of people who reached a certain space. The region exists and changes resulting from the activities of its inhabitants, social structure and various interests (political, economic, cultural). In the context of this research we're based on a «region» that is defined by the European regionalism expert M. Keating, as cultural criteria in accordance with the language or model of social communication or described according to a sense of identity². The concept of identity, which comes from the Latin «*identicus*» - the same, similar and which was first introduced to the scientific circulation by E. Erickson in the early 1940s, involves a lot of formulations and positions. In the 1970s the concept of «identity» constituted in the discourse of Western social-humanitarian Sciences. The term «identity» is multivalued, that leads to the scientific debate around its content, where the concept is increasingly blurred. It's used as a marker of a «sense of belonging», the range of personal self-identifications and an object of

² KEATING, M. 2003. *Novyy rehyonalyzm v Zapadnoy Evrope*. In. Lohos. – 2003. - #6 (40). – s.75.

scientific reflection»³. The problem of identity is highlighted by A. Smith in his work «The National Identity», claiming that "I" is composed of different identities and roles — family, territorial, class, religious, ethnic and tribal⁴, so we can talk about the combination of several I-images in the process of the attitude of the individual to himself or the awareness of belonging to a certain community, ideals, standards based on common characteristics across a sense of «we» versus «them»/ «others» in the process of constructing and response. The plurality of identities implies their structure or hierarchy.

Among the diversity of identities, regional identity is the least researched concept and its content and impact on politics is difficult to catch. However, the same factor that forms the regional identity is a system of values and beliefs, norms, and behaviours of a territorial community, through which it perceives the political, social and economic situation. In addition, identity is constructed on the basis of a common religion, language, heritage, traditions and characters. A region can produce values and collective reaction; can shape perceptions and conditions for certain actions.

In a study of the regional identity the aforementioned M. Keating identifies three components. The first one is cognitive, when people being aware of the existence of the region, have knowledge about their region and other regions, can realize their features. The second component is emotional, as «a way of perception by people of the region and the extent of its providing of common identity and solidarity in a possible fight with other forms of solidarity, including class and national one»⁵. This component, in the author's opinion, illuminates the cognitive component and is related to a third one – tooling, that means to achieve political, economic and social purposes using the region for mobilization or a collective reaction.

After gaining independence, Ukraine got the task of forming a new identity that facilitated the processes of consolidation of the nation and the forming of civic identity. Systems of values and models of political behaviour began to significantly change in unstable social environment, repacking the system identity. With changes in political institutions and social reality identity, which had constructed in previous decade was deformed, but not disappeared. It had nebulized and fragmented, adding the definite structure of multiplied

³ NAHORNA L. 2008. *Rehional'na identychnist': ukrayins'kyy kontekst*. Kiev: IPIEND imeni I.F.Kurasa NAN Ukrayiny, 2008. s 40.

⁴ SMITH A. D. 1994. *Natsional'na identychnist'* / Per. z anhliys'koyi P. Tarashchuka. - K.: Osnovy, 1994. s. 14.

⁵ KEATING, M. 2003. *Novyy rehyonalyzm v Zapadnoy Evrope*. In. Lohos. – 2003. - #6 (40). – s.93.

identities. In addition deeper layers associated with historically-regional peculiarities of formation of local identities began to float the surface. Different regions, identifying themselves with different cultures, had got different of historical experience that now greatly affects the formation and preservation of territorial identity. Moreover, Ukraine is a prime example of the unfinished process of integration of different regions.

The Ukrainian sociologists put the task on the basis of analysis of representative national surveys conducted from 1994 to 2008, to identify factors that determine the political differences between regions. The scientists conclude that significant socio-economic differences between the regions according to the metrics in the assessments of the respondents are not observed. Determinative factors of political differentiation of the regions of Ukraine are manifested in two areas – the geopolitical orientations and linguistic-cultural values ⁶. In particular, in the western regions Ukrainian language is spoken by 85% more than in the East of the country, and vice versa. The attitude to the status of the Russian language as the second official or regional language is opposite.

The differences of geopolitical orientations of the inhabitants of different regions are quite expressive. Answering the question which foreign policy direction should be a priority for Ukraine, - the residents of Western regions prefer relations with the countries of the European Union (65,5%), and relations with Russia is a priority for only 9.1% of respondents in the eastern regions of the country, the majority of respondents (58.1%) give the preference for relations with Russia and the relations with EU countries is a priority for 21.5% ⁷. Dramatically differ the foreign policy orientation of the population in different regions leans in different directions to the closest neighbouring countries in consequence of an intense informational and cultural influence. In Particular, S. White, A. McAllister point out that problems of foreign policy orientations are refined in the so-called "intermediate" countries that were the parts of the USSR, however geographically belong to Europe. They are torn "between the historically determinable liabilities to organizations created in the Soviet past, - civic, economic, military, - and an invitation to become a full-fledged economic and military employee of the West»⁸. You can note that Ukraine is the territory, which was under the

⁶ VYSHNYAK O. 2008. *Politychna typolohiya rehioniv Ukrainy: dynamika ta faktory zmin*. In. Ukrayins'ke suspil'stvo 1992-2008. Sotsiolohichnyy monitorynh. – Kiev: Instytut sotsiolohiyi NAN Ukrainy, 2008. s.340.

⁷ RAZUMKOV CENTRE. 2008. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=119

⁸ WHITE S., McALLISTER I. 2008. *Belorussyya, Ukraina y Rossyya: Vostok yly Zapad?* In. Myr Rossyy. – 2008. – #4. s.38.

influence of different State structures not only in the past, and the different regions of our country have embraced different linguistic and cultural codes. Even now it is at the crossroads of different political will of States that try to "pull" it to the scope of their interests. Such situation is reflected in the degree of sensation of proximity of Ukrainians for the character, customs, and traditions of the inhabitants of other regions of Ukraine and neighbouring countries. In particular, the study of public opinion, fixed the high level of interregional detachment, because the citizens feel themselves closer to the inhabitants of neighbouring countries, than people from other regions ⁹. This creates a constant additional tension in the process of internal integration of Ukrainian regions and geopolitical choice.

The State has to pay attention to such trends and cope with the regional-political processes that take place in it. Otherwise there is a risk to face unwanted consequences of natural conditions, one of which may be separatist sentiment. Although the role of the State to influence on process of formation of national identity due to a number of factors, primarily the desire and ability of the inner penetration of the State in these processes. However, even the desire and the ability does not always guarantee a positive result. According to R. Collins, in the borders of the modern state even extreme manifestations of the penetration of the State may be unsuccessful when creating single ethno-national identities. Instead of this "could be created a space of mobilization of ethnic groups fighting each other for determining whose cultural identity becomes a legitimate core of the nation" ¹⁰. According to the author, the fight can be also for autonomy or even separation, because even countries with a high level of internal penetration can unite or divide themselves under the influence of various factors, including geopolitical processes.

2 Political differentiation of regions

The Ukrainian pollsters found that political differentiation of regions according to two main factors – linguistic-cultural values and geopolitical orientations affect electoral preferences of Ukrainians in the presidential and parliamentary elections. The data indicate a clearly fixed regional character of the Ukrainian electorate ¹¹. Especially, the political struggle

⁹ *Identychnist' hromadyan Ukrainy: stan i zminy*. 2007. Analitichna dopovid' Razumkov Centre. In. Natsional'na bezpeka i oborona. – 2007. - #9(93). s.7.

¹⁰ COLLINS R. 2005. «Balkanyzatsyya» yly «amerykanyzatsyya»: heopolytycheskaya teoryya etnycheskykh yzmenenyy. In. Lohos. – 2005. - #1 (46). s.34.

¹¹ KHYNYCH M., KHMEL'KO V., KLOCHKO M., ORDESHUK P. 2008. *Prostranstvenny analiz parlamentskykh vyborov - 2006 v Ukraine*. In. Sotsyolohyya: teoryya, metody, marketynh. – 2008.- #2. s.62.

was based on contradictions between Western and Eastern regions of Ukraine in 2004 and 2006, when the votes were divided between V.Yushchenko and V.Yanukovich, and between the "orange" and "white-blue". So, the more the fans giving the Russian language the status of a state language, the more votes in 2004 received Yanukovich and in 2006 — the "white-blue". And the more the fans giving the Russian language the status of local official and elimination of the Russian language in official communication in general, the more votes in 2004 received Yushchenko, and in 2006 — the "orange". Almost similar results were in the regions of those who voted for closer relations with Russia, and those who were with the West»¹². This situation probably will continue until all political players find consensus on strategic choice of ways of further transformation of society.

We can define several aspects of regional identity, which affect the political situation, but do not define it. American historian T.D. Snyder argues that Ukraine is much more divided by historical memory than by the question of language or ethnicity¹³. In modern Ukraine there are at least two versions of Ukrainian history. The Soviet version is dominated in the Southeastern regions, and different historical events are interpreted in the western regions. The existence of regional versions of the Ukrainian history leads to a different value-sense assessments of certain aspects of national history. During the years of independence the Ukrainian regions cannot find understanding in the issue of shaping of common historical memory. Prolonged and sharp discussion concerning the assessment of certain historical events and figures just proves this adoption. These disputes sometimes degenerated into local opposition around the installation of monuments, in particular to S. Bandera in Lviv or to Catherine II in Odessa.

Renaming streets in honour of the historical persons who are heroes for one part of Ukraine and anti-heroes for another one causes more divergence of opinions and discord. In addition, the symptoms of the politicisation of issues relevant to the past are clearly visible. Political leaders of the country only add fuel oil in the fire, when take part in such discussions. "Tendentiously interpreted images of the past are seen as a way to solve the

¹² KHMEL'KO V. 2006. *Cherez shcho politykam vdayet'sya rozkolyuvaty Ukrainu*. In. Dzerkalo tyzhnya. – 2006. - 24 chervnya - # 24 (603).

¹³ SNYDER T.D. 2009. *Istoriya ye nayslabshym mistsem ES*. In. Hlavred, 11.09.2009. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://inozmi.glavred.info/articles/1954.html> SNYDER T.D. 2010. *Khto boyit'sya ukrayins'koyi istoriyi*. In. BBC Ukrainian, 22.09.2010. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2010/09/100922_snyder_ukr_oh.shtml

accumulated problems "¹⁴. In order to obtain power and electoral sympathies they even could irresponsibly rewrite domestic history in profitable at the moment, not being aware of the risks. The logical question is whether a possible dialogue between the two versions of the history and merging around interpretations of history, gives the answer an outstanding Ukrainian researcher L. Nahorna. She says: "The space of historical memory is a continuous zone of risk in chopped, polarized societies. People with their own sympathies and interests write the history, and the reader has to deal primarily with facts and interpretations. No arbitrary interpretation, no elements of mythologizing are excluded here. And generally it's not a good idea to search for the universal truth, suitable for everybody. Multi-directional interests and ambitions are too tightly interwoven in history, that's why history writing couldn't become an objective fixing of reality" ¹⁵. Though it is clear that historical memory is and will be a factor in the formation of regional identities.

However, the existence on the territory of one State of several regions with special identities, which differ from each other, not always leads to political consequences. According to M. Keating's "it depends on whether the regional identity as the structure of perception and evaluation of the political problems, is used in voting in elections and referendums" ¹⁶, i.e. if after the first stage of regionalization, as the presence of regional identity, comes the second stage – politicised identity. The next stage of political regionalization may be nominating demands of regional autonomy. However, the process may stop on the first or second stage without moving to third.

As for Ukrainian realities, political actors often activate the theme of regional differences. Using the inter-regional differences in the elections promotes the growth of estrangement of the regions and the deepening of mutual differences in articulation of interests of different territorial communities and can aggravate disintegration inside the Ukrainian ethnos, compromising the territorial integrity of Ukraine. The political elite in the centre and regional elites play a significant role in these processes. If its representatives use the game of values, political speculation and propaganda that relies on a variety of regional orientation, the result of political differentiation of regions grows stronger. The regional elites

¹⁴ ZUBRO T. 2010. *Etnychna ydentyfikatsya abo mriyi pro mynule*. In. Politychny menedzhment. - 2010. - #1 (40). s.92.

¹⁵ NAHORNA L. 2007. «*Viyny identychnostey*»: *stsenariyi i ryzyky*. In. Politychny menedzhment. – 2007. - #2. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=69&c=1590>

¹⁶ KEATING, M. 2003. *Novyy rehyonalizm v Zapadnoy Evrope*. In. Lohos. – 2003. - #6 (40). – s.95.

also increase tension axis “centre – region” with their individual solutions. In particular, the executive bodies of regional level not once endorsed the decision to celebrate certain dates or installation of monuments and initiated conducting of local referendums on the status of the languages of national minorities, the powers of the respective territories. Most of these decisions negatively perceived by the central authorities and the population of other regions of Ukraine, that leads to the formation of a non-consensual relationship and is featured dysfunction of the political system of the society.

Sociological surveys show that in the opinion of citizens of Ukraine, the factors of a political nature are the main ones in deepening interregional differences and contradictions, and politicians artificially reproduce the topic of "splitting the country". At the same time, most of the Ukrainians are ready to recognize the presence of regional differences, however, do not consider them sufficient to talk about the existence of two different nations, and interregional contradictions aren't such ones that could lead to a split of the country ¹⁷. The definition by political parties their own electoral fields can be one of the signs of political regionalization. If we take into account the aforementioned thesis on the relationship between regional identities and sympathies with election surveys, it is appropriate to emphasize that at some stage political parties in Ukraine that are differ from the classical ideological parties of the Western model, for implementing their own purpose and achieving power began to use the regional structuring of Ukrainian society.

Regional tensions and strategies can lead to different models of territorial structures. However, most of Ukrainian experts believe that now regional differences in Ukraine do still exist in the area of ideological and political pluralism and do not pose a threat to the territorial integrity of the country. According to the forecasts, this situation can be stored in hidden form and go up thereon to the agenda in the election period. Although there is the possibility of deepening division until the federalization of the country, if Ukrainian politicians find no consensus on possible further ways of developing or the optimal and acceptable for the absolute majority of Ukrainians' development model of national identity which would organically combined both political (civil) and socio-cultural components, take into account the specifics of social identities. Regional differences and a variety of attraction within a community can be overcome if open a local area for business and civic activities, to develop the civil structure of the regional community and local government. The State should ensure

¹⁷ *Spil'na identychnist' hromadyan Ukrainy: pidgruntya, vyklyky, shlyakhy formuvannya*. 2007. Analitychna dopovid' Razumkov Centre. In. Natsional'na bezpeka i oborona. – 2007. - #9(93). s.22.

an adequate development of all components of its regions and enable citizens to be effective participants in public life. Europe chose to solve its regional problems exactly in such a civilized way, so we mean a policy of geographical decentralization of power, legitimate power decisions through referendums, tackling the language issue. Neutralize the sharpness of the conflict helps the clear nature of the political regime, the development of communications, education system.

If we look at the European regional policy, one of its principles is based on the decentralization of authority, responsibility and easing the dominance of the Centre over the regions (European Charter of local self-government (1985), Charter of regionalism (1988), the Declaration on regionalism in Europe (1996)), which granted extensive rights. Because the regional authorities really know the problems of the region and have information about its needs, so deal with certain functions of the job more efficiently. Moreover, decentralization enhances the structure of local authorities. They are trying to build such a system of Government with a balanced mechanisms and procedures, in the framework of European regional policy, where local governments participate in the development of plans and strategies not only at the level of the region, but have an impact on the formation of policy at national and supranational levels. At the same time considerable attention of European regional policy is paid on the competitiveness of regions. On the example of European policy we can say that decentralization does not so much challenge to weaken the central government bodies, but to create new forms of integration of regions into a whole. Moreover, the decentralization can simplify development, negotiation and implementation of regional development programmes and also can develop a form of organization that would resolve the conflict between freedom and order, democracy and efficiency. Such approaches in regional policy can become a clear example for Ukrainian realities too.

The political reality of the modern Ukraine has put on the surface of questions which solution is possible only within the framework of the new Ukrainian Constitution and requires both a deep scientific analysis and development, and national debate. We are talking about the problem of balance of powers of the Center and the regions, in the interpretation of some Ukrainian politicians it came in the form of so-called "federalization".

The crisis of the existing State model of Ukraine seemingly gives us additional reasons to try the ideas of "federalization" as a tool for solving the backlog of problems from the previous regime. Today we can see the lack of an effective mechanism for interaction between the State and civil society and the full viability of local government from the perspective of preserving it as satisfying the requirements of our times.

According to the supporters of "federalization", it is really capable to become a guarantor of existing regional identities, will guarantee not-imposition of another type of cultural values, will shoot interconfessional tension, will contribute to the protection of linguistic features and even helps improve the standard of living thanks to the revision of budgetary relations. Seemingly, the pros are obvious. But nowhere in the world federation was a panacea that could automatically guarantee the prosperity and development of inhomogeneous societies. Delegation of sovereignty provides a high level of civic consciousness and responsibility, connected with an effective local government, a capable civil society and a developed party system. Otherwise the "federalization" can develop or as a mechanism of conservation of old reactionary local elites, or as a process of destroying an existing State.

Conclusion

Historical experience shows that effective federations were established on the principles of "centripetency", and not the other way around. Among the European countries an example of the former Yugoslavia may be especially revealing for Ukraine, because its unfortunate experience has one important feature. The Yugoslav Federation, as well as the modern Ukraine, was created from the parts of different States in past.

The breakup of the Yugoslav Federation, which was accompanied by lots of bloody dramas, should serve as a serious warning to those "hot heads" in Ukraine, who look at "federalization" as a tool of solving complex policy challenges.

Discussion - Unitarianism or Federation, is not fundamental and mostly speculative. Regions of a unitary State can, in principle, have more power than the subjects of the federation. When you need to implement reforms quickly, especially the unpopular ones, federalism can be a hindrance, as it expands the ground for negotiations, discussions, etc. It should be noted that over the years, discussions of modern Ukrainian "federalists" could not offer society a deep and heavily developed federal project, which would have been given answers to policy questions - how many constituent entities of the federation should be and which ones; what degree of economic and political independence would be best for them; how much time and money is need to the project, etc.

In view of the foregoing, the special value is the position of the newly elected President of Ukraine Petro Poroshenko, who said in his inaugural speech: "European democracy for me – it's the best way of public administration, invented by humankind. The

European experience tells us that a large part of powers we have to delegate from the central to the local authorities right now. Reform on decentralization will start this year already, with changes to the Constitution. The newly elected local councils will receive new powers. But Ukraine was, is and will remain a unitary State."¹⁸ Thus, the impact of regional identity in the formation of a new Ukrainian community and its integration into the European structures has great value and great research capacity.

References:

- COLLINS R. 2005. «Balkanyzatsyya» yly «amerykanyzatsyya»: heopolytycheskaya teoriyya etnycheskykh yzmenenyy. In. Lohos. – 2005. - #1 (46). – S.19-64.
- Identychnist' hromadyan Ukrainy: stan i zminy.* 2007. Analitychna dopovid' Razumkov Centre. In. Natsional'na bezpeka i oborona. – 2007. - #9(93). – S.3-9.
- KEATING M. 2003. *Novyy rehyonalyzm v Zapadnoy Evrope.* In. Lohos. – 2003. - #6 (40). – S. 67-116.
- KHMEL'KO V. 2006. *Cherez shcho politykam vdayet'sya rozkolyuvaty Ukrainu.* In. Dzerkalo tyzhnya. – 2006. - 24 chervnya - # 24 (603).
- KHYNICH M., KHMEL'KO V., KLOCHKO M, ORDESHUK P. 2008. *Prostranstvennyy analiz parlamentskykh vyborov - 2006 v Ukraine.* In. Sotsyolohyya: teoriyya, metody, marketynh. – 2008.- #2. – S.45-65.
- NAHORNA L. 2008. *Rehional'na identychnist': ukrayins'kyy kontekst.* Kiev: IPIEND imeni I.F.Kurasa NAN Ukrayiny, 2008. — 405 s.
- NAHORNA L. 2007. «*Viyny identychnostey*»: *stsenariyi i ryzyky.* In. Politychnyy menedzhment. – 2007. - #2. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=69&c=1590>
- POROSHENKO P. 2014. *Rech Petra Poroshenka na ynauguracyy.* [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://news.liga.net/news/politics/2049009-rech_petra_poroshenko_posle_inauguratsii_polnyy_tekst.htm
- RAZUMKOV CENTRE. 2008. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=119

¹⁸ POROSHENKO P. 2014. *Rech Petra Poroshenka na ynauguracyy.* [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://news.liga.net/news/politics/2049009-rech_petra_poroshenko_posle_inauguratsii_polnyy_tekst.htm

- ROKKAN S., URWYN D.W. 2003. *Polytyka terrytorial'noy ydentychnosti. Yssledovanyya po evropeyskomu rehyonalyzmu*. In. Lohos. – 2003. - #6. – S.117-132.
- SMITH A. D. 1994. *Natsional'na identychnist'* / Per. z anhliys'koyi P. Tarashchuka. - K.: Osnovy, 1994. - 224 s.
- SNYDER T.D. 2009. *Istoriya ye nayslabshym mistsem ES*. In. Hlavred, 11.09.2009. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://inozmi.glavred.info/articles/1954.html>
- SNYDER T.D. 2010. *Khto boyit'sya ukrayins'koyi istoriyi*. In. BBC Ukrainian, 22.09.2010. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2010/09/100922_snyder_ukr_oh.shtml
- Spil'na identychnist' hromadyan Ukrainy: pidgruntya, vyklyky, shlyakhy formuvannya*. 2007. Analytychna dopovid' Razumkov Centre. In. Natsional'na bezpeka i oborona. – 2007. - #9(93). – S.15-27.
- VYSHNYAK O. 2008. *Politychna typolohiya rehioniv Ukrainy: dynamika ta faktory zmin*. In. *Ukrayins'ke suspil'stvo 1992-2008. Sotsiolohichnyy monitorynh*. – Kiev: Instytut sotsiolohiyi NAN Ukrainy, 2008. – S.331-342.
- WHITE S., McALLISTER I. *Belorussyya, Ukraina y Rossyya: Vostok yly Zapad?* In. *Myr Rossyy*. – 2008. – #4. – S.37-59.
- ZUBRO T. 2010. *Etnychna ydentyfikatsya abo mriyi pro mynule*. In. *Politychny menedzhment*. - 2010. - #1 (40). s.88-95.

Contact:

Vitalii Stashuk

PhD. student

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5

„Zlaté roky“ švédskej ekonomiky

Tatiana Damašková

Abstrakt

Cieľom článku je charakterizovať historický vývoj sociálno-ekonomického systému Švédska v období rokov 1870-1970, ktoré sú hodnotené ako „zlaté roky“ švédskej ekonomiky, definovať a analyzovať kľúčové znaky a riziká švédskeho sociálno-ekonomického modelu, známeho ako štát blahobytu.

Kľúčové slová: Švédsko, industrializácia hospodárstva, investície do infraštruktúry, finančný systém, vysoká miera zdanenia, štátne regulovanie, vládne výdavky

JEL klasifikácia: B25, H70

Abstract

The aim of the article is to characterize the historical development of the socio-economic system of Sweden in the period of 1870-1970, seen as the "golden years" of the Swedish economy, to define and analyse the key features and risks of the Swedish socio-economic model known as the welfare state.

Key words

Sweden, the industrialization of the economy, investment into infrastructure, financial systems, high rates of taxation, state interventions, government expenditure

JEL classification: B25, H70

Úvod

Na otázku prečo sú ekonomické a sociálne podmienky vo Švédsku stále aktuálne pre výskum odpovedal známy švédsky ekonóm Assar Lindbek takto: Je to asi preto lebo inštitucionálny a politický vývoj a procesy v tomto štáte sú do istej miery experimentálne a niektoré z týchto procesov sa často môžu využiť aj v iných krajinách. Z tohto hľadiska môžeme Švédsko považovať za obrovské, prirodzene veľké ekonomické a sociálne laboratórium.

V priebehu 20. storočia urobilo Švédsko obdivuhodný pokrok pričom sa zmenilo na jeden z najvyspelejších štátov Európy. Podnikateľská činnosť je neoddeliteľnou súčasťou švédskej tradície. Ešte z čias Vikingov sú vo Švédsku známe podniky na výrobu zbraní, streliva a šperkov. Prvá známa podnikateľská spoločnosť vo svete – „Strura Kopparberg“ (založená pred viac ako 700 rokmi) vznikla vo Švédsku a doteraz patrí do desiatky najväčších exportérov krajiny.

Počas dlhého obdobia po druhej svetovej vojne dokázalo Švédsko udržať pomerne vysoké tempo ekonomického rastu. V roku 1970 Švédsko obsadilo prvé miesto v Európe v ukazovateli priemyselnej výroby v prepočte na jedného obyvateľa. Toto obdobie sa hodnotí ako „zlaté roky“ švédskej ekonomiky.

V svojej práci „Švédsky ekonomický model“ si Assar Lindbek kladie otázku: ako sa podarilo dosiahnuť taký efektívny pomer faktorov ekonomického rastu? A prečo sa ekonomická a sociálna efektivita v krajine ukázala významne narušená z hľadiska ekonomického rastu v druhej polovici 70. rokov 20. storočia, v sfére rozdelenia príjmov a v sfére zamestnanosti v polovici 80 rokov a v oblasti ekonomickej bezpečnosti začiatkom 90 rokov? Bol ekonomický prepád len výsledkom nepriaznivých vonkajších otrasov a „náhodných“ politických chyb? Alebo to je dôsledkom základných zmien v ekonomickom systéme Švédska koncom 60 a začiatkom 70. rokov 20. storočia, kedy došlo k rýchlemu rastu štátnych výdavkov, k špecifickej zmene daňovej politiky a výraznému regulovaniu ekonomiky? Assar Lindbek sa pýta. Naozaj nie možné udržať úspešné výsledky v sociálnej oblasti, vrátane plnej zamestnanosti, počas dlhšieho obdobia? Majú metódy „švédskeho modelu“ objektívne predpoklady? Treba zdôrazniť že do polovice 60 a začiatku 70 rokov sa Švédsko málo líšilo od iných západných krajín. Avšak určité ideologické a inštitucionálne základy švédskeho modelu existovali už vtedy.¹

Je zrejmé, že model vyvinutý v 60. -70. rokoch sa ukázal ako veľmi nestabilný a závislý od vnútorných a vonkajších otrasov vrátane politických chyb, ktorým sa nedá vyhnúť.

Termín „švédsky ekonomický model“ vznikol koncom 60. rokov kedy bolo Švédsko uznané zo sociálneho a ekonomického hľadiska ako jeden z najviac vyspelých štátov sveta.

¹ LINDBEK, A. 1997. The Swedish Experiment. In *Journal of Economic Literature*. 1997, roč. 35, č.3, s 1273–1319 [on-line]. [cit. 01.05.2013]. Dostupné na: <http://cob.jmu.edu/rossermv/Lindbeck.pdf>

Vtedy zaznamenali zahraniční pozorovatelia úspešné spojenie rýchleho ekonomického vývoja s rozsiahlou politikou reforiem a relatívnou nekonfliktnosťou v spoločnosti. Tento obraz úspešného a pokojného Švédska bol obzvlášť kontrastný na pozadí sociálnych a politických konfliktov v susedných štátoch. V tom čase kľúčovými cieľmi sociálno-ekonomickej politiky Švédska boli ekonomická bezpečnosť, vrátane plošnej zamestnanosti, poklesu diferenciacie príjmov, ako aj zníženie chudoby. Inštitucionálne usporiadanie švédskeho štátu je hlavnou črtou „švédskeho modelu“, keď veľké a centralizované inštitúcie majú v spoločnosti významnú prevahu. Dôležitými článkami tohto usporiadania sú: veľké výdavky štátneho sektora, štátne regulovanie na trhu práce, pokus štátu ovplyvniť úroveň celkových úspor a ponuku úverov a investícií, regulovanie kapitálového trhu, daní a štátnych dotácií, centralizované určovanie úrovni miezd, koncentrácia výroby a finančných aktív v rámci úzkej skupiny niekoľkých veľkých spoločností.

Nie je to tak dávno, čo sa vo Švédsku pohybovali sociálne dávky na úrovni 90-100% a dôchodky na úrovni 65 % mzdy. Takže štátne výdavky v sociálnej oblasti tvorili okolo 20% z celkových výdavkov štátu v porovnaní s 10%-ným priemerom v Európskej únii. Zároveň väčšina pracujúcich vo Švédsku platila dane v maximálnej sadzbe 70-80%! Za hlavnú príčinu neúspechu politiky štátu „verejného blahobytu“ považujú súčasní ekonómovia najmä vysoké dane a sociálne dávky.²

Ďalšia špecifická črta sociálno-ekonomického systému Švédska je spolupráca medzi zástupcami zamestnávateľov a zamestnancov. Počas niekoľkých desaťročí bol významnou časťou Švédskeho života centralizovaný systém rokovaní o uzavretí kolektívnych zmlúv v oblasti miezd pri účasti odborov a zamestnávateľov, keď sa politika odborov opierala o princípy solidarity medzi rozličnými skupinami pracujúcich.

Odbory sa podrobili veľkému politickému a administratívne vplyvu. Od vládnucej Sociálno-demokratickej strany dostali v 70. rokoch veľké privilégie. Odbory navrhli vytvorenie „fondov pracujúcich“, financovaných z daní s cieľom získať kontrolu nad švédskymi korporáciami. Začiatkom 80. rokov došlo k viacerým nezhodám medzi zástupcami odborov a zamestnávateľmi. Hlavným dôvodom bola zmena pozície zamestnávateľov a orientácia na princípy voľného obchodu.

² LINDBEK, A. 1997. The Swedish Experiment. In *Journal of Economic Literature*. 1997, roč. 35, č.3, s 1273–1319 [on-line]. [cit. 01.05.2013]. Dostupné na: <http://cob.jmu.edu/rossermv/Lindbeck.pdf>

V širšom zmysle je „švédsky model“ komplex sociálno-ekonomických reálií s vysokou životnou úrovňou a širokým meradlom sociálnej politiky.

Zhrnuté vyššie základne pojmy a definície „švédskeho sociálno-ekonomického modelu“ sú stále aktuálnou a zaujímavou oblasťou výskumu. Obzvlášť pri rozhodovaní o prijímaní opatrení v sociálnej a ekonomickej oblasti mladých štátov Strednej a Východnej Európy. Na komplikovanej ceste sú rovnako užitočné ponaučenia ako z úspechov tak aj neúspešných experimentov.

1 Vývoj švédskej ekonomiky v období rokov 1850 až 1890

Na základe analýzy dostupných literárnych prameňov je možné v skúmanom období rokov 1850 až 1890 identifikovať nasledovné kľúčové zmeny:

Zmena charakteru výroby z agrárnej na industriálnu, v danom období bola vyvolaná zavádzaním nových technológií do tradične poľnohospodárskej produkcie. Ťažobný priemysel mal svoje významné postavenie už v stredoveku avšak procesy industrializácie podporili v európskych krajinách rozvoj medzinárodného obchodu v rámci exportu napr. medi, železa, dreva atď., čo na jednej strane vyústilo do zvyšovania produktivity práce vo švédskej ekonomike vďaka industrializačným procesom, na strane druhej to vytvorilo predpoklady rozvoja švédskeho finančného systému, v dôsledku intenzifikácie zahraničného obchodu Švédska. Ďalším dôsledkom spomenutého vývoja boli rozsiahle infraštruktúrne investície vo švédskej ekonomike v rámci tohto obdobia. Tieto zmeny boli zamerané prevažne na budovanie železníc a ich prepojenie s európskymi dopravnými koridormi. Všeobecný ekonomický rozmach bol sprevádzaný rozvojom veľkých priemyselných a stavebných podnikov ako i tvorbou finančných inštitúcií. Za kľúčové trendy je možné v tomto období teda označiť liberálne reformy podporujúce rozvoj industrializácie, silnej mechanizácie výroby a podpory proexportnej štátnej politiky. Rozsiahla infraštruktúrna výstavba vyústila do skutočnosti, že v roku 1913 vykazovalo Švédsko najvyšší verejný dlh na obyvateľa na svete³. Druhým dôsledkom tejto skutočnosti bola skutočnosť, že v roku 1857 sa štát rozhodol financovať rozvoj železníc vydaním železničných dlhopisov do Nemecka t. j. vznikla prvá medzištátna dlhopisová transakcia.⁴ Okrem rozvoja infraštruktúry došlo

³ FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s. 636

⁴ Tamtiež.

i k rozvoju školstva, uzákonením povinnej šesťročnej dochádzky ako i k rozvoju podnikateľského prostredia zákonom o obchodných spoločnostiach.

Všeobecný rozmach bol krátkodobo prerušený tzv. finančnou resp. dlhopisovou krízou v rozmedzí rokov 1878 a 1879. Táto krátkodobá kríza vypukla v dôsledku výpadku príjmov z exportu železnej rudy do Anglicka v zmieňovanom období. Anglicko zvýšilo v tom čase vlastnú ťažbu železnej rudy, čo malo negatívny dopad v zmysle zníženia objemu a i ziskov z exportu švédskeho železa. Tento vývoj nakoniec vyústil do poklesu švédskych cenných papierov naviazaných na obchod so železom. Následne v 80. rokoch 19. storočia došlo ku konsolidáciám verejných výdavkov v zmysle ich racionalizácie.⁵ Od tohto okamihu zmenilo Švédsko hlavné hnacie sily sociálno-ekonomického rozvoja, ktorý už nebol v tak zásadnej miere naviazaný na obchod s prírodnými zdrojmi. Švédsko sa skôr snažilo dominovať prostredníctvom využitia primerane dobe vysokokvalifikovanej pracovnej sily a zavádzaním efektívnejších výrobných technológií.

2 Vývoj švédskej ekonomiky v období rokov 1890 -1935

Obdobie 1890 -1935, môže byť v rámci hodnotenia sociálno-ekonomického vývoja Švédska vnímané rôznorodo. V počiatočnom štádiu skúmaného časového intervalu vykazovalo Švédsko výrazne prorozvojové charakteristiky sociálno-ekonomického vývoja. V dôsledku skôr popísaných zmien a procesov vo švédskej ekonomike zastávalo Švédsko na začiatku 20. storočia vedúce postavenie v produktivite práce, v ekonomickom raste ako i v náraste reálnych miezd. Toto postavenie si udržalo počas celého skúmaného obdobia rokov 1890 až 1930.

Na prelome 19. a 20. storočia dochádza k rozmachu priemyselnej výroby ako i prudkému rozvoju bankového trhu. Medzi rokmi 1896 – 1910 vzniklo vo Švédsku okolo 50 nových bánk. V medzinárodnom kontexte však začalo Švédsko zaostávať v technologickom rozvoji i v rozvoji finančného trhu za Nemeckom a Anglickom.⁶

V medzivojnovom období došlo tak ako i v iných krajinách Európy k poklesu hospodárskeho rastu. Významný vplyv na švédsku ekonomiku mala tak ako i v prípade iných svetových ekonomík Veľká hospodárska kríza. Napriek spôsobeným rozsiahlym

⁵ Tamtiež.

⁶ FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s. 636

škodám Veľkou hospodárskou krízou, táto mala i pozitívne účinky. Tie sa prejavili ako výsledok nútenej racionalizácie a rastu inovatívnosti švédskej ekonomiky najmä v nových oblastiach spoločenského rozvoja a hospodárskeho rastu po Veľkej hospodárskej kríze. Na základe analýzy literárnych prameňov zaoberajúcich sa ekonomickou a spoločenskou históriou je možné za kľúčové zmeny v štruktúre hospodárskeho rastu a sociálneho rozvoja označiť najmä rozvoj nových segmentov spotrebiteľských potrieb, čo viedlo k reštrukturalizácii komoditnej skladby švédskej spotreby. Najvýraznejšie zmeny nastali v rámci nárastu spotreby produktov automobilového priemyslu, ďalej v segmente domácich elektrických spotrebičov, a v rozvoji maloobchodného bankovníctva, ai.

Načrtnuté zmeny sa premietli i do zmeny štruktúry kvalifikácie pracovnej sily a i dopytu po práci.

Vypuknutie prvej svetovej vojny možno označiť za obdobie prudkej zmeny v otázke postavenia Švédska voči ostatným európskym i zámorským krajinám, USA, Japonska a pod. Významným faktom bola Švédska vojenská neutralita na jednej strane a obchodná zainteresovanosť na medzinárodnom, svetovou vojnou poznačenom, obchode na strane druhej. Spomínaný proces viedol k odlevu kapitálových tokov zo švédskej ekonomiky. Švédsko vďaka rastúcim prebytkom exportu začalo od začiatku prvej svetovej vojny vyvážať tovar. Priaznivá zahraničnoobchodná situácia viedla k splateniu podstatnej časti štátneho dlhu vygenerovaného v minulých obdobiach.⁷

3 Vývoj švédskej ekonomiky v období rokov 1935 až 1975. Fenomén švédskeho modelu konca 60. rokov 20.storočia

Ďalšie veľmi významné obdobie vo vývoji švédskeho sociálno-ekonomického modelu je možné identifikovať v rozmedzí rokov 1935 až 1975. Toto obdobie možno považovať za kľúčové vo vzťahu k formovaniu hlavných charakteristík sociálno-ekonomického modelu Švédska v súlade s dnešnou predstavou a typologickým začlenením švédskeho sociálno-ekonomického modelu.

V krátkosti je možné skonštatovať, že v rámci historického kontextu sociálno-ekonomického vývoja v hospodárstve ostatných kľúčových subjektov svetovej ekonomiky,

⁷ FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s. 636

vývinové tendencie v rámci formovania originálneho sociálno-ekonomického modelu Švédska možno označiť za akúsi snahu o fúziu dvoch v tom čase dominantných, uplatňovaných koncepcií sociálno-ekonomických modelov vo svetovom hospodárstve.

Možno súhlasiť s tým, že Švédsko si išlo vlastnou cestou, pričom nepodľahlo ideologicky ani ekonomicky ani jednému z dvoch dominujúcich modelov usporiadania sociálno-ekonomického systému štátu. Vo Švédsku nedošlo ku glorifikácii kapitalistického liberálneho nazerania na problematiku riadenia sociálno-ekonomického rozvoja štátu. Na druhej strane môžeme skonštatovať, že napriek silnému postaveniu štátu a veľkej miere jeho zásahov do fungovania švédskej ekonomiky v danom období nedošlo vo Švédsku k vzniku plánovaného hospodárstva po vzore Sovietskeho zväzu. Na podklade skúseností s Veľkou hospodárskou krízou došlo vo Švédsku k posilneniu úlohy štátu, najmä jeho regulačných aktivít vo vzťahu k finančnému trhu v krajine, avšak napriek tomu proexportná orientácia a nadviazanie na medzinárodné trhy tovarov a služieb ostali nosným azimutom zahraničnoobchodnej politiky Švédska v danom období.

Za významné faktory pri formovaní kľúčových charakteristík švédskeho sociálno-ekonomického modelu v tomto období možno podľa nás považovať:

- V dôsledku veľkej hospodárskej krízy presadzované pôsobenie keynesovsky orientovanej hospodárskej politiky,
- dominanciu sociálno-demokratickej politickej strany pri moci,
- liberálnu tradíciu podnikania v rámci domácej ekonomiky,
- rozvinuté podnikateľské prostredie a infraštruktúru.

V krátkosti možno charakterizovať švédsky sociálno-ekonomický model fungovania štátu v danom období ako zmiešané hospodárstvo so silnou proexportnou orientáciou na zahraničné trhy na jednej strane a na strane druhej hospodárstvo so silným postavením štátu a vysokým objemom vládnych výdavkov v rámci rozvoja infraštruktúry či vládnych programov podpory sociálneho štátu. Podobné hodnotenie môžeme nájsť u viacerých autorov zaoberajúcich sa problematikou švédskeho resp. škandinávského sociálno-ekonomického systému^{8 9 10}.

⁸ OLOFSSON, L. - SCHON, S. 2004. Wage Formation, Labour Market Institutions and Economic Transformation in Sweden 1860 – 2000. Almqvist & Wiksell 2004, Štokholm, 270 s.

⁹ FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s. 636

Zásahy štátu sa týkali najmä využívania nástrojov fiškálnej politiky v zmysle zavedenia vysokej miery zdanenia príjmov. Významnou sa stala v rámci spoločenskej diskusie i v rámci riadenia štátu otázka udržania plnej zamestnanosti.¹¹

Podľa Fellmanovej a kol.¹² hlavné politicko-hospodárske ciele fungovania a rozvoja švédskeho štátu danom období možno zhrnúť nasledovne:

- plná zamestnanosť t.j. rozmedzie 1,5 až 2,5%,
- vysoký stupeň stability hospodárskeho cyklu,
- žiadne problémy v rámci platobnej a obchodnej bilancie,
- výrazné zvyšovanie objemu vládnych výdavkov,
- medzi-sektorová spoločensko-ekonomická rovnováha,
- asi 4% miera rastu hrubého domáceho produktu.

Dôkazom zvyšovania významu štátu v ekonomickej i sociálnej oblasti je skutočnosť, že v rozmedzí rokov 1960 až 1980 došlo k zvýšeniu objemu vládnych výdavkov z úrovne 31% hrubého domáceho produktu v roku 1960 na úroveň 62% hrubého domáceho produktu v roku 1980¹³

O účinnosti prijatých opatrení vypovedá v oblasti zamestnanosti a efektivity vynakladania vládnych výdavkov v zmieňovanom období i nasledujúca tabuľka, ktorá zachytáva porovnanie hospodárskeho rastu v troch kľúčových obdobiach, t. j. celkové rozmedzie rokov 1850 až 1975.

Tabuľka č. 1

Miera rastu hrubého domáceho produktu Švédska v období rokov 1850 až 1975 v [%]

Skúmané obdobie	Miera rastu HDP v %
1850-1890	1,5
1890-1930	2,1
1930-1975	3,2

Zdroj: (Schön 2000, s. 13. In FELLMAN)¹⁴

¹⁰ ESPING-ANDERSEN, G. 1990. The Three Worlds of Welfare Capitalism. New Jersey: Princeton University Press, 1990. 248 s.

¹¹ FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s. 636

¹² Tamtiež

¹³ FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s. 636

¹⁴ Tamtiež

Z prezentovanej tabuľky možno sledovať rastúcu účinnosť komplexu hospodárskopolitických opatrení Švédska v skúmanom období 1850-1975. Miera rastu hrubého domáceho produktu v skúmanom období kontinuálne rástla z hodnoty 1,5% v rámci obdobia 1850 až 1890 až na úroveň 3,2% v rámci obdobia 1930 až 1975.

4 Vývoj švédskej ekonomiky po roku 1975

Po období hospodárskej prosperity a rastu, ktorý v skôr popísaných súvislostiach viedol k rozvoju švédskeho sociálno-ekonomického modelu no najmä z neho prameniaceho rozširovania pôsobnosti, zväčšovania objemu výdavkov a celkového rastu významu verejného sektora v rámci ; národného hospodárstva v rozmedzí rokoch 1935 až 1975, sa v dôsledku hospodárskych turbulencií spôsobených ropnými šokmi a z nich prameniaceho poklesu hospodárskeho rastu švédsky sociálno-ekonomický model dostáva do fiškálnych a rozpočtových problémov.

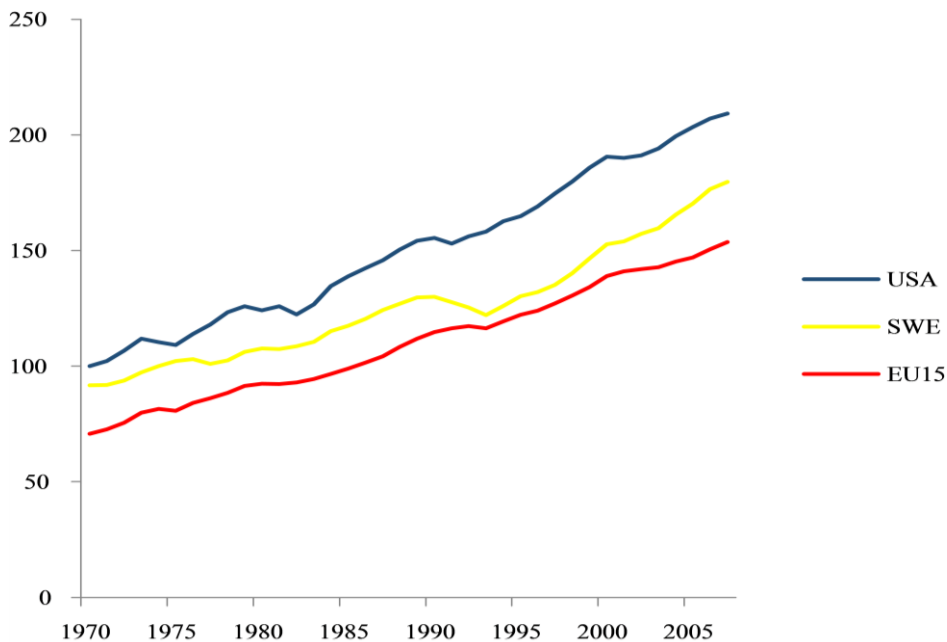
Podľa viacerých odborných zdrojov prešlo Švédsko v dôsledku výkyvov hospodárskeho rastu no najmä v dôsledku vonkajších zmien v medzinárodno-obchodnom prostredí v sledovanom období významnou zmenou v zmysle presadzovania sa neoliberalnej hospodárskej politiky oproti keynesovským stimuláciám pomocou zvyšovania vládnych výdavkov v predchádzajúcom období. Rozsah a štruktúra hospodárskych problémov švédskej ekonomiky viedli po roku 1975 k postupnej deregulácii viacerých odvetví. Najmarkantnejšie sa táto tendencia prejavila v oblasti finančného trhu a bankového sektora a v procese privatizácie viacerých veľkých štátnych podnikov.¹⁵

Pre vykreslenie hospodárskeho vývoja v predmetnom období uvádzame obrázok . č. 1, ktorý zobrazuje vývoj rastu hrubého domáceho produktu per capita v Spojených štátoch amerických, Švédsku a v EÚ 15 v časovom intervale rokov 1970 až 2005.

¹⁵ FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s. 636

Obrázok 1

Vývoj rastu reálneho hrubého domáceho produktu per capita vo vybraných krajinách v období rokov 1970 až 2005 – Index 100 = USA 1970

Zdroj (Berg, A. 2011)¹⁶

Na obr. č. 1 môžeme identifikovať turbulentný vývoj v období rokov 1975 až 1983. Najväčšie výkyvy vykazuje daný ukazovateľ od začiatku 90. rokov 20. stor., kde môžeme vidieť prudký prepád tohto ukazovateľa v dôsledku švédskej bankovej a finančnej krízy. Zobrazený vývoj dokumentuje skutočnosť, že ani náhly príklon k neoliberálnej politike v koncom 80. rokov 20. storočia zo strany švédskej vlády a finančných inštitúcií nebol celkom bezproblémovým riešením štrukturálnych a fiškálnych problémov švédskej ekonomiky. Napriek tomuto krízovému obdobiu môžeme vo vývoji švédskej ekonomiky na grafe vidieť, relatívne silné zotavenie ekonomiky po roku 2000, kedy sa rozdiel vo vývoji sledovaného ukazovateľa medzi USA ako lídrom v danej oblasti a Švédskom významne znižuje. Problematikou švédskej bankovej krízy sa budeme zaoberať v ďalšej podkapitole našej práce.

Za kľúčové chyby hospodárskej politiky Švédska v období po roku 1975 podľa viacerých ekonómov zaoberajúcich sa problematikou švédskeho sociálno-ekonomického modelu možno označiť nasledovné skutočnosti:

¹⁶ BERGH, A. 2011. The Rise, Fall and Revival of the Swedish Welfare State: What are the Policy Lessons from Sweden? [online]. 2011 [cit.19.02.2015]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1884528

- Po roku 1970 začalo Švédsko dotovať subvenciami vlastné problémové odvetvia priemyslu. Navyše v snahe pozdvihnúť konkurencieschopnosť vlastných výrobcov prišlo k devalvácii švédskej koruny, čo malo za následok krátkodobé zlepšenie situácie, ale viedlo to k zakrývaniu pravej podstaty problému a to nízkej produktivite práce a jej nekvalite v porovnaní s ostatnými vyspelými ekonomikami, najmä ekonomikou Spojených štátov amerických. Tento vývoj viedol k prehĺbovaniu štrukturálnych problémov vo švédskej ekonomike, ktoré ostali bez riešenia.
- Po roku 1970 boli prijaté viaceré zákony a opatrenia, ktoré prispeli k zvyšovaniu ceny práce napr. zákon o pravidlách zamestnávania stavebných robotníkov, zákon ukladajúci povinnosť zamestnávateľa poskytnúť a preplatiť voľno na jazykové vzdelávanie zamestnancov a povinnosť platiť za jazykové vzdelávanie migrantov v oblasti výučby švédskeho jazyka. Bol prijatý i zákon o ochrane zamestnankýň pred skončením pracovného pomeru počas tehotenstva. Taktiež boli prijaté zákony znevýhodňujúce prácu na dohody. K prehĺbeniu tohto trendu prispel zákon o poskytnutí plateného pracovného voľna na aktivity v súvislosti s odborovou činnosťou, i voľna na vzdelávanie a odborný výcvik. V roku 1975 bola uzákonená povinnosť zamestnávateľa informovať úrad práce o vzniknutých pracovných miestach. V roku 1977 bol prijatý zákon o zosúladovaní pracovného a osobného života, v rámci ktorého museli zamestnávatelia rešpektovať významné faktory a udalosti osobného života zamestnanca a zosúladiť s nimi jeho pracovné zaradenie či pracovnú dobu. V roku 1978 boli prijaté zákony zamedzujúce práci nadčas a predlžujúce nárok na pracovnú dovolenku.
- Spomenuté opatrenia viedli k nárastu ceny práce v oveľa výraznejšej miere ako tomu bolo pri ukazovateli produktivity práce. Cena práce rástla najmä z dôvodu rastúceho daňového zaťaženia, keď odvody zo mzdy boli v roku 1970 na úrovni 12,5% a v roku 1979 tento ukazovateľ vzrástol na úroveň 36,7%. Ďalším faktorom podporujúcim načrtnutý trend bol vysoký rast nominálnych miezd v rámci daného obdobia.¹⁷

¹⁷ BERGH, A. 2011. The Rise, Fall and Revival of the Swedish Welfare State: What are the Policy Lessons from Sweden? [online]. 2011 [cit.19.02.2015]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1884528

- Vysoká miera zdanenia spôsobila v predmetnom období nárast neefektívnosti výberu daní, keďže došlo k nárastu počtu a rozsahu daňových podvodov.
- Vysoká miera zdanenia v kombinácii s veľkou mierou úľav na úrokoch pri pôžičkách spôsobili, že fenomén financovania súkromnej spotreby domácností sa stal atraktívnou možnosťou zníženia miery zdanenia príjmov domácností a zvýšenia ich disponibilného príjmu. T. j. financovanie súkromnej spotreby domácností prostredníctvom pôžičiek a úverov sa stalo veľmi rozšírené najmä v druhej polovici skúmaného obdobia.
- Prudká devalvácia švédskej koruny v roku 1982 kombinovaná s ekonomickým boomom po roku 1980 spôsobili, že vývoj viacerých ekonomických indikátorov sa javil ako zdravý a veľmi priaznivý. To malo za následok nepriechnosť a politickú neochotu prijať zásadné ozdravné ekonomické opatrenia v zmysle reštrikčnej finančnej politiky štátu.¹⁸

Príčin načrtnutej štrukturálnej ekonomickej nerovnováhy vo švédskej ekonomike bolo samozrejme viacero. Nami uvedené skutočnosti predstavujú len tie, v otázke ktorých panuje široká zhoda medzi autormi skúmajúcimi fenomén švédskeho sociálno-ekonomického modelu.

Vyššie charakterizovaná situácia vo švédskom hospodárstve nakoniec vyústila do veľmi zložitej etapy vývoja švédskej ekonomiky známej ako švédska banková alebo finančná kríza, ktorá postihla švédsku ekonomiku začiatkom 90. rokov 20. storočia. Táto kríza mala významný vplyv ako na fungovanie inštitúcií finančného trhu tak i na rozsah a charakter verejného sektora vo švédskom národnom hospodárstve a v neposlednej rade vyústila do zmeny charakteru uplatňovanej hospodárskej politiky štátu.

Použitá literatúra:

BARRY, P. B. – RIVLIN, A. M. 1998. The Swedish Economy. In Southern Economic Journal. roč. 54, č. 3. s. 787-789 [on-line]. [cit. 01.05.2013]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1059027?uid=3739232&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102594131311>

¹⁸ Tamtiež

- BERGH, A. 2011. The Rise, Fall and Revival of the Swedish Welfare State: What are the Policy Lessons from Sweden? [online]. 2011 [cit.19.02.2015]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1884528
- BERGH, A. 2014. Sweden And The Revival Of The Capitalist Welfare State. Cheltenham Glos: Edward Elgar Pub, 2014. ISBN: 978 1 78347 349 6
- ESPING-ANDERSEN, G. 1990. The Three Worlds of Welfare Capitalism. New Jersey: Princeton University Press, 1990. 248 s. ISBN 0691094578.
- FELLMAN, S. et al. 2008 Creating Nordic Capitalism. The Development of a Competitive Periphery. Palgrave Macmillan, 2008, s 636 ISBN: 9780230545533
- LINDBEK, A. 1997. The Swedish Experiment. In Journal of Economic Literature. 1997, roč. 35, č.3, s 1273–1319 [on-line]. [cit. 01.05.2013]. Dostupné na: <http://cob.jmu.edu/rossermv/Lindbeck.pdf>
- OLOFSSON, L. - SCHON, S. 2004. Wage Formation, Labour Market Institutions and Economic Transformation in Sweden 1860 – 2000. Almqvist & Wiksell 2004, Štokholm, 270 s. ISBN: 9789122021032
- Statistics Sweden. 2009. [on-line]. [citované 01.06.2013]. Dostupné na WWW: http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____89245.aspx
- The Swedish Economy. 2009. NATIONAL INSTITUTE OF ECONOMIC RESEARCH (NIER) [on-line]. [citované 01.06.2013]. Dostupné na WWW: http://www.konj.se/download/18.2b8975271278f4c2de580005657/KL_mar2010eng.pdf

Informácia o autorke:

Ing. Tatiana Damašková

externá doktorandka

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Email: tatiana.damaskova@gmail.com

Hodnotová stabilita štátov strednej a východnej Európy

Marian Bušša

Abstrakt

Slovensko a viaceré ďalšie krajiny strednej a východnej Európy dnes čelia neobvyklej výzve. Tieto krajiny potrebujú nájsť vnútornú silu na potvrdenie svojich liberálno-demokratických hodnôt. V opačnom prípade im hrozí destabilizácia novými požiadavkami na znovuo tvorenie problematických otázok identít, či charakteru režimu. Nové internetové masmédiá odmietajú zavedené dimenzie politických konfliktov a prezentujú problémy spoločnosti ako dôsledok základných charakteristík ekonomického a politického systému. Politické elity aj spoločnosť ako celok by mali byť schopné na takéto jednanie sebavedomo reagovať. V opačnom prípade si musia byť vedomé, že pasívnym prístupom umožňujú vnesenie týchto nových sporov do politického života, čo prinesie dlhodobé náklady pre celú spoločnosť.

Kľúčové slová: téma, konflikt, štiepenie, masmédiá, sloboda

JEL Klasifikácia: F54, F52

Abstract

Slovakia and several other countries in Central and Eastern Europe are facing an unusual challenge today. These countries need to find inner strength to confirm their liberal democratic values. In other case they face a threat of destabilisation by recent demands to reopen sensitive issues of identity or character of the regime. New Internet based mass media reject established dimensions of political conflicts and frame problems of society as a consequence of basic characteristics of economic and political system. Political elites and society itself should be able to react to such actions confidently. If not, they should be aware, that passive behavior opens the way for these new issues to enter political life, which would bring long-term costs for entire society.

Key words: issue, conflict, cleavage, mass media, freedom

JEL Classification: F54, F52

Úvod

Stredná a východná Európa sa v priebehu roku 2014 nečakane ocitli vo výrazne zmenenej bezpečnostnej situácii. V tomto článku sa viac ako jej medzinárodnými aspektmi plánujeme zaoberať tým, či a ako táto zmena ovplyvňuje vnútropolitické prostredie štátov ako je Slovensko. Stredná a východná Európa sa totiž oveľa akútnejšie ako s priamou vojenskou hrozbou musí vysporiadať s hodnotovou destabilizáciou. Napriek možným pochybnostiam o praktickej použiteľnosti článku 5 Severoatlantickej zmluvy, poskytuje členstvo v NATO najvyššiu možnú bezpečnostnú záruku v súčasnom svete. Z pohľadu vojenskej obranyschopnosti sú tak aj relatívne slabšie vyzbrojené štáty regiónu v bezpečí, čo ich samozrejme nezbavuje zodpovednosti za svoju obranu. V porovnaní s vojenskou stránkou obrany týchto štátov je obrana ich liberálnych a demokratických hodnôt v žalostnom stave. Záleží totiž od vnútorných zdrojov každého štátu a nemožno ju zabezpečiť, ani istiť zvonka. A tu je základ problému viacerých krajín regiónu – ich vnútorná vôľa brániť svoje liberálne a demokratické hodnoty je veľmi slabá, niekedy akoby úplne chýbala. Deje sa tak v čase, kedy sú tieto spoločnosti vystavené útokom na ich štvrt' storočia budované spoločenské hodnoty a výsledky mnohých predchádzajúcich spoločenských diskusií a kompromisov sú spochybňované ako nelegitímne cudzokrajné doktríny. Sú tak systematicky rozleptávané základy, na ktorých je postavená súčasná politická súťaž s jej témami a konfliktmi. Bez celospoločenskej zhody na týchto základoch, môže byť v extrémnom prípade celá súčasná politická debata odmietnutá ako nedôležitá a podružná. Samozrejme, že riešením nie je návrat k témam, ktoré tieto spoločnosti už v minulosti právne riešili a stáli ich mnoho času a pozornosti. Tu je ale treba, aby spoločenské a politické elity v súčinnosti so štátnym aparátom jednotne takéto spochybňovania odmietli a vytesnili ich mimo verejný diskurz. Takúto jednotnú akciu elít sa však veľmi často nedarí dosiahnuť, nehovoriac už o cieľavedomej politike štátu. Naopak, časť politických elít, nehovoriac už o štátnych inštitúciách, potrebu prihlásenia sa k spoločným hodnotám a ich obrany bagatelizuje. Namiesto toho sa, v tomto prípade nesprávne, odvoláva na myšlienky slobody vyjadrovania a tlače a rovnosti názorov. V situácii náhleho ideologického tlaku zvonka, stoja mnohé štáty regiónu nečinne a ľahostajne sa prizerajú poškodzovaniu svojich dlho budovaných spoločenských hodnôt.

1 Predpoklady a obmedzenia slobodnej diskusie

Nie je účelom tejto práce spochybňovať základné liberálne slobody, medzi ktoré sloboda vyjadrovania určite patrí. Čo tvrdíme je, že bez bližšej predstavy ako funguje diskusia, riešenie politických tém a konfliktov a vytváranie rozhodnutí v spoločnosti sa sloboda vyjadrovania mení na vyprázdnený pojem. Presne takýmto spôsobom je používaný na legitímáciu publikovaných textov a verejných vyjadrení slúžiacich najmä na destabilizáciu spoločnosti a spochybnenie jej základných spoločných hodnôt.

Schopnosť spoločnosti zaoberať sa politickými témami je obmedzená. Nie z hľadiska obsahu tém, ale z hľadiska množstva preberaných tém v určitom momente a z hľadiska postupnosti ich preberania. Je teda úplne legitímne a dokonca životne dôležité pre demokratickú spoločnosť vedieť sa zaoberať akoukoľvek otázkou, ktorá je pre ňu dôležitá, teda doslova akoukoľvek otázkou. Obmedzenie tohto pravidla je jednak početné – spoločnosť sa dokáže v každom momente skutočne zaoberať iba jednou témou a prijímať k nej záväzné rozhodnutia prostredníctvom svojich politických inštitúcií. Niektoré otázky sú závažnejšieho charakteru než ostatné, diskusia k nim môže byť prudšia a zároveň dôkladnejšia, než k otázkam každodenným. Sú otázky, ktorých preberanie si vyžaduje pozornosť celej spoločnosti po relatívne dlhú dobu. Spoločenským nákladom preberania takýchto otázok je politická stagnácia krajiny. Kým sa závažná otázka nevyrieši a neprijme sa rozhodnutie akceptovateľné pre veľkú väčšinu spoločnosti, budú ostatné témy iba rukojemníkmi pri jej rozhodovaní.

Druhým obmedzením je teda aj hierarchia tém z hľadiska priority, poradia ich preberania. Niektoré témy nie len, že sú preberané dlhšie a obtiažnejšie ako ostatné, sú tiež preberané predostne. Kým nie je vyriešená otázka definície občianstva, otázok identít, či charakteru režimu, je veľmi problematické kompetentne preberať témy ekonomiky, či dobrého fungovania štátu. Slovensko tieto otázky zaneprázdňovali celé jedno desaťročie po roku 1989. Výsledkom boli na jednej strane menší pokrok v transformácii ekonomiky či integrácii do euroatlantických štruktúr, na druhej strane to boli vytvorené základy pre jednotnejšiu spoločnosť, kooperatívnejšie elity, spoločnú predstavu o ďalšom smerovaní krajiny a charaktere jej režimu.

2 Preferencia jednotlivých tém v politickej súťaži

Práve kvôli prednosti tém konfliktnejšieho charakteru pri získavaní pozornosti voličov, sú relatívne úspešné napr. politické subjekty profilované na nacionalistických témach, aj keď ich ponúkané riešenia pre každodenný chod štátu môžu byť v porovnaní s

ostatnými stranami nejasné, či nekonceptné. Tieto strany sú v pokušení zvyšovať pred voľbami národnostné napätie, ak je treba, tak aj neopodstatnenými tvrdeniami, pretože tým spoločnosť automaticky presmerováva svoju pozornosť od socioekonomických tém, kde nemajú čo ponúknuť, k témam národnostným, ktorým budú dominovať. Strana tak môže podobným postupom zvýšiť svoju voličskú podporu, spoločnosť však nesie náklady takého to postupu. Tými môžu byť jednak zvýšené národnostné napätie, narušená dôvera medzi etnikami aj ich elitami, sťažujúca akúkoľvek budúcu spoluprácu a najmä narušenie diskusie o pôvodne preberanej téme socioekonomického charakteru. Práve socioekonomické témy majú pri tom potenciál zvyšovania kvality života v krajine, riešenia každodenných problémov obyvateľov a tým aj zvyšovania spokojnosti s existujúcim politickým režimom. Ich kvalitné riešenie je ale podmienené relatívnym pokojom v spoločnosti. Tento pokoj spoločnosti nie je ani tak pozitívnou hodnotou, ako absenciou destabilizujúcich prvkov.

Podobné stratégie sú vlastné viacerým politickým subjektom, nie len tým nacionalistickým. Do tej miery, do akej politické subjekty po nich siahajú, majú ostatné strany motiváciu vytesňovať ich z okruhu spolupráce a diskusie. Je to prirodzená reakcia zbytku politických elít voči tej časti, ktorá sťažuje vytváranie dohôd a vecnú diskusiu podľa spoločne akceptovaných pravidiel. Spoločnosť je tak na jednej strane zraniteľná voči otváraniu konfliktných politických tém, na druhej strane má určité korekčné mechanizmy.

3 Tri dimenzie konfliktov v spoločnosti

Podľa Kitschelta (1992) distributívne - teda socioekonomické - konflikty a ich témy sa v moderných demokratických spoločnostiach dokázali odpojiť od širších konfliktov o charakter občianstva a o charakter kolektívneho rozhodovania. Je to dané tým, že distributívne konflikty sa zaoberajú deliteľnými zdrojmi a je tu teda ľahko dosiahnuteľný kompromis. Umožňujú občanom efektívne sa zapájať do kolektívneho rozhodovania a tým udržiavať legitimitu jeho pravidiel. Socioekonomické témy majú teda podľa Kitschelta najmenej konfliktný potenciál, väčší majú témy týkajúce sa nastavenia demokratických procedúr a najkonfliktnejšie sú témy občianstva, teda témy identít. Ich vzrastajúca konfliktnosť spočíva v tom, že ich zmena na seba nutne viaže aj zmeny týkajúce sa menej konfliktných tém.

Podobne Claus Offe (1998) rozoznáva tri rôzne dimenzie otázok, s ktorými sa moderné demokracie najčastejšie potýkajú. Za najjednoduchšie riešiteľné sú opäť považované konflikty záujmov, ktoré sa zaoberajú distribúciou zdrojov¹. Podmienkou ich riešiteľnosti je, že procedúry ich riešenia sú všeobecne uznávané. Zložitejšie a konfliktnéjšie, viac destabilizujúce demokratický politický systém, sú podľa Offeho ideologické konflikty, týkajúce sa predstáv o právach a povinnostiach vzhľadom k politickej obci, spoločnosti a ekonomike. Ťažko sa tu nachádza zhoda na procedurálnych pravidlách rozhodovania a súperiace ideologické pohľady sa navzájom principiálne odmietajú ako „zlé“. Najdestabilizujúcejšími sú konflikty identít, kde je ako žiadúci cieľ jednej skupiny vytlačenie inej skupiny, alebo jej asimilácia. Samotná existencia politickej komunity je takýmto konfliktom ohrozená, najmä ak neexistujú spoločne uznávané zmierovacie procedúry. Obe skupiny sa navzájom vylučujú a odmietajú s druhou vôbec vstúpiť do diskusie.

Offeho pohľad sa do značnej miery zhoduje s Kitscheltovým. Existujú rôzne úrovne konfliktov v spoločnosti, pri čom ich závažnosť a rizikovosť pre spoločnosť je odstupňovateľná a závažnejšie témy majú schopnosť mať dopad na riešenie tých menej závažných. Ak je teda v spoločnosti otvorená diskusia o téme identít, bude sťažené aj efektívne vyriešenie témy konfliktu záujmov, ktorá by inak bola ľahko riešiteľná.

V porovnaní s Kitscheltom ale Offe ide ďalej v zdôrazňovaní stability demokratického režimu, ak má režim prinášať pre občanov užitočné výstupy. Obaja uznávajú úlohu politických elít vo vyberaní agendy politického zápasu a teda jej filtrujúcej funkcie smerom k preberaným témam sporov. Demokratický režim nevnímajú ako prirodzene stabilný, ale naopak ako otvorený svojmu vlastnému zrušeniu demokratickými prostriedkami. Politické elity a inštitúcie však nemajú byť k takémuto vývoju ľahostajné, ale snažiť sa o stabilitu politiky. Štiepenia sú podľa nich najmä politického charakteru a teda sú vytvárané viac strategickými voľbami politických elít, než samovoľným spoločenským kryštalizovaním názorov.

Politický proces by bez stabilizačného vplyvu elít a inštitúcií narážal na demokratické paradoxy a cyklické problémy rozhodovania. Na druhej strane toto usmerňovanie elitami nemožno preceňovať ako riadenie demokracie. Rozhodovacie procesy sú príliš nepredpovedateľné, jednotliví aktéri nemajú dostatok informácií a vplyvu na sledovanie zložitých stratégií a dochádza k mnohým omylom a zlému odhadnutiu situácie.

¹ Podobné delenie druhov štiepení na behaviorálne, postojové a askriptívne používajú aj Rae a Taylor (1970) .

4 Faktory úspechu jednotlivých dimenzií konfliktov v politickom systéme

Offe (1998) rozoberá aj možný vývoj jednotlivých úrovní konfliktov v spoločnosti. Podľa modernizačnej teórie by z dlhodobého hľadiska mali konflikty identít a ideológie strácať na význame v prospech konfliktov záujmov, v rámci ktorých je ľahšie dosahovaný kompromis, ktorý ďalej posilňuje dôveru v systém a spoluprácu. Alternatívna teória hovorí o oživovaní konfliktov identít a ideológie skupinami, ktoré boli v rámci rozdeľovania ziskov spoločnosti dlhodobo neúspešné. Snažia sa tak upútať pozornosť voličov prenesením konfliktu o poschodie vyššie na konfliktnejšiu dimenziu. Podobne vnímame pokusy či už domácich nespokojných skupín, alebo zahraničných masmediálnych vplyvov o oživenie veľmi konfliktných dimenzií konfliktov na Slovensku, ako aj v iných krajinách regiónu. Podľa Offeho krajiny, v ktorých sa pre nedostatočne rýchlu modernizáciu obnoví sústredenie na konflikty identít sa následne dostávajú do pasce vzájomne sa posilňujúcej politickej nestability a hospodárskeho zaostávania.

Ak sa o otvorenie tém sporov založených na identite a ideológii snažia iba časti domácej spoločnosti a nejedná sa o zahraničné ovplyvňovanie, záleží ich úspech na tom, akú odozvu budú mať medzi členmi spoločnosti a ako na ne zareagujú politické elity. Najpravdepodobnejšie je, že takéto snahy budú pre svoje mnohé náklady a prekážky neúspešné. Zbytok spoločnosti a najmä už etablované politické elity nebudú mať záujem o prispôsobovanie politickej súťaže týmto témam. Najviac by získali práve presadzovatelia nových tém a znamenalo by to relatívnu stratu pre už existujúce politické elity. Nové témy konfliktu nemajú ani porovnateľné organizačné zázemie ako zavedené témy v podobe záujmových skupín, špecialistov, či masmédií, ktoré by sa na ne orientovali. Spoločnosť môže byť novými témami oslovená, ale ich zaradenie do politickej diskusie a vyjednávania by znamenalo zásadnú zmenu rozloženia straníckych síl. Občania by boli nútení prehodnotiť svoje politické a stranícke preferencie, vzhľadom na príchod nových tém idúcich naprieč súčasným tematickým rozdelením. Z toho dôvodu je najpravdepodobnejšie, že dôjde k tomu, čo Athony Downs (1972) v rámci tzv. *issue-attention cycle* nazýva uvedomením si ceny významného pokroku a postupným upadáním záujmu o danú tému. Existujúce nastavenie je viazané na určité výhody, ktoré by boli v prípade zmeny v danej oblasti odstránené tiež. To vyvolá obavy, či stratu záujmu veľkej časti verejnosti, ktorá sa téme začne vyhýbať.

K príchodu nových tém, alebo aj oživeniu celých dimenzií konfliktov napriek tomu občas dochádza. Záleží od podmienok v jednotlivých krajinách, najvýznamnejší vplyv môže mať to,

či takéto nové rozdelenie spoločnosti ide naprieč tými existujúcimi, alebo ich kopíruje. V druhom prípade sú šance nového konfliktu väčšie.

Podľa Kitschelta (1992) majú existujúce politické elity významnú stabilizačnú úlohu a obmedzujú prístup nových tém a dimenzií sporov do politickej arény. Bez nich by napriek spomínaným nákladom a prekážkam bolo príliš jednoduché pre akékoľvek vyslovené požiadavky vstúpiť do politického procesu. Znamenalo by to zvýšenie volatility a zložitosti robenia politických rozhodnutí. Smerovanie existujúcich požiadaviek a formovanie politických preferencií do budúca je zabezpečované jednak základnými ústavnými nastaveniami procesu politickej participácie, ako je volebné právo, či delenie zložiek moci a zároveň štruktúrou stranických alternatív a vnútorného rozhodovania strán. Tieto nastavenia, samozrejme, nie sú priaznivo nastavené pre vstup nových tém. Liberálne zastupiteľské demokracie teda sú otvorené akýmkoľvek požiadavkám, ale to neznamená, že je voči nim neutrálna. Nevyhnutne vytvára štruktúru obmedzení a príležitostí danú dovtedajším vývojom.

5 Spoločné znaky nových masmédií

Vyššie opísané tendencie otvárať nové témy sporov a preferencia konfliktov identít a ideologických konfliktov oproti konfliktom záujmov možno pozorovať ako spoločnú črtu novej generácie väčšinou internetových masmédií na Slovensku a viacerých iných krajinách regiónu. Možno si všimnúť tendenciu dávať existujúce konkrétne problémy spoločností do súvisu so základným nastavením ich ekonomického poriadku, či liberálno-demokratického režimu. To sa v čase stále neprekonanej medzinárodnej ekonomickej krízy, relatívne vysokej nezamestnanosti a chronickej korupcie stretáva s pozitívnym ohlasom mnohých vrstiev obyvateľstva. Namiesto vecného prístupu k problémom spoločnosti sa predostiera tvrdenie o zbytočnosti snahy o ich zlepšenie, pretože chybné je základné nastavenie spoločnosti a štátu. Výsledkom takéhoto myslenia je jednak rezignácia na riešenie problémov a ich pravdepodobné ďalšie zhoršovanie a zároveň zmena v témach, ktoré sú diskutované spoločnosťou z praktických distributívnych konfliktov na konflikty režimu a identít. Takýto proces, ak je úspešne spustený, znamená spomalenie riešenia tém, ktoré majú schopnosť zvyšovať životnú úroveň a spokojnosť so životom. Tieto témy sú odsunuté na vedľajšiu koľaj zložitejšími a zdĺhavejšími témami, ktoré samé o sebe nedokážu riešiť konkrétne problémy spoločnosti, ale týkajú sa toho ako nanovo zdefinovať spoločnosť, jej členov a ich vzájomné vzťahy a mechanizmy, akými sa bude rozhodovať o problémoch. Tieto konflikty výrazne

polarizujú spoločnosť a zároveň neprinášajú priamo žiadne zlepšenia, vytvárajú teda ešte väčšiu nespokojnosť s existujúcim stavom a radikalizáciu navrhovaných riešení.

Viacere konfliktné témy, ktoré tieto masmédiá nanovo otvárajú, boli v minulosti predmetom dlhej a zložitej spoločenskej diskusie a bolo k nim prijaté široko akceptované riešenie. Toto riešenie je často kompromisom, čo znamená čiastočnú nespokojnosť všetkých vyjednávajúcich strán. Je však najlepšou z dosiahnuteľných alternatív. Znovu otvárať takúto tému znamená jednak zastaviť diskusiu na akúkoľvek inú aktuálnu tému a zároveň spochybniť ťažko vyrokovanú politickú dohodu z minulosti, ktorá medzitým prinášala výhody veľkej väčšine spoločnosti, aj keď si vedeli jej jednotlivé časti predstaviť preferovanejšiu alternatívu.

Je teda pochopiteľné, ak veľká časť spoločnosti, elít a médií odmieta takúto tému otvárať a reagujú kriticky na spochybňovanie už dosiahnutých dohôd a riešení. Žiadna téma nesmie byť postavená mimo možnosť diskusie, ale sú témy ktorých preberanie si vyžaduje dlhú, sústredenú celospoločenskú diskusiu a ich nastavenie tvorí základnú definíciu spoločnosti a štátu. Pokusy o ich otváranie bez zjavného dôvodu sú uvedomelými, alebo neuvedomelými krokmi k destabilizácii spoločnosti a politiky. Nemožno ich preto legitimizovať jednoduchým odkazom na slobodu vyjadrovania a tlače a spoločenské elity a je prirodzené, že médiá ich majú tendenciu otvorene vytesňovať z verejnej diskusie. Nemožno očakávať, že takéto témy sa nikdy nikto nebude pokúšať otvárať. Nemožno ani zakazovať diskutovanie, či písanie o nich. Pre dosiahnutie základnej stability štátu je ale nutné, aby bola spoločnosť pripravená takéto prejavy a články jednotne a energicky odmietnuť ako nekvalifikované a ľahkovážne. Ak to neurobí, malo by to znamenať, že sú elity, médiá a celá spoločnosť a pripravené danú tému nanovo riešiť so všetkými nákladmi a rizikami, ktoré taká diskusia obnáša. Netreba zabúdať, že aj v krajinách Západu došlo k viacerým zmenám dovtedy ustálených hodnôt².

6 Zahraničné ovplyvňovanie spoločností v strednej a východnej Európe

Offe (1998) sa dotýka aj možnosti vonkajšieho ovplyvňovania spoločnosti a štátu. Ak sú podľa neho názory v spoločnosti produktom mocenského, ideologického, či mediálneho

² Ronald Inglehart (1977) upozorňoval na postmateriálny posun v spoločnostiach Západu dve desaťročia po konci druhej svetovej vojny. Výsledkom bol posun od hodnôt sebazáchovy k hodnotám sebavyjadrenia a na úrovni politických zručností posun od elitami riadených aktivít k elity vyzývajúcim aktivitám. V strednej a východnej Európe je však viac než dve desaťročia po páde komunistických diktatúr hodnotový posun nejasný a plný vnútorných rozporov. Napríklad u časti spoločnosti ide obhajoba autoritárskych postojov ruku v ruku s volaním po radikálne liberálnom prístupe k slobode vyjadrovania a tlače.

ovplyvňovania iným štátom, nie je splnená základná podmienka na fungovanie demokratického politického systému.

Dostávame sa naspäť k problému vonkajšieho ovplyvňovania vnútro politickej diskusie nezávislého štátu. V predchádzajúcej časti textu sme rozoberali len situáciu, kedy základné hodnotové nastavenie spoločnosti skúša destabilizovať z vlastných pohnútok skupina občanov štátu. Bude rovnaké riešenie, teda jednotný odmietavý postup, efektívny aj voči cudziemu štátu, či veľmoci, ktorá má záujem a prostriedky na destabilizáciu určitej spoločnosti? Určite bude predstavovať nevyhnutnú podmienku odolaniu takémuto tlaku, ale nemusí stačiť. Záleží, okrem iného, od rozsahu prostriedkov, ktoré využíva. Predstavme si, že manipulujúcou krajinou je regionálna nedemokratická veľmoc a manipulovanou krajinou je relatívne malý štát s krátkou demokratickou tradíciou. V takejto situácii sa ocitlo medzivojnové Československo, ako terč útokov hitlerovského Nemecka. Na základe vtedajších politík najmä ČSR, ale aj iných demokracií tej doby, sformuloval Karl Loewenstein (1937) svoj koncept „*militant democracy*“, ktorý je dnes prekladaný aj ako obrans schopná demokracia.

Koncept medzitým prešiel určitým vývojom a jeho pôvodný význam tak môže byť odlišný od toho pôvodného. Takisto jeho použitie je dnes často navrhované aj v oveľa pokojnejších časoch a okolnostiach, než pre aké bol pôvodne vytvorený. Práve kvôli pričastým návrhom na použitie tohto konceptu v praxi je autor tohto článku k nemu skôr zdržanlivý. Koncept, ktorý vznikol v objektívne nebezpečnej situácii rýchlo sa množiacich nedemokratických režimov sa v posledných desaťročiach začal navrhovať ako univerzálny všeliek antisystémových prejavov v demokratických spoločnostiach. Navrhoval sa prakticky ako náhrada za fungujúcu občiansku spoločnosť. Túto funkciu - podľa autora tohto článku - plniť nedokáže, ale to neznamená, že nemá čo ponúknuť. Inšpiratívny je najmä v prípade, že relatívne konsolidovaná demokratická spoločnosť čelí zvonka prichádzajúcemu destabilizačnému tlaku. Je otázne, či viaceré z Loewensteinom (1937) navrhovaných opatrení nie sú pre demokraciu zhubnejšie, než javy, ktoré sú nimi obmedzované. Každé z nich je teda treba posudzovať nanajvýš kriticky, pretože ide o obmedzovanie slobody v spoločnosti.

Medzi Loewensteinových (1937) štrnásť princípov obrans schopnej demokracie patrí:

1. Byť pripravený zakročiť vojenskými a policajnými zložkami proti pučom, velezradám, vzburám a nepokojom.
2. Zakázať akúkoľvek podvratnú aktivitu a nezákonné spolčovanie všeobecne, skupiny, ktoré sú pripravené, alebo majú za cieľ nezákonným spôsobom si uzurpovať moc v štáte. Štát, či už vláda, alebo súd, majú potom právo takú organizáciu zakázať. Ako hovorí Loewenstein, toto

opatrenie nie je dostatočné na zabránenie znovuzrodeniu strán v nových podobách, ako v Československu Nemeckých národných socialistov ako Sudetonemeckej strany. Pomáha preto súčasný zákaz vojenskej aktivity strany. Dôsledkom zrušenia strany je aj likvidácia a zhabanie majetku strany.

3. Zákaz existencie polovojenskej organizácie strán, ako aj straníckych uniforiem, odznakov a identifikačných znamení na verejnosti.

4. Zákaz vojenských skupín a straníckych milícií, slúžiacich ako bezpečnostná služba na straníckych podujatiach a ako osobná stráž lídrov. Majú tendenciu prerastať do súkromných armád s útočnými cieľmi a smerujúcimi k úplnému uchopeniu moci. Rovnako nebezpečný je súkromný vojenský výcvik mimo kontroly štátu.

5. Kontrola a obmedzovanie súkromného držania strelných zbraní

6. Zamedzenie zneužívania parlamentných inštitúcií na propagovanie politického extrémizmu. Možnosť vylúčiť členov parlamentu, ktorí sú členmi podvratných strán, obhajujúcich zmenu existujúceho politického režimu nezákonnými prostriedkami. Obmedzenie parlamentnej imunity tak, aby sa nevzťahovala na zradcovské aktivity.

7. Podnecovanie nenávisti alebo násilia proti častiam populácie. Zákaz agitácie proti častiam populácie na základe ich rasy, politického postoja alebo náboženského vyznania, obzvlášť kvôli ich podpore republikánskeho politickému zriadeniu.

8. Obmedzenie práva na združovanie tak, aby nemohlo byť zneužitú na nepokoje, bitky a napádanie podujatí iných politických strán.

9. Obmedzenie slobody názoru, vyjadrovania, tlače. Otvorené podnecovanie k zrade je možné ľahko potlačiť, ale politický extrémizmus využíva širokú škálu znevažovania, očierňovania, ohovárania, zosmiešňovania demokratického štátu samotného a jeho politických inštitúcií a predstaviteľov, Československo dokonca išlo tak ďaleko, že zakázalo šírenie falošných správ, vo Francúzsku dokonca aj keď bola správa pravdivá, ale zlomyseľná, bol jej šíriteľ zodpovedný za jej následky. Sám Loewenstein priznáva, že hranicu medzi tým, čo patrí do politickej diskusie a tým, čo už je ohováranie a znevažovanie musia v praxi hľadať súdy a neexistuje pre ňu zatiaľ žiadne pravidlo.

10. Zákaz morálne podporovať a obhajovať politických zločincov.

11. Ochrana ozbrojených zložiek pred podvratnou propagandou, napríklad zákazom politickej aktivity pre členov ozbrojených zložiek.

12. Zákaz podpory nedemokratickým silám zo strany verejných predstaviteľov a zamestnancov verejnej správy.

13. Je potrebná špeciálne vybraná a vycvičená politická polícia na odhaľovanie, potláčanie, dohľad a kontrolu nad antidemokratickými a protiústavnými činnosťami a hnutiami na „vojnu proti fašizmu“, po vzore diktátorských a autoritárskych štátov.

Urobiť trestným nenahlásenie nezákonných a podvratných aktivít štátnym úradom.

14. Odrážať podvratné aktivity šírené zo zahraničia, zákaz verejného vystupovania zahraničným predstaviteľom a štátnym príslušníkom, cenzúra antidemokratických tlačovín zo zahraničia, zákaz pôsobnosti zahraničných organizácií, protišpionážne opatrenia a kontrola finančnej podpory od zahraničných organizácií domácim.

Ako vidíme, viaceré z pôvodných opatrení obranscapnej demokracie sú dnes súčasťou demokratických štandardov - napr. depolitizácia armády - ale viaceré sú tiež súčasťou štandardov autoritárskych režimov, nakoniec, nimi sa Loewenstein pri ich spisovaní inšpiroval. Na druhej strane dobre ilustrujú až akú paletu možností štát na svoju vnútornú obranu má. Ignorovať vonkajšie ovplyvňovanie môže byť pre demokratickú spoločnosť rovnako nebezpečné ako bezdôvodne obmedzovať práva a slobody svojich občanov. Ak je dnes stredná Európa bližšie jednému z týchto rizík, je to podceňovanie vonkajšieho ovplyvňovania.

Záver

V tomto článku sme sa snažili poukázať na hroziacu hodnotovú a procedurálnu destabilizáciu demokratických krajín strednej a východnej Európy a načrtli sme možné kroky, ako týmto rizikám čeliť. Je omyl domnievať sa, že k súčasnej vlne často radikálnych postojov a požiadaviek, šírených najmä internetovými médiami, môže spoločnosť zostať neutrálna, ignorovať ich a vyhnúť sa im. Tieto postoje môžu byť buď odmietnuté spoločnosťou, ktorá si je vedomá vlastných hodnôt, alebo naopak výrazne ovplyvniť spoločnosť, ktorá sa k svojim vlastným hodnotám nehlási.

Použitá literatúra:

ANTHONY, DOWNS. *Up and Down with Ecology-the Issue-Attention Cycle* , Public Interest, 28. (1972:Summer) s.38.

CLAUS, OFFE, 1998. *Homogeneity and constitutional democracy: coping with identity conflicts through group rights*, Journal of Political Philosophy 6, 2 (1998), s. 133.

DOUGLAS W., RAE – MICHAEL, TAYLOR, 1970. *The Analysis Of Political Cleavages*. New Haven and London: Yale University Press, 1970. Pp. vii, s. 152.

HERBERT, KITSCHOLT, 1992. *The Formation of Party Systems in East Central Europe*. *Politics and Society* 20 (1). s. 7-50.

KARL, LOEWENSTEIN, 1937. *Militant Democracy and Fundamental Rights, II*. *The American Political Science Review*, Vol. 31, No. 4 (Aug., 1937), s. 638-658.

RONALD, INGLEHART, 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Informácie o autorovi:

Mgr. Marian Bušša

Katedra politológie

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Študentská 2, 911 50, Trenčín

E-mail: marian.bussa@tnuni.sk

Ukraine's Accession to the WTO and its Influence on the European Integration of Ukraine

Roman Stashuk

Abstract

This article focuses on the some aspects of the process of Ukraine's accession to the WTO. The aim of the article is to analyze the prospects for the economy and the possible negative consequences for the economy as a result of Ukraine's accession to the WTO and the free trade zone of the European Union

Key words: Ukraine, World Trade Organization (WTO), European integration

JEL Classification: F13, F15

Introduction

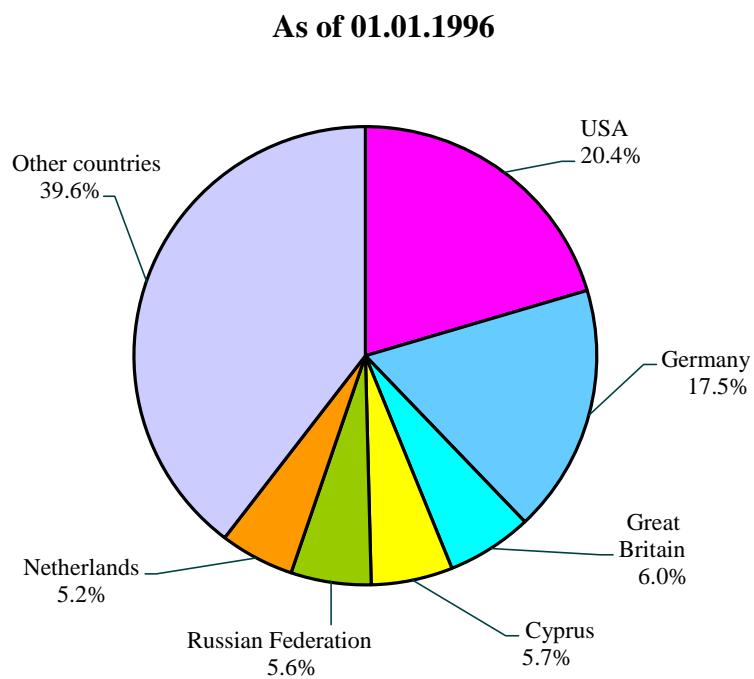
Since independence in 1991 Ukraine has sought to become a full member of the international economic and political organizations which unite the countries of Europe and the world in the desire to consolidate and organize a unified democratic rules of conduct in international markets and in international relations. Integration processes significantly intensified in Eastern Europe in the 21st century. The boundaries of the European Union have expanded, Ukraine has acquired membership in the WTO and signed an agreement on association with the European Union. In the short term it will sign a free trade agreement with the European Union. Prospects of acquiring wealth for the economy and the potential negative consequences of Ukraine's accession to the WTO and the free trade area of the European Union will be the aim of my study in this paper.

1 The relevance of the topic

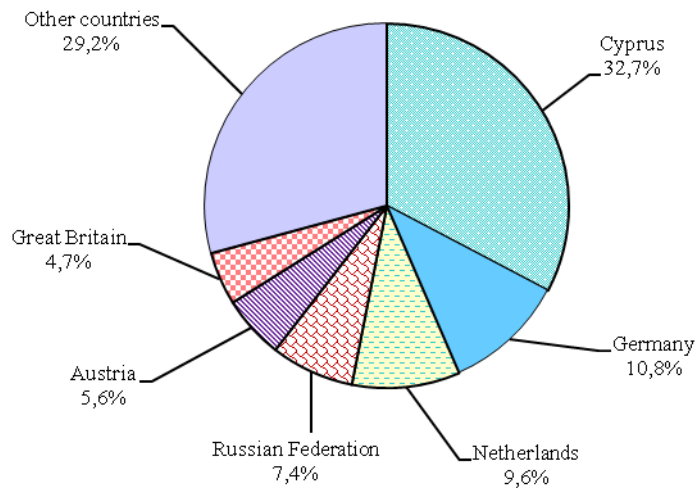
Relevance of the research is that during the period of Ukraine's accession to the WTO, the world understood the strong economic crisis, and over the last five years there have not been studies on the differentiation of the impact on the economy of Ukraine, the international financial crisis and Ukraine's joining WTO. This research is particularly important before signing the Ukraine Agreement on free trade zone with the European Union.

Statistical indicators show the need for further in-depth integration to the FTA with the EU.

Table 1. Structure of *foreign direct investments (equity)* in Ukraine's economy by major investor countries

As of 31.12.2013

Source: State Statistics Service of Ukraine ¹

2 The research perspective

Each country, preparing to join WTO defines its own national potential opportunities and threats, as the level of economic development, political, socio-economic characteristics of individual countries – objectively define their specific interest in joining the global trading system. Due to the use of numerous tools, the process of international cooperation acquires different organizational and legal forms accordingly. Mutually beneficial cooperation of the states and international organizations is largely based on the economic integration, which usually begins with the establishment of a free trade area (FTA). The FTAs require less coordination of foreign economic policy, retain the states' independence in forming customs policy regarding the third countries, make it possible to avoid the question of membership within the customs unions, common markets, economic unions and develop simple forms of the international integration. In addition, they are focused on the issue of access to the strategic markets, therefore the geographical proximity of the partners is often not mandatory, in contrast to more complex forms of the international integration, which, in fact, suggest the

¹ State Statistics Service of Ukraine. 2013. In. Statystychnyy zbirnyk «Investytsiyi zovnishn'o-ekonomichnoyi diyal'nosti Ukrainy». Za redaktsiyeyu Ovdenko L.M.

common borders. However, the FTA is an intermediate stage of the international economic integration, mechanism of the transition to more complex and more developed forms of the countries' economic cooperation ².

Since the moment of submission of application for membership to the WTO, there was a process of identifying and assessing the potential advantages and disadvantages of joining the organization in Ukraine. However, it should be specified that the first official documents focused only on the vast opportunities offered by the country's membership in the WTO, leaving aside the possible adverse effects and the inevitable problems. Thus, in 1998, the Interdepartmental Commission for the Ukraine's accession to the World Trade Organization has identified the following "massive achievement" from the country's participation in the WTO:

- ensuring access to markets of the States-Members of the Organization;
- protection of a liberal trade regime, which is "most favorable for primary economic agents";
- the State's legally enshrined commitments to tariff protection and the use of other protective procedures;
- the emergence of wide opportunities of fair settlement of trade disputes;
- alignment of national foreign trade regime into conformity with the norms and rules of GATT/WTO, which would enhance the credibility of the country among trading partners;
- the country's accession to the WTO is an important factor in the consolidation of the economic transformation and their depth.

In the preface to the Ukrainian Edition of the texts of official documents, "the results of the Uruguay Round of multilateral trade negotiations" in the justification for Ukraine's accession to the WTO, the list of opportunities offered by membership of the Organization was significantly expanded:

- reduction of tariff and non-tariff barriers for Ukrainian goods on virtually all world markets;
- an opportunity not only to quantify the increase exports, but to change its structure.

² FILONENKO R. 2007. *Ukraina — ES: ostatochnyy vybir zasad rozvytku derzhavy*. In. *Viche*. — 2007. — № 9-10. — S. 45-47.

Ukraine is known as a high-tech country, whose enterprises produce knowledge-based products. But this production through an outside status of Ukraine concerning the GATT/WTO system and a number of other reasons does not find markets. Various political and legal, tariff and non-tariff barriers do not release it outside Ukraine;

- quantitative and qualitative improvement of the Ukrainian trade which is held simultaneously on the 160 WTO member countries, which account for more than 90 per cent of world trade;

- ensure a fair solution to disputes. Even a small country with a small capacity in international trade can count on a fair trial, and trade dispute with major trade partners;

- application of anti-dumping and compensatory measures to protect the internal market from subsidized exports as an effective tool for lowering prices for imported goods;

- introduction of temporary import restrictions in case of problems with the balance of payments;

- raising import duties and of quantitative restrictions in order to avoid serious damage to domestic producers that can be caused by excessive imports;

- system transformation of the Ukrainian economic legislation in accordance with the principles, norms and standards of the GATT/WTO system, tested for decades in many countries of the world;

ensuring predictable development of trade and economic relations with major trading and economic partners, such as:

- the European Union, that opens the door for the implementation of the strategic goal of the gradual integration of Ukraine into the EU through the implementation of the provisions of the partnership and cooperation agreement, the establishment of a free trade area and, on this basis, an associate membership in the EU;

- the countries of CEFTA, which are the traditional trade partners of Ukraine. Bearing in mind that they are all associated with the EU in the near future may become full members, it is important to consistently expand the presence in their markets by creating the necessary preconditions for increasing the presence of the EU single market;

- Russia, other CIS countries and the Baltic States, which are at various stages of the process of accession to the GATT/WTO system;

- the countries-members of ASEAN with a view to the preservation and expansion of Ukrainian exports to the markets of these countries.

In recent years the question of Ukraine's accession to the WTO, its positive and potentially negative moments, were quite widely discussed at scientific conferences, seminars, round tables, as well as on the pages of periodicals. Almost all the authors have called and analyzed both the potential benefits and possible adverse effects of the country's accession to the global trading system. The analysis was carried out on different levels (macro and micro) and fronts (political, economic, social, legal, institutional). The conditions and consequences of WTO accession of countries with economies in transition and the status of the negotiating process were also the subject of studies. This issue was also addressed in official documents. So, with reference to the experience of the Central and Eastern European States, which have in recent years joined the WTO, Ukraine as a new Member of the WTO will have such economic benefits³:

- improve access of Ukrainian manufacturers and exporters to major international markets;
- an increase of foreign investment to the State's economy;
- liberalization of the trade regime between Ukraine and the EU, the possibility of concluding a free trade agreement between Ukraine and the EU;
- reduction of tariff and non-tariff restrictions on exports to the EU the Ukrainian metallurgical products, textiles and clothing;
- the ability to protect national producers in anti-dumping and special investigations within the framework of the procedures for handling trade disputes the WTO;
- prevent trade and economic isolation from the States of Central and Western Europe, as well as from Eastern Europe and the Baltic States;
- the establishment of an effective system of protecting national producers against unfair imports.

Although the most significant expected economic consequences for Ukraine are convincing arguments in favor of accession to the WTO, we should not put aside social, political and other aspects of the process and its effects. In fact, there was no unified, systematic assessment of the possible effects of its accession to the WTO in the country. But it was necessary not only to improve the efficiency of the negotiating process but also to maximize potential benefits and minimize the negative effects of accession to WTO. It also

³ UKRAINE AND THE WORLD TRADE ORGANIZATION (Razumkov Center's analytical report). In. National Security and Defense. – No.6 (30) 2002.

mattered to businessmen, politicians, and the entire population projections estimate changes in national business environment.

Experts, exploring the possible positive and negative consequences of Ukraine's accession to the WTO, should place them in key areas: macroeconomic situation, for manufacturers, for consumers.

The possible positive effects on the macroeconomic situation of the country are:

- the emergence of additional incentives of additional incentives for domestic economic reforms in the near future, as a result of national legislation into conformity with the norms and rules of the WTO;
- the prerequisites for the protection of the competitive environment and the fight against corruption as a result of the requirements of the principle of transparency of public policies;
- to create preconditions for the development of new technologies through increased volumes of trade in goods and services, because of the more liberal and stable trade regime;
- improvement of the investment climate, increase and improve the investment structure through the introduction of more transparent, predictable and stable environment;
- growth in output and employment, income and, on this basis, the broadening of the tax base that will increase revenues to the State budget; Ukraine's participation in the WTO will not result in a substantial increase in the expenditures of the State budget;
- reduction of gray import operations because of their consistent liberalization, will also contribute to the growth of the State budget revenues;

improved economic and political positions of Ukraine, fulfillment of the obligations of the partnership and cooperation agreement with the EU, which should have a positive effect on the integration of Ukraine into the European Union.⁴

The macro-economic positive consequences of Ukraine's accession to the WTO, in my opinion, also benefits users by expanding the assortment and quality of the offered goods and services, lowering their prices. It will cover not only foreign but also domestic goods and services. It is pertinent to note that the national consequences of Ukraine's accession to the WTO will be more multidimensional. In addition to traditional economic, social and political

⁴ TSYGANKOVA T.M. 2003. *Hlobal'na torhova systema: rozvytok instytutiv, pravyl, instrumentiv SOT*. - Kiev: KNEU, 2003.

changes, the civilization ones should be also expected, the essence of which, in my opinion, would be the following:

- an objective need for trade policy, with the civilization framework (objective needs is the essence of modern trade policy, and civility-democratic mechanisms and the use of allowed in world practice instruments);
- extending the impact of enterprises on the formation and implementation of trade policies to create favorable external conditions for the achievement of corporate interests, including in foreign markets;
- positive change in the attitude of managers of enterprises in scientific fundamentals of corporate management and marketing and international expansion of its application in practice;
- the new faces of the competence of specialists in international trade and the participants of foreign economic activity, related to the identification of priority commercial interests and participation in bilateral and multilateral trade negotiations;
- enhanced "language" issue, an increase in the demand for professionals who speak several foreign languages.

However, the accession of Ukraine to the WTO could make a peculiar catalyst deterioration of internal socio-economic problems. Main directions of the adverse impact of entry into WTO on the macroeconomic situation of the country are the following:

- the growing influence of the world market in the Ukrainian economy in the medium and long periods, will improve the country's economic risk that in times of global economic uncertainty and, under certain conditions, can significantly reduce the gains made in the country due to the benefits of WTO membership;
- complications of a temporary nature in the area of State regulation of economic development which may result from the need to move to new internationally agreed terms of State regulation of the economy, as well as the prohibition of the use of traditional instruments of economic and industrial policy, as: apply before tax, fees and other charges; enterprises' debt to the State; using public procurement as a tool to stimulate national production; supervision and regulation of financial flows; the nomination of foreign investors demands local content production and distribution of goods.

When discussing country's entry into the WTO, a distinction must be made between national and sectoral interests that are to receive the maximum access to external markets and favorable conditions for the import of raw materials and components, however, protect the

domestic market from providers of competing products. What Valeriy Piatnytskyi writes: "On the other hand, there is, for example, our automotive industry among other industries. Obviously, it does not show the best performance. But here we must ask: is it because we joined the WTO, or are there any other reasons? Because, of course, any product should have its consumer. And then we may say whether it has its consumer in Ukraine, whether it has its consumer abroad. This shows if it meets the best quality standards etc."⁵

It is clear that not all areas of the national economy and industry because of their competitiveness, which have already reached a certain level of efficiency, technological prospects, structural priorities, will receive the same conditions concerning the future dynamic development. The definition of such concrete possibilities and potential problems of integration into the world trading system is the responsibility of the Ministry of economy and European integration and relevant sectoral ministries and agencies. According to a survey of experts on the evaluation of the possible effects of entry into WTO on sectors and industries of the Ukrainian economy, the criterion of the industry can be divided into five groups: high and a certain probability of predominance of positive effects, is the balance between positive and negative effects, and high probability of adverse effects.

The food industry, light industry, telecommunications, tourism, stock markets, pipeline transport, insurance, postal services, banking services are characterized by high probability of predominance of positive effects. Aircraft, shipbuilding, chemical industry, agriculture, transportation, real estate services, education, sea transport, medical services - belong to industries where there is some probability of predominance of positive effects of membership in the WTO.

Possible balance between positive and negative effects is energy and air transport.

Metallurgy is positioned as the industry with a particular probability of predominance of negative consequences and high probability to automaking, mining industry, electronic industry and agricultural machinery. Some analysts also point out that the problems of adjustment and restructuring will face Ukrainian agricultural sector and services sector. But then again, given the intrasectoral density of these areas of activity, weighted assessment of the balance of positive and negative impacts of WTO membership requires constructive detail. The ultimate goal of the country's participation in the World Trade Organization is to

⁵ PYATNYTS'KYY V. 2013. *Yakby ne enerhoresursy, eksport iz Ukrayiny perevazhav by nad importom*. In. Ukraina a svytova orhanyzatsiya torhyvli. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://wto.in.ua/index.php?get=54>

create an enabling environment for the development of national production, achieve international competitiveness. That is why the question of the effectiveness of the world system of trade in the context of creating real benefits for producers, exporters and importers is crucial. The Group of possible positive consequences of Ukraine's accession to the WTO is quite extensive and includes the following:

- get easy access to world markets of goods, services, technology, capital; as well as the internationally recognized rights to protect national economic interests in these markets;
- reducing commercial risks, due to the establishment of a more stable trade regime, which should help to reduce prices and increase the competitiveness of Ukrainian products on the relevant product and regional markets;
- renewal of the production of export-oriented industries, as a result of the liberalization of access to external markets;
- reduction of expenses of Ukrainian exporters from discriminatory measures, in particular, because of the availability of non-discriminatory conditions for the application of anti-dumping mechanisms;
- reduction of transport costs, to guarantee the freedom of transit of goods through the territory of the WTO member countries, which will contribute to reducing the overall cost of Ukrainian goods and, consequently, improve the competitiveness of Ukrainian companies;
- acceleration of structural reforms and create an incentive to increase competitiveness; structural priorities determined by the potential competitiveness of industries and enterprises on foreign markets, and facilitating access to these markets should speed up structural change;
- increased incentives for innovation through better protection of intellectual property;
- reduction of costs due to the harmonization of technical regulations and standards, including requirements for packaging, marking and labeling, conformity assessment procedures, technical regulations and standards;
- improving the protection of the interests of Ukrainian companies through the use of mechanisms for an equitable solution of trade disputes;

- the internationally recognized right of complex sound measures of protection in the internal market, certain sectors of the economy under the WTO agreements (the exceptions from most-favored-nation and national treatment).

In addition, each WTO deal, imposing certain obligations on the Governments of the Member States via the Interstate mechanisms provides the exporters/importers of goods and services internationally guaranteed rights. Such as: the General Agreement on tariffs and trade, the agreement on implementation of article VII of the General Agreement on tariffs and Trade 1994 (customs valuation agreement), the agreement on preshipment inspection agreement on import licensing procedures, the agreement on implementation of article VI of the General Agreement on tariffs and Trade 1994 (agreement on dumping and anti-dumping measures) and the agreement on subsidies and countervailing measures provides exporters and importers the right, which can be identified as operational and procedural. Well-known Ukrainian economist Bohdan Danylyshyn speaks on the legal aspects of the FTA activity "The future free trade area between Ukraine and the EU does not require a review of Ukraine's existing free trade agreements with other countries. Ukraine can have simultaneously the free trade area with the Russian Federation and the European Union, as well as establish the new free trade areas in the future. For example, the EU has the free trade agreements with 24 countries, and with three countries (Andorra, Turkey, San Marino) – the customs unions. Within the European Union, there is already a common market and a common customs policy, which also envisages a common customs tariff regarding the third countries."⁶

So, according to the treaties, exporters have the following rights:

- have the right to expect that the exported goods will not be subjected to a higher tax rate, or the amount will be reduced due to the introduction of quantitative or other restrictions;
- have the right to expect that the access to services and their foreign suppliers to the markets of other countries will not be restricted to more specific terms and conditions set out in the schedule of commitments;
- have the right to expect that declared cost will usually be taken as the basis for determining the value of imported goods for customs purposes;

⁶ DANYLYSHYN B. 2012. *Zona vil'noyi torhivli SND zavede Ukrainu u Mytnyy soyuz*. In. Unian 23.08.2012. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://economics.unian.ua/industry/686951-danilishin-zona-vilnoji-torgivli-snd-zavede-ukrajinu-u-mitniy-soyuz.html>

- the right of exporters applying mandatory pre-shipment inspection and importing goods in developing countries: to obtain information on the procedures applied by the pre-shipment inspection, by actual inspection and verification (verification); expect from top of pre-shipment inspection entities friendly to any possible complaint of exporters about prices, identified by the inspectors; to appeal to an independent body in the event of a controversial decision by the above-mentioned persons;

- have the right to expect that they: would be free from paying or will receive a refund for duties awarded for the resources, used in the production of goods for export; will receive a refund for all indirect taxes on exports;

- have the right to expect that if the Governments export duty for profit or other considerations, this fee will be applied to the same rates as a percentage of exports of goods to all destinations;

- have the right to expect that exporters, allowing for dumping or exporting subsidized goods will be notified immediately after the start of the investigation;

- the right to provide evidence in order to protect their interests during the anti-dumping and countervailing duty investigations;

The right to expect the procedure in the case of a preliminary investigation that the dumping margin or subsidy meets the deminimis rule (slightly) and that importation is insignificant. Some researchers also note problems with the export performance in the post-crisis period "The WTO membership has provided national exporters with a number of advantages related to the abolition of quotas for the Ukrainian metal product exports, loosening of the antidumping restrictions etc. At the same time, strengthening of Ukraine's position in the foreign markets could not prevent the collapse in the Ukrainian exports. The crisis reduction in foreign trade turnover in Ukraine reached a peak in the fourth quarter of 2008, when it was 33% compared with the previous quarter, while a similar figure globally was 20%"⁷.

However, since 2010, there has been an observable trend to increase in the quality indicators: "Analysis of monthly data on Ukraine's foreign commodity trade shows that the positive trends of export-import operations are gradually recovering after a sharp drop due to the global financial crisis of 2008-2010. This process was particularly noticeable in 2010-

⁷ KLYMENKO I. V. 2011. *Try roky chlenstva u SOT: tendentsiyi zovnishn'oyi torhivli Ukrayiny u postkryzovyy period* / I. V. Klymenko, O. A. Fedirko, I. V. Us. – K. : NISD, 2011.

2011. Thus, in 2010, the exports of goods in Ukraine increased by 29.2% y-o-y and amounted to USD 52.2 bln. The growth of exports was due to a price factor (18.1%), as well as due to increase in physical volumes of foreign deliveries (by 9.7%). All this is primarily due to the recovery of the external demand: according to the IMF experts, the volumes of world trade in 2010 increased by 12%⁸

Importers, in turn, have the following rights of operational and procedural nature, in accordance with WTO agreements:

- have the right to expect that imported raw materials and other resources will not be subjected to duty rates which previously linked;
- have the right to expect that domestic producers will be allowed to enter into joint ventures or other companies, cooperative arrangements, if the conditions specified in the schedule of commitments;
- have the right to expect that they will be consulted at all stages of the valuation of goods for customs purposes;
- the right to confirm the declared value in case Customs authorities have questioned the accuracy and fidelity value or reliability of provided documentation;
- the right to demand from the Customs authorities the reasons for the deviation of the declared value (in written form), in order to be able to appeal to the higher authorities to appeal the decision;
- have the right to expect that: procedures for licensing, approved at the national level, meet the guidelines specified in the agreement on import licensing procedures; they will not be subject to excessive penalty for minor errors in documentation; licenses will be issued for a period of time, due to the agreement.

The right to ask for permission to impose anti-dumping or countervailing duties, if dumping or subsidized imports cause material injury to a domestic industry production, provided support for the statements made by the producers of at least 25% share in this area. Vasyl Yurchyshyn mentions the prospects of opportunity enhancement after the FTA is established: "The next issue, more long-term one, is related to the fact that talks on forming a

⁸ STATE STATISTICS SERVICE OF UKRAINE. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://www.ukrstat.gov.ua>

free trade area between the EU and the USA have intensified. This suggests a new level of relations, both in the production, and competition, and in finance."⁹

Conclusion

From a purely quantitative point of view, the negative effects on the corporate level (to the vendor) are much smaller, but they all relate to one complex problem - the level of competitiveness of the company. A problem that concerns not only national, but also exporting manufactures, focused exclusively on domestic consumers. So the individual domestic producers will be objectively not ready for competitive action on the part of foreign companies, who will try to realize their competitive edge in the market of Ukraine since its entry into the WTO.

References:

- DANYLYSHYN B. 2012. *Zona vil'noyi torhivli SND zavede Ukrayinu u Mytnyy soyuz*. In. Unian 23.08.2012. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://economics.unian.ua/industry/686951-danilishin-zona-vilnoji-torgivli-snd-zavede-ukrajinu-u-mitniy-soyuz.html>
- FILONENKO R. 2007. *Ukraina — ES: ostatochnyy vybir zasad rozvytku derzhavy*. In. Viche. — 2007. — № 9-10. — S. 45-47.
- KLYMENKO I. V. 2011. *Try roky chlenstva u SOT: tendentsiyi zovnishn'oyi torhivli Ukrayiny u postkryzovyy period* / I. V. Klymenko, O. A. Fedirko, I. V. Us. — K. : NISD, 2011.
- PYATNYTS'KYY V. 2013. *Yakby ne enerhoresursy, eksport iz Ukrayiny perezvazhav by nad importom*. In. *Ukraina a svytova orhanyzatsiya torhyvli*. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://wto.in.ua/index.php?get=54>
- STATE STATISTICS SERVICE OF UKRAINE. 2013. In. *Statystychnyy zbirnyk «Investytsiyi zovnishn'o-ekonomichnoyi diyal'nosti Ukrainy»*. Za redaktsiyeyu Ovdenko L.M.
- STATE STATISTICS SERVICE OF UKRAINE. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: <http://www.ukrstat.gov.ua>

⁹ YURCHYSHYN V. 2013. *Zavdyaky asotsiatsiyi vzhe u lyutomu 2014 r. Ukraina mozhe otrymaty dostup do rynkiv ES*. In. Razumkov Centre. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1083

TSYGANKOVA T.M. 2003. *Hlobal'na torhova systema: rozvytok instytutiv, pravyl, instrumentiv SOT.* - Kiev: KNEU, 2003.

UKRAINE AND THE WORLD TRADE ORGANIZATION 2002. (Razumkov Center's analytical report). In. National Security and Defense. – No.6 (30) 2002.

YURCHYSHYN V. 2013. *Zavdyaky asotsiatsiyi vzhe u lyutomu 2014 r. Ukraina mozhe otrymaty dostup do rynkiv ES.* In. Razumkov Centre. [online]. [cit. 15.03.2015]. Dostupné na internete: http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1083

Contact:

Roman Stashuk

PhD. student

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5

POKYNY PRE PRISPIEVATEĽOV

Textový editor:	Word
Riadkovanie:	1,5
Písmo v texte:	12 b. Times New Roman, zarovnaný
Veľkosť strany:	A4 (21cm x 29,7cm)
Okraje:	štandardné 2,5cm pre všetky strany
Dĺžka príspevku:	minimálne 8 strán bez referencií a abstraktu
<u>Bez hlavičiek a číslovania strán.</u>	

Názov príspevku

(14b. Times New Roman - hrubé)

Meno a priezvisko autora

(12b. Times New Roman –kurzíva)

Abstrakt (12b. Times New Roman, hrubé)

Text (12b. Times New Roman, kurzíva) (maximum 200 slov)

Kľúčové slová: maximum šesť pojmov

JEL Klasifikácia: Q40, Q30

Úvod (14b. Times New Roman, hrubé)

Text (12b. Times New Roman), 1,5 riadkovanie, zarovnané

1 Nadpisy (kapitoly) častí textu (14b. Times New Roman, hrubé, od kraja, 1x voľný riadok od posledného riadku predchádzajúcej kapitoly a 1x od nasledujúcej vety, zarovnanie vľavo)

1. 1 Podnadvisy (12b. Times New Roman, hrubé, 1x voľný riadok od posledného riadku predchádzajúcej kapitoly, 0x voľný riadok od nasledujúcej vety, zarovnanie vľavi

Označenie tabuliek, obrázkov a grafov:

Tab. 1 Názov (12b. Times New Roman, hrubé, zarovnanie vľavo, riadkovanie 1,5)

Obr. 1 Názov (riadkovanie 1,5)

Graf 1 Názov (riadkovanie 1,5)

Zdroj: ... (New Times Roman 10), riadkovanie jednoduché 1

Zarovnanie obrázkov a tabuliek vľavo.

Záver (14b. Times New Roman, hrubé)

Použitá literatúra: (14b. Times New Roman, hrubé)

Alfabetické zoradenie referencií. Mená, priezviská autorov VELKÝMI PÍSMENAMI.

AUTOR, rok vydania. Názov. Poradie vydania. Miesto vydania : Vydavateľstvo, rok vydania, Rozsah strán, ISBN.

Kontakt (12b. Times New Roman, Hrubé)

Text (12b. Times New Roman), riadkovanie 1,5 (meno a priezvisko autora, tituly, názov inštitúcie a jej adresa, kontaktné informácie, mail)

¹Poznámky pod čiarou, jednoduché riadkovanie č. 1, 10 b. Times New Roman. Mená, priezviská autorov VELKÝMI PÍSMENAMI

Používanie znakov v texte príspevku:

1. znak č. 1

2.

- znak č. 2

-

ISSN 1339-3502